

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

**Vojenské operace Evropské unie pohledem
konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů**

Diplomová práce

Autor: Bc. Roman Pašek

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Olomouci dne

Roman Pašek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu této diplomové práce Mgr. Hynku Melicharovi za úsilí, které musel vynaložit při vedení této práce a bez kterého by její vznik nebyl možný.

Obsah

Úvod.....	2
1. Teorie a metodologie.....	5
1.1 Konstruktivistická teorie mezinárodních vztahů.....	5
1.1.1 Ontologie.....	6
1.1.2 Epistemologie.....	9
1.2 Metodologie výzkumu.....	10
1.2.1 <i>Process Tracing</i>	12
1.2.2 Diskursivní analýza.....	14
1.3 Identita.....	15
2. Společná bezpečnostní a obranná politika EU.....	21
2.1 Současný výzkum SBOP.....	21
2.1.1 Europeanizace.....	25
2.1.2 Strategická kultura.....	28
2.2 Vývoj SBOP.....	32
2.2.1 St. Malo a institucionální ukotvení SBOP.....	34
2.2.2 Evropská bezpečnostní strategie a trans-atlantická roztržka.....	39
2.2.3 Lisabonská smlouva a vnímání EU zvnějšku.....	44
3. Vojenské operace EU.....	49
3.1 Operace Concordia.....	53
3.2 Operace Artemis.....	57
3.3 Operace Althea.....	60
3.4 EUFOR Tchad/RCA.....	63
3.5 Operace Atalanta.....	67
Závěr.....	71
Literatura.....	76

Úvod

Evropská unie (EU) je celosvětově unikátním politickým projektem *sui generis*, který již přes půl století upoutává pozornost akademiků, pro něž je studium této organizace skutečnou výzvou, vzhledem k dynamickému vývoji tohoto projektu v čase. Zvláštní pozornost si od začátku 90. let zaslouhuje především Společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP) EU a v novém tisíciletí pak také její dílčí element Společná bezpečnostní a obranná politika (SBOP). Evropská unie je od založení těchto institucí stále viditelnější na mezinárodním poli i z hlediska bezpečnostního, což dokládají také první autonomní vojenské operace EU vně Evropy. Jaké mají tyto operace smysl? Co je hlavním motivací EU ve snaze posilovat vlastní bezpečnostní a obranné složky a vojensky se angažovat v odlehlých částech planety? To je hlavní otázkou předkládané práce.

K tomu, abychom takovouto výzkumnou otázku mohli zodpovědět, je nutné vycházet z jistých teoretických předpokladů a pevného metodologického rámce. V tomto ohledu lze uvažovat o dvou teoretických „rodinách“, které by k řešení této problematiky mohly napomoci. Buďto lze vycházet z teorií mezinárodních vztahů nebo z teorií evropské integrace, které se zabývají výlučně procesy uvnitř EU a jejich hybateli. Vzhledem k tomu, že primární oblastí, kterou bude tato práce zkoumat, jsou zahraniční vojenské operace EU, je záhodno zabývat se globálním politickým kolbištěm a úlohou EU na mezinárodní scéně, tudíž i mezinárodními vztahy. Tradiční teorie mezinárodních vztahů – realismus a liberalismus – se soustřeďují na suverénní národní státy jakožto hlavní (a v případě realismu jediné) aktéry mezinárodních vztahů a svými ontologickými předpoklady nejsou schopny obsáhnout sociální aspekty mezinárodních vztahů. Také z epistemologického hlediska se soustřeďují především na kvantitativní a statistické metody výzkumu, které (podle zastánců těchto teorií) jsou jedinečně schopny dojít objektivních a zobecnitelných výsledků.

Proti tomu stojí sociální konstruktivismus - teoretický směr zahrnující široké spektrum oborů, který našel své uplatnění i v mezinárodních vztazích a jenž od svého vzniku nabírá na vážnosti a postupně se stává třetím, rovnocenným partnerem tradičních teorií mezinárodních vztahů. Je uplatňován taktéž pro studium evropské integrace jako takové, pro účely této práce je tak využití tohoto myšlenkového směru logické a žádoucí. Vychází totiž ze zcela odlišných ontologických a epistemologických premis, které mu umožňují zkoumat sociální aspekty mezinárodních vztahů. To dovoluje poznávat sociální kontext, vztahy mezi aktéry a strukturou, prvky konstituující identity zúčastněných aktérů atd. Konstruktivistická teorie pracuje s širokou škálou analytických nástrojů, které usnadňují pochopení fungování

mezinárodních vztahů. Tento přístup se však nesnaží dosáhnout „velkých teorií“ či objevů univerzálních pravd aplikovatelných nezávisle na prostoru a času na veškeré obdobné případy. Konstruktivismus nabízí odpovědi na dílčí otázky, usnadňuje pochopení kontextů, roli předních aktérů a jejich *speech acts* (projevy mluveného slova), a právě díky těmto předpokladům je nejlépe připraven na velké změny v mezinárodních vztazích, které je schopen vysvětlit. Evropský integrační proces a vývoj SZBP je dynamickým procesem plným důležitých milníků, bez jejichž uvedení do kontextu by nebylo možné tyto jevy vysvětlit. Proto je konstruktivistická teorie vhodným nástrojem pro studium vojenských misí EU.

Předkládaná práce k tomuto účelu využije dvě základní metody konstruktivistického výzkumu – diskursivní analýzu a tzv. *process tracing* (sledování průběhu procesu). Diskursivní analýza zkoumá projevy, veřejná vystoupení či ústřední dokumenty hlavních aktérů daného jevu, ať už jsou jimi instituce či jednotlivci. Sledováním opakujících se jevů, použitého stylu rétoriky, ale i načasování těchto *speech acts*, a jejich následným zasazením do kontextu konstruktivisté odhalují rozličné trendy a hlavní body diskursu týkajícího se zkoumaného tématu. Metoda *process tracing* sleduje historický vývoj daného jevu v čase, odhaluje hlavní milníky v tomto vývoji a externí i interní vlivy, čímž je schopna vysvětlit, jak zkoumaný jev nabyl své současné podoby. Zkombinováním těchto dvou metod v jeden koherentní metodologický rámec získáme komplexní pohled na kontext daného jevu a budeme schopni tento sociální konstrukt adekvátně interpretovat.

Z výše uvedeného vyplývá do jisté míry také struktura této práce. Bude sestávat ze tří hlavních kapitol, které na sebe budou logicky navazovat a postupně sledovat tři různé úrovně dané problematiky. Počínaje úrovní nejvyšší se budeme zabírat teoretickým rámcem této práce, kterýmžto je konstruktivistická teorie mezinárodních vztahů. V první kapitole bude tedy tato teorie do hloubky vysvětlena, stejně jako její metodologické nástroje, které budou použity v dalších částech práce. Druhá úroveň se bude týkat propojení této teorie s Evropskou unií a její Společnou bezpečnostní a obrannou politikou. Bude zde stručně shrnut dosavadní konstruktivistický výzkum na toto téma a pomocí zvolených metod také popsán vývoj SBOP, hlavní milníky tohoto procesu a ústřední body diskursu s touto politikou spojeného. Budou zde zkoumány postoje dominantních aktérů, vnímání bezpečnostní a obranné funkce EU vnějšími aktéry a popsána role EU v globální politice. Třetí, nejnižší výzkumná úroveň se bude zabývat konkrétními akcemi EU v rámci SBOP a pomocí analytických nástrojů se pokusí objasnit důvody a motivace, pro které byly vykonány. Celkem bude předkládaná práce zkoumat pět největších vojenských misí (civilní či policejní mise nebudou brány v potaz) EU, ať už se jednalo o operace autonomní nebo v součinnosti s vojenskými kapacitami

Severoatlantické aliance (NATO). Vždy však budou zkoumány vojenské operace, které byly oficiálně vedeny EU jako celkem.

Primárním účelem této práce je objasnit důvody, proč se EU ve zkoumaných případech rozhodla pro použití vojenských prostředků k řešení daného konfliktu, respektive proč se vůbec v konfliktu angažovala. Jsou snad hlavním motivem těchto operací ekonomické či geopolitické zájmy? Nebo snad „otestování“ vojenských kapacit pro budoucí ustanovení „evropské armády“? Nebo jsou za těmito operacemi čistě altruistické, normativní důvody spojené s proliferací hodnot demokracie, respektu k lidským právům a vlády práva? Hlavním tvrzením této práce je, že za vojenskou angažovaností EU v odlehlých místech planety stojí snaha o posílení vlastní identity jakožto globálního bezpečnostního hráče v mezinárodním systému. Následující řádky se tedy pokusí zodpovědět výzkumnou otázku této práce a vyslovenou hypotézu potvrdit či vyvrátit.

1. Teorie a metodologie

Úvodní kapitola této práce je věnována obecnému teoretickému a metodologickému ukotvení předkládaného výzkumu, který vychází z konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů. Teoretická i metodologická rovina jsou spolu úzce spjaty a použité metody z tohoto vztahu logicky vyplývají a těží z něj. Tato kapitola tedy stručně představí konstruktivistickou teorii mezinárodních vztahů, její ontologické a epistemologické premisy, a pohled na vztah aktéra a struktury. První kapitola se nebude z důvodů omezeného prostoru do hloubky zaobírat „tradičními“, materialistickými teoriemi mezinárodních vztahů a jejich srovnáním s konstruktivismem. V tom je nucena se spoléhat alespoň na obecnou orientaci čtenáře v problematice teorií mezinárodních vztahů.

1.1 Konstruktivistická teorie mezinárodních vztahů

Sociální konstruktivismus je teoretickým přístupem, který se v mezinárodních vztazích začal pravidelně objevovat od konce 80. let, především v souvislosti s prací Nicholase Onufa *World of Our Making*¹ a Alexandera Wendta *Anarchy is What States Make of It*². Tento myšlenkový směr však již před tím existoval v sociologii či filozofii, ale obor mezinárodních vztahů začal ovlivňovat až později, především v souvislosti s koncem studené války, na který „tradiční“ teorie – neorealismus a neoliberalismus – nedokázaly najít adekvátní odpověď. I proto se o konstruktivismu často mluví jako o „třetí cestě“ mezi těmito dvěma dominantními teoriemi, ačkoliv vzhledem k rozdílnostem v ontologických a epistemologických východiscích lze mluvit spíše o opozici k materialistickým přístupům. Odlišnost konstruktivismu tkví především v jeho teoretických argumentech, ne v pojetí empirického výzkumu, který se často může výzkumu materialistů v mnohém podobat.³ Konstruktivismus se také nevymezuje vůči tomu, co neorealisticke a neoliberalistické směry zkoumají, ale vůči tomu, co ignorují, což jsou sociální aspekty mezinárodních vztahů.⁴ Díky tomu nabízí oproti „tradičním“ teoriím nový náhled na centrální pojmy teorií mezinárodních vztahů jako

¹ ONUF (1989)

² WENDT (1992)

³ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 392

⁴ CHECKEL (1998), str. 324

anarchie, *balance of power* (rovnováha či vyvažování moci), vztah mezi státními zájmy a identitou, či možnost změn ve struktuře mezinárodního systému⁵.

Materialistické teorie se svými premisami značně přibližují ekonomii, protože pracují se státy jakožto jednotkami systému, které jednájí racionálně a jejich zájmy jsou dány „od přírody“. Konstruktivistická teorie mezinárodních vztahů je oproti tomu bližší sociologii či psychologii, protože považuje stát za sociální konstrukt, státní zájmy za proměnné a jejich jednání podle nich není vedeno výlučně na základě racionálního úsudku.⁶ Kvůli tomu, že neorealisté a neoliberalisté sdílí řadu názorů a předpokladů, se debata mezi nimi zúžila do jisté míry pouze na téma – jak často se státy snaží dosáhnout relativních, spíše než absolutních zisků.⁷ Konstruktivismus tuto debatu oživil, protože se díky němu začalo mluvit o základních otázkách podstaty světa a vědeckého poznání. Konstruktivismus je z epistemologického hlediska o sociální konstrukci vědění a z ontologického hlediska o konstrukci sociální reality.⁸

1.1.1 Ontologie

Ontologická debata se týká povahy sociálního světa. Existuje objektivní realita světa nezávislá na člověku nebo je sociální svět subjektivní „zkušeností“ každého jednotlivce, tudíž sociálním konstruktem? Tento rozpor lze zjednodušit na schizma mezi naturalisticko-materiálním objektivismem (v teoriích mezinárodních vztahů v současnosti zastupován např. neorealismem či neoliberalismem) a post-pozitivistickým sociálním subjektivismem (zastupovaný zejména konstruktivismem, který však nemusí být nutně post-pozitivistický).⁹ Ze strukturálního hlediska označuje Wendt konstruktivismus za „strukturální idealismus“.¹⁰ Idealismus v tomto smyslu není normativním, ale vědeckým náhledem. Sociální či ideové struktury jsou stejně reálné jako struktury materiální a to, že jistá sdílená přesvědčení vznikají „virtuálně“ mezi aktéry neznamena, že nemají vliv jak na ně samotné, tak na ostatní aktéry v systému.¹¹ Dle tzv. „neo-teorií“ je materiální moc nejdůležitějším faktorem v mezinárodních vztazích, ať už se jedná o moc vojenskou či ekonomickou. Konstruktivisté nezpochybňují důležitost materiálních faktorů, ale tvrdí, že nabývají významu především v konjunkci s diskursivní mocí (což jsou kulturní, ideologické či znalostní faktory), která je důležitá i

⁵ HOPF (1998), str. 172

⁶ WENDT (1994), str. 385

⁷ WENDT (1999), str. 3

⁸ GUZZINI (2006), str. 160

⁹ SØRENSEN (2008), str. 12

¹⁰ WENDT (1999), str. 1

¹¹ Ibid., str. 24

sama o sobě.¹² Myšlenky dávají materiálním elementům smysl, jsou jim tudíž nadřazeny.¹³ Materiální faktory mohou mít v různých kontextech odlišné významy, ale to neznamená, že bez nich by byly irelevantní. Materiální fenomény mají svůj význam i nezávisle na sociálním kontextu, ten je však může zásadním způsobem modifikovat.¹⁴

Sociální jevy, na rozdíl od materiálních, nejsou nezávislé na lidech – sociálních aktérech. Pokud daný jev přestane být vnímán jako reálný (např. existence Boha), přestane existovat.¹⁵ Sociální svět je de facto tvořen sdílenými vnímáními jevů, sdílenými normami a přesvědčeními. Pouze skrze interakci mohou fenomény nabývat na „pravdivosti“. Sociální realita není dána exogenně, ale je sociálním konstruktem, který vnímáme jako opravdový, protože ostatní s tímto tvrzením souhlasí. Rozdílné názory na realitu tvoří její intersubjektivní podstatu.¹⁶ Sociální jevy jsou primárním zájmem všech odnoží konstruktivismu, ať už umírněného, pozitivistického, tak tzv. „kritického konstruktivismu“, který lze označit za post-pozitivistický. Jak „konvenční“, tak kritický konstruktivismus se snaží o „denaturalizaci“ sociálního světa. Tedy o změnu pohledu na sociální svět jakožto soubor přírodních, neměnných a daných jevů, který ignoruje sociální podstatu tohoto světa.¹⁷ Konvenční konstruktivistická teorie nepovažuje sociální realitu za subjektivistickou (jediné, na čem záleží, je jak individuální aktéři vnímají své okolí), ani za voluntaristickou (aktéři jsou naprosto svobodní ve volbě myšlenek a přesvědčení). Klíčovým prvkem této teorie je totiž také holismus (neboli strukturalismus), tedy předpoklad, že sociální struktury mají důsledky, které nelze redukovat na aktéry a jejich interakce.¹⁸ Z ontologického hlediska stojí konstruktivismus mezi individualismem a strukturalismem kvůli svému přesvědčení o vzájemně konstitutivním vztahu aktéra a struktury.¹⁹

Debata o vztahu mezi aktérem a strukturou je pro obor mezinárodních vztahů velice důležitá a neméně významná je také pro tuto práci. Pokud bychom totiž vycházeli z předpokladu, že struktura je nadřazena aktérům a plně určuje jejich chování (jako je tomu např. u strukturálního realismu Kennetha Waltze²⁰), pak by celá výzkumná otázka této práce pozbývala smyslu, protože samotný aktér by nijak nemohl změnit chování ostatních aktérů vůči němu a vnímání sebe ostatními. Aktéři si vytvářejí mínění o jiných a své vztahy k nim na

¹² HOPF (1998), str. 177

¹³ SØRENSEN (2008), str. 10

¹⁴ WENDT (1999), str. 111

¹⁵ Ibid., str. 70-71

¹⁶ POULIOT (2007), str. 362

¹⁷ HOPF (1998), str. 182

¹⁸ WENDT (1999), str. 137-138

¹⁹ RISSE (2000), str. 5

²⁰ Např. WALTZ (1979)

základě ustálených norem a vzorců chování. Jak struktura, tak aktéři samotní nabývají významu pouze ve vztahu k druhému. Anarchie, tedy struktura mezinárodního systému, sama o sobě nemá žádný význam.²¹ Neboli jak říká Alexander Wendt – „*Anarchie je taková, za jakou ji státy považují*“ (v orig. *Anarchy is what states make of it*).²² Protože sociální svět není a priori dán, ale tvořen, je možné jej přetvořit. Proto je možná také změna anarchické struktury mezinárodního systému.²³

Důležitým strukturálním prvkem mezinárodních vztahů jsou pro konstruktivisty normy, jež lze chápat jako kolektivní očekávání o správném chování aktérů v systému.²⁴ Normy nejsou pouze jakýmsi regulatorním strukturálním prvkem, který nastavuje mantinely jednání aktérů. Normy spoluvytváří identity a zájmy aktérů. Zároveň však také aktéři vytváří normy, proto je jejich vztah vzájemně konstitutivní a ani jeden z nich není v tomto vztahu dominantní. Jak již bylo řečeno, materiální statky získávají na významu v rámci sociálního kontextu, což znamená, že stejné materiální kapacity mohou mít v různých kontextech odlišný význam. Aktér a struktura stojí ve vzájemně konstitutivním vztahu. Zájmy a identity aktérů tedy vyplývají z jejich interakcí se strukturou systému a z interakcí s jinými aktéry. Aktéři se tak nechovají pouze podle racionálních kalkulací maximálních výtěžků, ale jsou ovlivňováni sdílenými normami a přesvědčeními, které sami spoluvytvořili.²⁵ Aktéři se tak dle konstruktivistů často chovají spíše podle logiky vhodnosti (*logic of appropriateness*), než dle logiky konsekvencí (*logic of consequences*), podle níž je každá volba prováděna na základě racionálního výběru možnosti s nejvyšším ziskem. Logika vhodnosti naproti tomu bere v potaz také sociální kontext dané volby, kvůli němuž aktéři často zohledňují i jiné aspekty a nesoustřeďují se výlučně na maximální výtěžek.²⁶

Konstruktivisté zabývající se vznikem myšlenek a jejich vlivem na formování politik jsou zaměřeni především na proces, kdy se původní myšlenka sdílená malým počtem jednotlivců stává obecně uznávanou a intersubjektivní (popřípadě také následně institucionalizovanou v podobě určité normy). Zájmy aktérů jsou totiž formovány právě těmito sdílenými myšlenkami, nejsou dány od přírody. Nové myšlenky často vznikají na základě předchozí krize, institucionálního pochybení či šoku, což vede k hledání nových východisek a koncepcí.²⁷ Tento jev lze ve značné míře pozorovat i v souvislosti se vznikem a

²¹ HOPF (1998), str. 173

²² WENDT (1992), str. 394-395

²³ MERCER (1995), str. 232

²⁴ CHECKEL (1998), str. 334

²⁵ Ibid., str. 326-327

²⁶ Ibid., str. 328

²⁷ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 406

vývojem SZBP/SBOP, kterému předcházely velké změny v mezinárodním systému (konec studené války) či bezpečnostní krize a šoky (balkánské konflikty v 90. letech). O zájmech a identitách aktérů mezinárodních vztahů bude řeč v oddílu 1.3 této práce, další část se bude zabývat epistemologickými premisami konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů.

1.1.2 Epistemologie

Základními epistemologickými premisami konstruktivismu jsou – 1) poznání světa je subjektivní, nic není „dané“; 2) poznání světa je ovlivněno historickou a kulturní specificitou (v jiné době či kulturním prostředí jsou stejné jevy vnímány různě); 3) naše vědění je tvořeno a udržováno sociálními procesy; a 4) vědění a vnímání má přímý dopad na naše jednání.²⁸ Pozitivismus vychází z předpokladu, že objekt a subjekt zkoumání lze oddělit, tedy že naše poznání může být objektivní a nezávislé na externích vlivech. Post-pozitivismus tento předpoklad nesdílí a je často a priori spojován s idealistickou ontologií.²⁹ Konstruktivistická škola v mezinárodních vztazích přišla sice s tzv. „post-pozitivistickým“ obratem³⁰, to ovšem neznamená, že konstruktivista musí být nutně post-pozitivistou. Konstruktivismus pracuje s předpokladem, že veškeré poznání je otázkou interpretace a neexistuje jednoznačně nestranný a objektivní postoj k jistému problému. To však nezamezuje možnosti nalezení vysvětlení jevů, která jsou logičtější a empiricky pravděpodobnější než jiná.³¹

Konstruktivisté nepochybně věří, že materiální svět existuje nezávisle na člověku a jeho vnímání, ale jakékoli naše poznání různých fenoménů je a priori ovlivněno naším subjektivním vnímáním reality a nelze jej odloučit od prvků, pomocí nichž dodáváme světu smysl, přičemž nejdůležitějším z nich je pro člověka jazyk.³² Tento myšlenkový směr (nebo alespoň převážná část jeho proponentů) nezabředává do epistemologického nihilismu, ale staví svůj výzkum na sociálních faktech, které jsou naturalizovány sociálními aktéry. Pokud aktéři intersubjektivně vnímají daný fenomén jako reálný, lze ho považovat za sociální fakt a zkoumat jej v tomto sociálním kontextu. Ačkoli tento fenomén nemohou považovat za exogenně daný a neměnný, lze s ním přesto pracovat, protože je součástí sociální reality, kterou zkoumáme. Otázka, zda je daný fenomén „opravdu opravdový“ pak není podstatná, protože aktéři jej jako skutečný vnímají – a to je pro konstruktivisty zásadní.³³ Pokud tedy

²⁸ PHILLIPS, JØRGENSEN (2002), str. 5

²⁹ WENDT (1999), str. 39

³⁰ LUPOVICI (2009), str. 195

³¹ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 395

³² POULIOT (2007), str. 363

³³ Ibid., str. 364

budeme v následujících částech zkoumat, zda mají vojenské mise EU za úkol podpořit identitu EU jakožto globální vojenské moci, pak nám nemusí záležet na tom, zda takovouto mocností doopravdy je. Z těchto důvodů stojí konstruktivismus na půli cesty mezi striktním materialistickým pozitivismem a post-pozitivismem odmítajícím možnost jakéhokoli objektivního poznání.

Konstruktivismus se zabývá spíše malými, částečnými tvrzeními, než obsáhlými, všeobjímajícími teoriemi. Spíše se zabývá vznikem různých jevů a z čeho jsou složeny, tedy jakým způsobem byly konstituovány, protože to nám umožňuje odhadovat, jak se budou chovat a jaké budou mít vlastnosti.³⁴ Podle konstruktivistů ani nelze jakoukoli teorii či interpretaci jevu označit za jedinou validní, protože neexistuje objektivní způsob, jak to rozhodnout. Situace „buď a nebo“ není v sociálně konstruovaném světě reálná, o žádné teorii nelze říct, že je ve všech ohledech správná a pravdivá, a druhá je naopak ve všech ohledech chybná.³⁵ Validitu konstruktivistického výzkumu nelze potvrdit pomocí kvantifikovatelných měřítek jako přírodní zákonitosti, nýbrž shodou akademické obce ohledně prospěšnosti daného výzkumu. Intersubjektivní vnímání daného výzkumu jako validního je jediným možným měřítkem jeho kvality, protože zkoumání sociálních faktů se neopírá (alespoň dle konstruktivistů) o a priori dané zákonitosti a neměnná fakta.³⁶ Pochopení epistemologických předpokladů konstruktivismu nám pomůže odhalit metodologická úskalí konstruktivistické teorie obecně a metodologické ukotvení předkládaného výzkumu konkrétně.

1.2 Metodologie výzkumu

Metodologie konstruktivistického výzkumu se opírá do značné míry o interpretativní metody, sledování historických procesů, studium zájmů a identit apod. Konstruktivisté se nesnaží o předvídaní budoucích dějů, ale spíše o pochopení pozic jednotlivých aktérů, jejich motivací a zájmů, z čehož poté lze usuzovat, jak se budou tito aktéři v budoucnu chovat či jak se naopak chovat pravděpodobně nebudou.³⁷ Vzhledem k tomu, že konstruktivismus je v mezinárodních vztazích stále relativně novým přístupem, se jeho zastánci zaobírali zprvu především konsolidací směru jako takového a vydobytím si stabilní pozice v oboru. V současnosti se začíná klást větší důraz na „vědeckost“, metodologii či nacházení společných cest ve

³⁴ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 394

³⁵ POULIOT (2007), str. 379

³⁶ Ibid., str. 378

³⁷ MEYER (2005), str. 526-527

výzkumu s materialistickými teoriemi. V posledních letech jsme se tedy setkali s akademickými články vyzývajícími ke konsolidaci metodologie konstruktivistického výzkumu³⁸, k propojování sociálních aspektů mezinárodních vztahů s materiálními³⁹ a také ke kombinování konstruktivismu s jinými teoretickými přístupy.⁴⁰

Konstruktivismus lze z metodologického hlediska vnímat jako přístup či metateoretický závazek sestávající ze tří částí – 1) poznání je sociálně konstruováno (epistemologická část), 2) sociální realita je umělým konstruktem (ontologická část) a 3) poznání a sociální realita se konstituují navzájem (reflexivní část).⁴¹ Ontologie a epistemologie jsou tedy v konstruktivistické teorii vzájemně propojené a jedna bez druhé nemůže existovat, proto by ani z metodologického hlediska neměla jedna strana mince dostávat přednost před druhou. Základním nástrojem konstruktivistické metodologie je indukce (vyvozování obecných závěrů z konkrétních případů), protože umožňuje poznávat významy věcí tak, jak je vnímají samotní aktéři mezinárodního systému a z toho pak vyvozovat zobecnitelné závěry. Nesnaží se tudíž pracovat s „přírodními zákonitostmi“, ale se sociální realitou obklopující samotné aktéry jevu, který zkoumá.⁴² Odmítá tedy „tradicionalistickou“ tezi, že pro to, aby výzkum mohl být „vědecký“, musí být nutně deduktivní.⁴³

Ačkoli je pro konstruktivisty možnost generalizací velice kontroverzní, mnozí se shodnou na tom, že konstruktivistický výzkum může dosáhnout zobecnitelných výsledků přinejmenším o důležitosti kontextu, norem a identit, stejně jako různých sociálních procesů.⁴⁴ Nemůžeme tedy sice říci, že X (např. jistá norma) způsobuje Y a čím více je X, tím více je také Y, ale můžeme říct, že X má v daném sociálním kontextu silný vliv na Y. Tímto způsobem lze odhalit rozličné sociální mechanismy. Zkoumané jevy konstruktivisté interpretují pomocí historizace a kontextualizace. Historizací odhalují jak významy daných jevů vznikly a odkud přišly, zatímco kontextualizace jevy zasazuje do širších souvislostí, do vztahů s jinými jevy a sociálními vzorci. Proces interpretace tímto dosahuje objektivizace významů zkoumaných jevů.⁴⁵ Konstruktivistický výzkum by tedy měl být induktivní, interpretativní a historický, aby mohl nabídnout objektivní závěry na základě subjektivního pozorování sociální reality.

³⁸ Viz. POULIOT (2007), LUPOVICI (2009) či FINNEMORE, SIKKINK (2001)

³⁹ SØRENSEN (2008)

⁴⁰ RISSE (2000)

⁴¹ POULIOT (2007), str. 361

⁴² Ibid., str. 364

⁴³ WENDT (1999), str. 47

⁴⁴ LUPOVICI (2009), str. 211

⁴⁵ POULIOT (2007), str. 365

Konstruktivistický výzkum může využívat i metod, které jsou typické spíše pro tradiční teorie mezinárodních vztahů, avšak s rozdílnými výsledky díky odlišným teoretickým předpokladům k jejich užití. Metody tedy mohou být podobné či stejné, avšak metodologie je odlišná právě díky rozdílným epistemologickým a ontologickým premisám „tradičních“ přístupů a konstruktivismu.⁴⁶ Metodologický rámec kombinující různé metody i v rámci samotného konstruktivistického směru je stále relativně ojedinelým prvkem.⁴⁷ Tato práce bude využívat dvě významné konstruktivistické výzkumné metody – *process tracing* a diskursivní analýzu, jejichž kombinace nejlépe umožňuje pochopení kontextu zkoumaného sociálního procesu a objektivní interpretaci sociálních konstruktů, jakým je i identita aktéra.⁴⁸

1.2.1 *Process Tracing*

Při pozorování zásadních změn v mezinárodních vztazích nestačí pouze konstatovat, že nastaly, ale je třeba také vysvětlit, proč nastaly. Jaký proces k tomu vedl a jaký mechanismus tyto změny nastartoval, usnadnil či uspíšil. Pro tyto účely je třeba důkladně sledovat průběh daného procesu, tedy užít metodu *process tracing* (název metody je ponechán bez překladu, poněvadž je tento název obecně znám a užíván jakožto odborný termín).⁴⁹ Řada akademiků kritizuje některé současné teoretické koncepty, jako např. teorii demokratické míru, z toho důvodu, že sice poukazují na zajímavý jev, ale nevysvětlují, jak funguje. *Process tracing* je jednou z metod, která může tento nedostatek napravit zkoumáním vývoje daného jevu v čase a odhalením určujících principů při jeho formaci. Odhalení mechanismu spojuje příčiny a výsledek.⁵⁰ Bez provedení tohoto úkonu se ocitáme v podobné situaci, jako když známe zadání matematického příkladu i jeho výsledek, ale neznáme postup, kterým jsme k výsledku dospěli.

Významy sociálních jevů se neustále vyvíjí a mění, konstruktivismus proto musí být také historickým přístupem, který tyto změny zachycuje a kontextualizuje. Sledování historického procesu je významné, protože sociální realita je ze své přirozenosti dočasná. Veškerá sociální realita je výsledkem politických a sociálních procesů, které jsou zakořeněné v historii. Odhalením dominantních historických narativů můžeme snadněji pochopit současné jevy.⁵¹ Historizace také objektivizuje konstruktivistický výzkum, jelikož se dívá na

⁴⁶ Ibid., str. 359-360

⁴⁷ LUPOVICI (2009), str. 195

⁴⁸ Ibid., str. 201

⁴⁹ CHECKEL (1998), str. 338

⁵⁰ CHECKEL (2006), str. 362-363

⁵¹ POULIOT (2007), str. 366

současný význam jevů s odstupem a perspektivou danou poznáním historického vývoje zkoumaného jevu.⁵²

Metoda *process tracing* umožňuje studium kauzálních procesů a vztahů mezi proměnnými, stejně jako ústředních bodů zkoumaného jevu, vliv očekávání a vztahy mezi aktéry a strukturou. Tato metoda sice postihuje vývoj daného jevu, samotná však nedokáže odhalit konstitutivní prvky zkoumaného problému, k čemuž je nutná její kombinace s interpretativní metodou diskursivní analýzy.⁵³ Ta odhaluje chápání sociální reality zúčastněnými aktéry a definuje sociální praktiky těchto aktérů. Proto je vhodná zejména k pochopení procesu vytváření identity a jejich jednotlivých prvků. *Process tracing* není vhodnou metodou pro odhalování velkých zobecnitelných pravd. Stojí zhruba na půli cesty mezi čistou deskripcí a odhalováním zákonitostí. Napomáhá tedy především při formulování částečných teorií středního rozsahu.⁵⁴ Proto je to také metoda hojně užívaná konstruktivisty, jelikož je v souladu s jejich epistemologickými předpoklady.

Při užívání této metody je výzkumník zčásti odkázán na dokumenty, zprávy, memoranda, zápisy z rozhovorů a jiné zdroje, které nemusí nutně odhalovat skutečnou podstatu věci, ale pouze to, co je relevantními aktéry „dáváno na odiv“.⁵⁵ Tento problém je však v této práci eliminován tím, že nám jde právě o to, jak se EU prezentuje navenek a jaké signály vysílá ostatním aktérům mezinárodního systému. Checkel označuje za jednu z potenciálních slabin této metody její přílišný důraz na daný proces a přehlížení širšího kontextu majícího vliv na zkoumaný jev.⁵⁶ Kombinace metody s diskursivní analýzou však tento problém do jisté míry eliminuje, jelikož zkoumání dominantního diskursu týkajícího se daného problému jej zasazuje do širšího kontextu. V dalším oddílu si tedy přiblížíme metodu diskursivní analýzy. Metoda *process tracingu* je v této práci velice důležitá, pokud totiž budeme vycházet z premisy, že politické identity jsou sociálně konstruované, pak se nutně musíme k jejich pochopení zabývat historickými a kontextuálními procesy, které vedly k jejich ustanovení.⁵⁷

⁵² Ibid., str. 367

⁵³ LUPOVICI (2009), str. 202

⁵⁴ CHECKEL (2006), str. 367

⁵⁵ Ibid., str. 367

⁵⁶ Ibid., str. 369

⁵⁷ SMITH (2004), str. 305

1.2.2 Diskursivní analýza

Abychom si mohli osvětlit úskalí a hlavní znaky diskursivní analýzy, je třeba nejprve porozumět tomu, co to vlastně je diskurs. Millikenová definuje diskurs jako systém významů, které přiřazujeme fenoménům prostřednictvím znaků a symbolů – zejména pak prostřednictvím řeči.⁵⁸ Jiní jej označují za „specifický způsob chápání světa a mluvení o něm“.⁵⁹ Diskurs konstituuje a organizuje sociální vztahy kolem dané struktury významů, která dává dominantní pozici některým z nich, zatímco jiné vylučuje.⁶⁰ Jazyk je strukturován do vzorců – neboli diskursů -, nemá pouze jeden univerzální význam, ale je součástí systému diskursů.⁶¹ Stejná slova mají určitý význam v lékařském diskursu, ale zcela odlišný např. v politickém diskursu. Právě odhalování těchto rozdílů je jedním z úkolů diskursivní analýzy. Lidé se řídí dle těchto jazykových vzorců, když se účastní aktivit v různých oblastech sociálního života. Mluvené slovo nebylo v minulosti teoretiky mezinárodních vztahů považováno za důležitou věc, bylo bráno pouze jako prostředek k dosažení strategických cílů, který sám o sobě neměl žádnou moc. Avšak konstruktivisté věří, že mluvené slovo má moc lidi přesvědčit, změnit jejich náhled na situaci a vytvářet nové sociální konstrukty.⁶²

Diskursivní přístup se opírá o několik základních premis týkajících se jazyku, aktérů a identity. Mluvit znamená konat, jazyk je tudíž efektivním nástrojem akce. Mluvení je základním nástrojem aktérů, kteří se pomocí něj aktéry stávají a budují si tím svou pozici v sociálním světě. A chování aktérů je regulováno a usměrňováno převládajícím diskursem v dané oblasti, čímž je ovlivněna jejich identita v rámci tohoto diskursu.⁶³ Diskursivní analýza se nesnaží hledat „co je za“ určitým diskursem, tedy jak to řečník doopravdy myslel, ale pracuje s diskursem jako takovým a jaký on má dopad na sociální realitu.⁶⁴ Diskursivní analýzu nelze vnímat pouze jako nástroj pro vědecký výzkum, protože její inherentní součástí jsou teoretické a metodologické předpoklady, které jí dodávají „punc komplexnosti“.⁶⁵ Vychází totiž z ontologických a epistemologických premis sociálního konstruktivismu a nelze ji považovat za univerzálně aplikovatelnou. S konstruktivismem je velice úzce spojena a proto bude také zužitkována v této práci.

⁵⁸ MILLIKEN (1999), str. 229

⁵⁹ PHILLIPS, JØRGENSEN (2002), str. 1

⁶⁰ MOLE, Richard. *Discourse Identities/Identity Discourse and Political Power*. In: MOLE (2007), str. 14

⁶¹ PHILLIPS, JØRGENSEN (2002), str. 12

⁶² FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 402

⁶³ EPSTEIN (2010), str. 17

⁶⁴ PHILLIPS, JØRGENSEN (2002), str. 21

⁶⁵ Ibid., str. 3-4

Dominantní diskurs legitimizuje praktické úkony s ním spojené a činí je srozumitelnější, díky čemuž je úzce spojen s praxí. Spojitost s praxí je velice podstatná také z toho důvodu, že diskurs musí být „udržován při životě“, aby si zachoval svou relevanci, a to lze pouze jeho rétorickým připomínáním a praktickým chováním v souladu s ním.⁶⁶ Pokud by EU nejednala v souladu se svou rétorikou vykreslující ji jako ochránce demokracie a lidských práv, tento převládající diskurs by rychle pozbyl na důvěryhodnosti a tudíž i na relevanci. Proto je záhodno zabývat se jak diskursem, tak konkrétními akcemi, které jsou činěny v souladu s ním – v našem případě vojenskými operacemi EU. Dominantní diskurs artikulovaný elitami určuje strukturu a mantinely toho, jaké politiky mohou být implementovány, díky čemuž má na tento proces přímý vliv.⁶⁷ Na druhou stranu však implementované politiky nemusí nutně odpovídat předcházejícímu diskursu. Takovéto disparity pak mohou být zajímavým vodítkem pro další výzkum. Při užití diskursivní analýzy si badatel musí jasně nastavit hranice toho, jaký druh diskursu je pro výzkum relevantní, pročež je třeba ustanovit také časové meze. Ne každý aktér hovořící o daném tématu je relevantní a ne všechny *speech acts* relevantního aktéra jsou pro diskurs podstatné. Zkoumaný *speech act* také může být relevantní z hlediska tématického, ale je buďto příliš zastaralý nebo naopak příliš „čerstvý“ na to, aby na dominantní diskurs mohl mít vliv.⁶⁸

Z výše uvedeného jasně vyplývá, proč je diskursivní analýza užitečná pro konstruktivistický výzkum, a jaké důvody vedou badatele ke kombinaci této metody s jinými, např. s metodou *process tracing*. Metodologie tohoto výzkumu je úzce spjata s teoretickými východisky konstruktivismu, který jediný dovoluje zaobírat se výlučně sociálními tématy, jako je identita a její formování. A právě diskursivní analýza je velice vhodným nástrojem pro studium identit.⁶⁹ Než tedy přistoupíme k samotnému výzkumu Společné bezpečnostní a obranné politiky EU a jejich vojenských misí za použití výše uvedených nástrojů, je nutné operacionalizovat hlavní proměnnou a střed zájmu této práce – identitu.

1.3 Identita

Akademický zájem o problematiku identit v mezinárodních vztazích v posledních letech stoupá, ačkoli tento pojem řada „tradicionalistů“ stále považuje za příliš nejednoznačný pro to,

⁶⁶ MILLIKEN (1999), str. 230-231

⁶⁷ Ibid., str. 240

⁶⁸ POULIOT (2007), str. 371

⁶⁹ PHILLIPS, JØRGENSEN (2002), str. 2

aby s ním bylo možné pracovat.⁷⁰ Současný konstruktivistický výzkum se proto v mnohém snaží o jasnou definici tohoto pojmu a větší „vědeckost“ při nakládání s ním. Například podle Smithe lze politickou identitu vnímat jako kolektivní označení pro sadu charakteristik, podle kterých jsou osoby vnímány jako součást určité politické skupiny.⁷¹ Zdrojů pro takovéto vnímání je celá řada, od stranické příslušnosti, etnicity či státního příslušenství, až k jazyku či ekonomickému statusu. Všechny tyto charakteristiky však lze označit za charakteristiky politické pouze v případě, že je takto vnímají političtí aktéři. Takováto definice nebere v potaz, zda je daná politická identita přirozená (apriorní) či konstruovaná, nebo zda byla danou skupinou vybrána nebo jí byla přidělena zvnějšku. V tom tkví výhoda této definice, neboť nás nezatěžuje zaujatostí vůči jednomu či druhému modelu formování identit. Na identitu odkazujeme při odhalování procesních, interaktivních vlivů na kolektivní sebevnímání, solidaritu či pocit sounáležitosti, které umožňují kolektivní akci.⁷²

Pro neorealisty je identita exogenně daným prvkem, který se řídí výlučně zásadou svépomoci. To následně určuje také celý mezinárodní systém, protože pokud jsou jeho jednotlivé jednotky a priori řízeny stejnými pohnutkami a mají stejné zájmy, tudíž i stejné identity, pak se celý systém stává anarchickým systémem svépomoci. Konstruktivisté však mění náhled na základní předpoklad, že zájmy jsou exogenně dané, čímž otevírají prostor pro změnu celého mezinárodního systému, protože tvrdí, že zájmy a identita aktérů existují pouze v interakci s jinými aktéry a nemusí být tedy a priori řízeny principem svépomoci.⁷³ Strukturální prvek však obsahuje i konstruktivistický náhled na formování identit. Struktura mezinárodního systému (ať už regionálního či globálního) má totiž významný vliv na tvorbu kolektivních identit skrze vytváření kontextů interakce mezi jednotkami systému. Intersubjektivní systémová struktura obsahuje sdílené významy, chápání věcí a sdílená očekávání, které mohou podporovat, ale i inhibovat kolektivní formování identit.⁷⁴ I proto bylo v kontextu studené války pro státy Evropského společenství velice obtížné nalézt společnou cestu k jednotné zahraničně-politické identitě, protože bipolární struktura mezinárodního systému tomu nebyla nakloněna. Koncept sdílených idejí, vědomostí či přesvědčení je ve své podstatě hodnotově neutrální.⁷⁵ To, že dva státy sdílejí jistá přesvědčení ještě neznamená, že by spolu nemohly válčit.

⁷⁰ SMITH (2004), str. 303

⁷¹ Ibid., str. 302

⁷² MOLE, Richard. *Discourse Identities/Identity Discourse and Political Power*. In: MOLE (2007), str. 3

⁷³ MERCER (1995), str. 233

⁷⁴ WENDT (1994), str. 389

⁷⁵ WENDT (1999), str. 160

Podle neorealistů má každý stát jedinou, přetrvávající identitu – a to identitu suverénního aktéra řídicího se principem svépomoci a pudem sebezáchovy. Podle konstruktivistů je nutné sledovat historický, kulturní, politický a sociální kontext identit, jelikož ty se neustále vyvíjí a mění.⁷⁶ Důvodem pro takovéto změny často mohou být změny v dominantních diskurzech.⁷⁷ Identity jsou sice proměnné, ale stabilizují se opakovanými činnostmi aktérů, jež jsou v souladu s jejich identitami. Praxe je tudíž nezbytná pro ukotvení identity aktéra, nestačí se rétoricky spojovat s danou identitou, ale je třeba podle ní jednat.⁷⁸ EU by o sobě mohla neustále tvrdit, že je globálním vojenským aktérem, ale bez aktivní vojenské angažovanosti by takovéto tvrzení měla pramalou váhu. Tradicionalisté odmítají, že by systémové interakce mezi státy měnily jejich zájmy. Ty jsou totiž dány exogenně a formulovány ještě před zahájením interakce s jiným aktérem, přičemž tato interakce už na státní zájmy nemá vliv. A priori tudíž odmítají možnost vytváření kolektivních identit a zájmů právě vlivem vzájemné interakce.⁷⁹ Wendt však označuje identity a zájmy za endogenní součást procesu interakce, a to i pokud se v průběhu interakce nemění.⁸⁰

Sociální interakce vytvářejí sdílená chápání o tom, co lze očekávat od subjektu naplňujícího určitou roli v rámci této interakce. Tato role poté definuje identitu aktéra, který ji hraje, a nutí jej internalizovat očekávání ohledně chování spojeného s danou rolí.⁸¹ Jak zájmy, tak identity totiž existují pouze v interakci s jinými aktéry. Jakákoli identita potřebuje ke své profilaci juxtapozici s identitou jinou.⁸² Pokud by muž nikdy nepotkal ženu, nevnímal by sám sebe na základě genderové odlišnosti - tedy jako „muže“, ale jako „člověka“. Wendt proto rozlišuje dva typy identit – typové a funkční. Typové jsou sociální kategorie, které sdílejí jisté znaky – např. demokratické státy, islámské státy, státy s tržní ekonomikou atd. Funkční identita odkazuje na vztahy mezi státy, jestli jsou přátelské, nepřátelské či neutrální. Funkční identity jsou tedy výlučně sociální a existují pouze ve vztahu dvou či více identit.⁸³ Typové identity oproti tomu mohou být nezávislé na svém okolí (demokratický stát je demokratickým, ať už jej tak ostatní vnímají nebo ne).

Koncept identity nám napomáhá prohloubit interpretativní schopnosti i ryze realistických konceptů jako je *balance of threats* (rovnováha či vyvažování hrozeb). Zkoumání aliančního chování států totiž ukazuje, že nestačí zaobírat se pouze materiálními

⁷⁶ HOPF (1998), str. 176

⁷⁷ RISSE (2000), str. 10

⁷⁸ WENDT (1994), str. 386

⁷⁹ Ibid., str. 384

⁸⁰ WENDT (1999), str. 316

⁸¹ GREENHILL (2008), str. 356

⁸² MERCER (1995), str. 230, HOPF (1998), str. 184

⁸³ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 399

faktory a geografickou blízkostí hrozeb, ale také záměry, cíli a zájmy – tedy identitou – daných aktérů.⁸⁴ Geograficky blízký aktér s objemnými vojenskými a ekonomickými kapacitami nemusí být vnímán jako hrozba, pokud se jeho identita nevyznačuje agresivními, expanzionistickými prvky. To, jakým způsobem stát vnímá identitu jiného státu, má zásadní vliv na jeho jednání vůči němu. Materiální aspekty nemohou tyto rozdílnosti vysvětlit, protože ke dvěma velice podobným státům z hlediska materiálních kapacit se daný aktér může chovat naprosto odlišně. A to právě v závislosti na vnímání jejich identit.⁸⁵

Pocit „jáství“, vědomí sebe sama, je důležitým interním předpokladem identity. Je otázkou, zda se občané členských zemí EU cítí být také „občany EU“ a zda mají zahraničně-politické kroky EU za úkol podpořit také tento interní aspekt identity EU, nejen externí vnímání EU. Vědomí kolektivní identity znamená, že sám sebe identifikuji jako součást jiné identity, čímž se hranice mezi „já“ a „on“ smazává. Tato identifikace bývá jen zřídka absolutní a většinou se týká jen určitých oblastí „té druhé“ identity.⁸⁶ EU je v některých oblastech zářným příkladem kolektivní identity, protože tam došlo k částečné identifikaci členské země s EU jako takovou – jinými slovy došlo k tzv. „europeanizaci“. Aktér může vykonávat celou řadu rolí (např. matka, úřednice, manželka...) a právě kombinace těchto různých rolí vytváří specifickou identitu každého aktéra.⁸⁷ V zahraniční politice vynakládá EU obrovské finanční prostředky na pomoc rozvíjejícím se zemím a skrze nástroje Evropské politiky sousedství podporuje demokracii a lidská práva v sousedních zemích. Tyto aktivity dodávají mnohem větší důvěryhodnost identitě „civilní“ či „normativní“ moci.

Jasně definované identity aktérů jsou nutné kvůli zajištění alespoň minimálního řádu a předvídatelnosti mezinárodního prostředí. Identita totiž zřetelně navenek ukazuje zájmy a preference daného aktéra a tím pádem i pravděpodobné budoucí vzorce jeho chování. Zásadním momentem je ale to, že držitel jisté identity nemá v konečném důsledku plnou kontrolu nad její podobou, protože identita je tvořena intersubjektivně mezi aktéry.⁸⁸ Tvorbu vlastní, stabilní identity lze vnímat jako jednu ze základních funkcí každého státu.⁸⁹ Sociální praktiky umožňují vytváření důvěry mezi aktéry, protože dlouhodobě konzistentní chování daného aktéra upevňuje očekávání jiných ohledně jeho budoucího chování. Aktér postrádající konzistentní vzorce chování a jednající nepředvídatelně vzbuzuje u ostatních spíše

⁸⁴ HOPF (1998), str. 187

⁸⁵ Ibid., str. 193

⁸⁶ WENDT (1999), str. 229

⁸⁷ GREENHILL (2008), str. 356

⁸⁸ HOPF (1998), str. 174-175

⁸⁹ WENDT (1994), str. 385

nedůvěru.⁹⁰ To, zda je daná identita „přirozená“ či „konstruovaná“, je často téměř nemožné odhalit, v konečném důsledku to však není důležité, jelikož jde pouze o to, jak danou identitu vnímají ostatní aktéři. Laitin kombinuje pojmy přirozené a konstruované identity, když říká, že aktéři si často vytváří své identity sami v závislosti na situaci, v níž se nacházejí, přičemž ostatní aktéři tuto identitu vnímají jako přirozenou.⁹¹ Konstrukce identity tedy může být otázkou racionální volby. Identity často bývají uměle tvořeny elitami pro dosažení jistých socioekonomických či politických cílů.⁹²

Evropský integrační proces je důkazem toho, že kolektivní definice sebe sama je flexibilní a může expandovat – tedy, v kontextu EU, zahrnovat vybrané „ostatní“ do obrazu vlastní identity.⁹³ To ovšem zdaleka nemusí znamenat, že k integraci aktéry vede altruismus, ba naopak, může to být pouze potvrzení principu „svěpomoci“ skrze konvergenci zájmů a posílení vlastní pozice. Navíc posilování takovéto společné identity s původně odlišnými aktéry může ještě více prohlubovat vnímání rozdílů mezi „námi“ a „jimi“. Identity Francie a Německa si jsou možná stále bližší a v některých ohledech se i překrývají, ale nic to nemění na jejich vnímání Japonska, ba naopak je to může vůči němu o to více odcizit.

Myšlenky sdílené mezi sociálními aktéry (např. normy) nejen regulují chování aktérů, ale také konstituují jejich identity.⁹⁴ Příkladem budiž pojem státní suverenity. Ten vymezuje nejen to, jak se vůči sobě státy mají chovat (tedy respektovat své teritoriální hranice a svrchovanost moci na tomto území), ale také určuje, co to stát vlastně je a jaké má vlastnosti. Konstruktivismus nezanedbává žádné potenciální vlivy na identitu a zájmy aktérů v mezinárodních vztazích, jakými mohou být např. domácí politická scéna, kulturní vlivy atd. Každý z těchto faktorů může být v konečném důsledku důležitý a záleží vždy na daném kontextu, jak vysoká či nízká tato důležitost je.⁹⁵

Vzájemná závislost – interdependence – může být významným zřídlem impulsů pro formaci kolektivní identity mezi státy, které jsou na sobě závislé kvůli obchodu, kapitálu či čemukoliv jinému. Interdependence tímto směrem funguje nejen kvůli zvýšení hustoty sociálních interakcí mezi aktéry, ale také díky konvergenci zájmů vzájemně závislých celků.⁹⁶ V EU můžeme vidět vysokou míru vzájemné závislosti mezi členskými zeměmi vedoucí také ke společným zájmům. O vojenské interdependenci však lze zatím mluvit jen stěží, jelikož u

⁹⁰ HOPF (1998), str. 178

⁹¹ FINNEMORE, SIKKINK (2001), str. 411

⁹² MOLE, Richard. *Discourse Identities/Identity Discourse and Political Power*. In: MOLE (2007), str. 5

⁹³ MERCER (1995), str. 250

⁹⁴ RISSE (2000), str. 5

⁹⁵ HOPF (1998), str. 195

⁹⁶ WENDT (1994), str. 390

menších států se jedná spíše o jednostrannou závislost na hlavních hráčích. Pro Alexandra Wendta jsou důležitými „motory“ formování kolektivních identit vedle interdependence také společný osud (přežití nebo blaho jednoho je závislé na skupině jako celku⁹⁷), homogenita (kulturní, jazyková, hodnotová atd.) a sebeomezení (*self-restraint* – vůči členům skupiny nepoužívám veškerých prostředků k maximalizaci svých zájmů, ale jsem schopen ústupků, kompromisů a obětí⁹⁸). Tyto jevy jsou na sobě nezávislé a mohou se vyskytovat v různé míře. Čím větší míru těchto proměnných (jedné z nich, několika či všech) registrujeme, tím spíše vznikne silná kolektivní identita.⁹⁹ U EU lze všechny tyto proměnné ve větší či menší míře pozorovat.

Předcházející řádky nastínily teoretické a metodologické základy této práce a osvětlily stěžejní pojem identity, se kterým bude dále pracovat v kontextu Společné bezpečnostní a obranné politiky EU. Další kapitola se tedy zaměří na vznik a vývoj této společné politiky a na stěžejní okamžiky procesu jejího formování. V konjunkci s tím budou analyzovány nejdůležitější dokumenty, proslovy, tisková prohlášení a obdobné primární zdroje související s touto politikou, které odhalí převládající narativy a jevy související s konstituováním identity.

⁹⁷ WENDT (1999), str. 349

⁹⁸ Ibid., str. 360-362

⁹⁹ Ibid., str. 343

2. Společná bezpečnostní a obranná politika EU

V následující kapitole se přesuneme z čistě teoretické úrovně k praktickému uplatnění teorií mezinárodních vztahů v oblasti Společné bezpečnostní a obranné politiky EU (SBOP), zejména pak k současnému konstruktivistickému výzkumu této problematiky. Ten se zabývá především konvergencí strategických náhledů na bezpečnostní otázky jednotlivých členských států EU a postupným vytvářením tzv. strategické kultury mezi nimi.¹⁰⁰ Dalším předmětem zájmu je také tzv. „europeanizace“ politik členských zemí EU, přičemž hlavním bodem podkapitoly 2.1.1, která se touto problematikou bude stručně zabývat, bude proces europeanizace v bezpečnostních a obranných politikách členů EU a dopady tohoto procesu na samotnou SBOP.¹⁰¹ Oba tyto koncepty jsou úzce spojené s pojmem identita a jejím vytvářením, proto je nutné se o nich v této práci alespoň ve zkratce zmínit.

Oddíl 2.2 pak přejde k samotnému jádru předkládaného výzkumu – sledování procesu vývoje SBOP od prvních náznaků kooperace v oblasti bezpečnostní a obranné politiky až do současnosti. Pomocí diskursivní analýzy – tedy zkoumáním významných dokumentů, prohlášení či projevů – si utvoříme komplexní obrázek o tom, jakým způsobem se vyvíjel náhled čelních představitelů EU (v tomto kontextu převážně Vysokého představitele SZBP/Generálního tajemníka Rady EU Javieru Solany) na úlohu této organizace ve světě a jak o EU mluvili navenek, tedy jakým způsobem byla konstruována identita EU v kontextu vývoje Společné bezpečnostní a obranné politiky.

2.1 Současný výzkum SBOP

V žádné jiné oblasti nejsou národní zájmy a prosazované hodnoty tak odlišné, jako v případě zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky, protože ta tvoří samotné jádro státní suverenity a identity. Většina teorií mezinárodních vztahů a teorií evropské integrace předpokládala, že k hlubší integraci v bezpečnostní a obranné politice nedojde, jelikož je to politicky příliš citlivá oblast.¹⁰² Proto se tyto teorie k vidině spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany v rámci EU stavěly vždy velice skepticky. To je důvod, proč i dnes jen obtížně hledají

¹⁰⁰ Viz. např. KING (2006); RYNNING (2003); MATLARY (2006); MEYER (2011); či CORNISH, EDWARDS (2005)

¹⁰¹ Tzv. „Europeanizací“ se zabývají např. MAJOR (2005), ROGERS (2009), LUCARELLI (2006) či RIEKER, Pernille. *The Nordic countries and EU security policy: convergent or divergent agendas?* In: BAILES, HEROLF, SUNDELIUS (2006), kap. 17

¹⁰² MEYER, STRICKMANN (2011), str. 63

přesvědčivé vysvětlení tohoto jevu.¹⁰³ Prvním pokusem o integraci bezpečnostních a obranných politik členských států byla Evropská obranná spolupráce vytvořena paralelně k projektu Evropského společenství uhlí a oceli v roce 1951, pomocí které měla být postupně vybudována evropská armáda. Tento projekt však ztroskotal především na otázce participace Německa, jelikož remilitarizace tohoto státu tak záhy po skončení 2. světové války byla pro mnohé nemyslitelná. Proto po další řadu let byla tato oblast akademiky téměř ignorována, protože vidina budoucí integrace obranných politik byla jen velice obtížně představitelná.¹⁰⁴

Podle Barryho Posena vysvětluje vznik SBOP nejlépe strukturální realismus a *balance of power* teorie, protože EU se, dle jeho teorie, snaží v unipolárním mezinárodním systému vyrovnávat moc Spojených států.¹⁰⁵ Domněnka, že motivací pro rozvoj SBOP je vyrovnávání moci vůči USA, byla do jisté míry zpochybněna tím, že se Francie – historicky největší zastávce odpoutání evropské bezpečnosti od USA – vrátila do struktur Severoatlantické aliance (NATO).¹⁰⁶ Nevypadá to tedy, že by se snažili touto politikou oslabovat dominantní pozici USA či nahradit primární funkci NATO – funkci kolektivní obrany svých členů. Také spolupráce s NATO při vojenských operacích EU (např. Althea či Concordia) poukazuje na to, že se EU nesnaží o nahrazení funkcí této organizace vlastní obrannou politikou.¹⁰⁷ NATO samozřejmě netvoří pouze USA, nicméně ty mají v této organizaci naprosto dominantní postavení, kterému se její členské státy z EU nemohou rovnat ani při spojení všech svých sil. Současná SBOP se specializuje zejména na menší útvary – tzv. *Battlegroups* – schopné rychlé reakce na lokální konflikty omezeného rozsahu, které mohou jen ztěžít být protiváhou ohromné síly americké armády.¹⁰⁸ Vojenské mise jsou navíc jen menší částí celé SBOP, která je z větší části tvořena civilními misemi. Role NATO je velice důležitá při debatě o SBOP už jen proto, že členství v NATO a EU se u mnoha zemí překrývá, ale každý člen disponuje pouze jednou armádou a rozpočtem. Při jakékoli vojenské misi EU tedy vždy musí být zákonitě brán ohled i na názor NATO.¹⁰⁹

Strukturální realisté za integrací vidí dva vzájemně se posilující faktory, které se objevily po konci studené války. A to odklon USA od pozice garanta bezpečnosti v Evropě a vzrůst moci sjednoceného Německa. Ostatní členové EU se tedy snažili o spoutání moci Německa skrze integraci a posílení společných kapacit kvůli změnám v zahraniční politice

¹⁰³ KROTZ, MAHER (2011), str. 548

¹⁰⁴ Ibid., str. 555

¹⁰⁵ POSEN (2006)

¹⁰⁶ HOWORTH, MENON (2009), str. 734

¹⁰⁷ Ibid., str. 735

¹⁰⁸ Ibid., str. 736

¹⁰⁹ CORNISH, EDWARDS (2005), str. 815

USA.¹¹⁰ Myšlenku, že SBOP je motivována snahou o kontrolu a omezení moci Německa, artikuloval poprvé John Mearsheimer, ale dnes ji lze jen stěží považovat za přínosnou.¹¹¹ Pro realisty je vojenská moc nejsilnější „měnou“ v mezistátní interakci a EU musí tuto svou složku dle jejich názoru notně posílit, pokud chce zaujímat na mezinárodním poli pozici adekvátní její ekonomické síle. Samotné kapacity však nestačí, je nutná také důvěryhodnost v tom, že EU bude odhodlána své vojenské kapacity použít. Jedním z realistických argumentů pro zvyšující se počet zahraničních vojenských misí EU by tedy mohl být i ten, že EU touto cestou „ukazuje svaly“ a svou odhodlanost použít vojenské prostředky k prosazení svých cílů.¹¹² Vyznavači klasického realismu na druhou stranu tvrdí, že SBOP je především reakcí na vnitřní erozi politické moci Evropy a jejím úkolem je se s touto interní, ne externí, slabostí vypořádat.¹¹³ Lze tedy pozorovat, že i v rámci jednoho – realistického – tábora existují značně rozdílné náhledy na tuto problematiku.

Zastánci institucionalismu tvrdí, že SZBP/SBOP vznikla institucionalizací různých návyků, vzorů chování, kooperačních či konsultačních mechanismů apod. Některé z těchto jevů byly zamýšlené, jiné nikoliv. Každopádně ale postupně vytvořily strukturu, se kterou v roce 1970 při založení Evropské politické spolupráce nikdo nepočítal. Proces byl tedy nastartován hlavními aktéry, ale poté nabral vlastní dynamiku.¹¹⁴ Historičtí institucionalisté si nemyslí, že by politici přemýšleli až tak daleko do budoucna, kvůli čemuž se jimi založené instituce často vyvinou zcela jiným, nežli původně zamýšleným směrem, a tento proces již často není možné zastavit. Vytvoření institucí a následná adaptace na kooperaci s nimi často vyžaduje značné investice (ať už materiální, či sociální), což ještě více ztěžuje možnost změny a aktéři často raději zachovávají status quo, i když si jsou vědomi jeho nevýhodnosti, než aby se pouštěli do dalšího riskantního projektu.¹¹⁵

Konstruktivisté se o oblast SZBP/SBOP začali více zajímat až v novém tisíciletí a většina nynějšího výzkumu se zabývá vývojem tzv. „strategické kultury“ EU¹¹⁶, o níž bude pojednávat oddíl 2.1.2. Tato odnož teorií mezinárodních vztahů staví na tom, že EU již v oblasti bezpečnostní politiky získala určitou míru autonomie, že se stala důležitým a srozumitelným aktérem na mezinárodním poli, a že má významnou vojenskou sílu, která bude

¹¹⁰ KROTZ, MAHER (2011), str. 558

¹¹¹ RYNNING (2011), str. 27

¹¹² MEYER (2011), str. 675

¹¹³ RYNNING (2011), str. 32

¹¹⁴ KROTZ, MAHER (2011), str. 562

¹¹⁵ SCHIMMELFENNIG, RITTBERGER. *Theories of European Integration. Assumptions and Hypotheses*. In: RICHARDSON (2006), str. 83-84

¹¹⁶ KROTZ, MAHER (2011), str. 565

do budoucna pravděpodobně navyšována.¹¹⁷ EU je těmito akademiky (ale zdaleka ne pouze jimi) vnímána jako civilní, etická či normativní moc, která využívá svou *soft power* k podpoře cílů a hodnot OSN v zahraničí. Jiní sice uznávají, že v zahraniční politice a otázkách bezpečnosti sleduje EU normativní cíle, ale v otázkách mezinárodního obchodu je to mocný a asertivní hráč, kterému jde především o vlastní zisk.¹¹⁸

EU jakožto civilní mocnost je představa, že Evropa se stane průkopníkem řešení konfliktů „civilizovaně“ na mezinárodní scéně díky vlastnímu uspořádání a historické zkušenosti. Evropa se totiž v průběhu půl století změnila z kontinentu zmítaného válkami a obývaného nesmiřitelnými rivaly v kontinent, na němž si dnes válku takřka nelze představit. EU tudíž svým vývozem vlastních norem a přesvědčení funguje jako model, jemuž se jiná regionální uskupení mohou připodobňovat a tím postupně měnit mezinárodní systém z anarchického v systém civilizovaného řešení konfliktů.¹¹⁹ Podle Maulla je EU výjimečným mezinárodním aktérem, protože ovlivňuje své okolí spíše tím, jaká je a ne tolik tím, co dělá.¹²⁰

Řada pozorovatelů vnímá SBOP jako riziko pro zavedené vnímání EU jakožto civilní mocnosti, která se nespolehá na vojenskou moc, a jako přechod od normativní k „normální“ mocnosti.¹²¹ Brljavac a Konrad však tuto tezi odmítají s tím, že je chybné brát vztah mezi „vojenskou“ a „civilní“ mocností jako antagonistický, ale naopak je možné tyto pojmy v kontextu EU považovat za vzájemně se doplňující. I prohlubování vojenské dimenze SZBP tedy podle nich může podporovat cíle, které jsou v souladu s identitou EU jakožto „normativní“ či „civilní“ mocnosti.¹²² Tuto myšlenku koneckonců potvrdila i Evropská komise ve svém dokumentu *Europe in the World*, kde stojí, že „vojenské nástroje byly vytvořeny k **posílení** civilních nástrojů krizového managementu.“¹²³ Jiné vnější činnosti EU jsou v souladu s obrazem „normativní“ moci, ať už to je politika rozšiřování, kdy zájemci o vstup musí splňovat politická kritéria týkající se demokracie či dodržování lidských práv, a dále rozvojová pomoc či vedoucí pozice EU v oblasti environmentální politiky.¹²⁴ Jak poté do tohoto obrazu zapadá SBOP a konkrétně její vojenské operace? Tato otázka bude hlouběji zkoumána v dalších částech práce.

¹¹⁷ RIEKER (2004), str. 9

¹¹⁸ SCHMIDT (2012), str. 101

¹¹⁹ BACHMANN, SIDAWAY (2008)

¹²⁰ BRLJAVAC, KONRAD (2011), str. 99

¹²¹ CORNISH, EDWARDS (2005), str. 800-801

¹²² BRLJAVAC, KONRAD (2011)

¹²³ EUROPEAN COMMISSION (2006); (Tento i veškeré následující překlady jsou autorovy. Pokud není uvedeno jinak, důraz byl přidán autorem)

¹²⁴ BRLJAVAC, KONRAD (2011), str. 112-113

2.1.1 Europeanizace

„Europeanizace“ je proces vzájemného ovlivňování se mezi nadnárodní úrovní EU a jejími členskými zeměmi. Směrem zespoda nahoru je tímto pojmem myšlen vznik autonomních, komunitárních struktur, zatímco opačným směrem se myslí ovlivňování domácích politik členských států z nadnárodní úrovně EU.¹²⁵ Europeanizace ale není pouze vnitřním procesem v rámci EU, tento pojem zahrnuje i „export“ evropských „řešení“ vně unie, ať už se jedná o liberalizaci obchodu, podporu demokracie a lidských práv či regionálního multilateralismu.¹²⁶ Ve všech svých dimenzích (horizontálních i vertikálních) však může být jejím důsledkem (či přímo úkolem, pokud je zamýšlená) formování jednotné identity mezi členskými státy. Definování vlastní identity EU na mezinárodním poli je součástí obecného procesu formování kolektivní identity, tedy zahrnujícího i vnitřní procesy.¹²⁷ Vytváření vlastního obrazu „navenek“ může mít dopady i na vnitřní sebeidentifikaci členských zemí EU a jejich občanů. A podobně také vnitřní „europeanizace“ může mít dopad na vnímání EU zvnějšku.

Když je společná politická identita definována sadou sociálních a politických zásad a norem, jež Evropané považují za vlastní a cítí se tak součástí jedné, společné entity, stává se součástí sebeidentifikace tohoto politického projektu. V takovémto případě nemusí být identita výsledkem společného kulturního dědictví, ale politicko-sociálním konstruktem.¹²⁸ Podle Andersenové a Seitze proces budování evropské identity nevychází „zespodu“, ale je prosazován elitami na celoevropské úrovni. Integrační pokusy tedy nevyvěrají z poptávky evropských občanů, ale z iniciativ evropských státníků.¹²⁹ Na druhou stranu je však veřejná podpora integračním pokusům v oblasti SZBP/SBOP dlouhodobě velice vysoká.¹³⁰ Pro státníky tedy může být snazší do této politické oblasti soustředit své snahy o budování pocitu sounáležitosti mezi občany členských zemí EU. Snaha o změnu vnější percepce vlastní identity může být motivována strategickými zájmy daného aktéra, který s ní může záměrně manipulovat, aby svých cílů dosáhl.¹³¹ Proces budování identity je však pro EU obtížný, protože EU není jednolítým národem, pro nějž je dosažení pocitu sounáležitosti v zásadě snadnější. EU musí nalézt sadu sociálních a politických hodnot, které budou Evropané považovat za své a které dodají významu EU jakožto politické skupině.¹³²

¹²⁵ MAJOR (2005)

¹²⁶ BACHMANN, SIDAWAY (2008)

¹²⁷ LUCARELLI (2006), str. 319

¹²⁸ MÖTTÖLÄ (2007), str. 9

¹²⁹ ANDERSON, SEITZ (2006)

¹³⁰ MÖTTÖLÄ (2007), str. 7

¹³¹ TONRA (2003), str. 735

¹³² LUCARELLI (2006), str. 318

U tzv. *soft* bezpečnostních zájmů jako je podpora demokracie či lidských práv, ale i otázka klimatických změn či mezinárodního obchodu, je shoda na jednotné linii snazší a EU se daří v těchto oblastech jednotně prosazovat své normativní cíle. V otázkách vysoké politiky či *hard power* je to ale o poznání složitější.¹³³ Změna ve vnímání pozice SZBP a vlastní úlohy v ní proběhla v řadě zemí, a to především jako reakce na krizi na Balkáně a invazi do Iráku. Domácí debata o nutnosti posilování prvků evropské bezpečnosti v neutrálních zemích přispěla k jejich příklonu k aktivnější účasti na SZBP a k přehodnocení celého konceptu neutrality, tedy k transformaci inherentní součásti jejich vlastní identity. Invaze do Iráku pak v mnoha zemích nastartovala proces přehodnocování vztahu k USA a NATO, přičemž výsledkem bylo opět zdůrazňování nutnosti posílení úlohy EU v rámci globální bezpečnosti.¹³⁴

Formování identity je totiž často spojováno s vymezením se vůči identitě druhé – „my a oni“. V případě EU byly historicky „těmi druhými“ Spojené státy americké, vůči kterým se EU vymezovala. Tento proces byl zjevný především v souvislosti s některými krizemi ve vzájemných vztazích. Například když Henry Kissinger poznamenal, že USA mají „globální zájmy“, zatímco EU pouze „regionální“, v EU se zvedla vůči tomuto názoru vlna nevole, která vyústila až v ustanovení Evropské politické spolupráce.¹³⁵ Dalším příkladem je pak oživení Západoevropské unie, které následovalo po demonstracích po celé Evropě (čítajících na 2 miliony osob) proti jaderným zbraním a závodech ve zbrojení mezi USA a SSSR.¹³⁶

Postupné navyšování institucionalizace SZBP/SBOP jde ruku v ruce s větší koordinací a integrací těchto politik s ostatními komunitními politikami a institucemi (výrazným krokem byla v tomto směru zejména Lisabonská smlouva, o níž bude řeč na konci této kapitoly).¹³⁷ Vnitřní pravidla v rámci SZBP nejsou pouze nástroji pro řešení problémů. Tato pravidla de facto vytvářejí identitu EU pro kolektivní akci, protože nemají pouze regulativní, ale také konstitutivní povahu.¹³⁸ Jolyon Howorth tvrdí, že různá tělesa, výbory a pracovní skupiny (především pak Politický a bezpečnostní výbor), které z velké části utváří konečnou podobu SBOP, fungují ze značné části na bázi normativního přesvědčování a tvoření konsenzu. Jednání nefungují na čistě intergovernmentální bázi, kdy má každá strana své jasně nastavené mantinely a neotřesitelné vyjednávací pozice, ale strany jsou ochotny své názory a postoje přizpůsobovat na základě věcných argumentů a snahy o konsenzus. Podle Howortha má tedy

¹³³ MÖTTÖLÄ (2007), str. 9

¹³⁴ MEYER (2005), str. 545

¹³⁵ ANDERSON, SEITZ (2006), str. 35

¹³⁶ Ibid., str. 36

¹³⁷ TONRA (2003), str. 732

¹³⁸ Ibid., str. 742

SZBP/SBOP v praxi více supranacionální povahu, než by se mohlo zdát z formálního hlediska.¹³⁹

Christopher Meyer v podobném duchu tvrdí, že státní úředníci delegovaní do Bruselu jsou vystaveni socializačnímu procesu, který mění jejich postoje a vnímání obecných norem. Neo-funkcionalisté tento proces nazývají kulturním spilloverem či právě europeanizací, protože sdílené ideje a vnímání různých identit je silně ovlivněno étosem EU a původní pozice těchto úředníků spjaté s preferencemi členských zemí, z nichž pocházejí, se pomalu vytrácejí.¹⁴⁰ Toto vnímání sounáležitosti k určité skupině a myšlenky se objevuje také ve výborech spojených s výkonem SZBP. Například pracovníci Politického a bezpečnostního výboru v rozhovorech s Meyerem uvedli, že se v tomto výboru vytvořil jakýsi *esprit de corps*, skupinový duch, který spojuje zaměstnance tohoto výboru a žene je kupředu ve snaze o prosazování cílů SZBP.¹⁴¹

Mérand, Bonneu a Faure ve svém výzkumu z roku 2009 mezi 73 čelními představiteli a aktéry SBOP z Německa, Francie, Velké Británie, EU a NATO zjistili, že drtivá většina z nich podporuje koncept SBOP, což se u jejich předních aktérů může zdát logické, nicméně tento fakt naznačuje, že obranná spolupráce nečelí významné opozici zevnitř. 68% dotázaných odpovědělo, že SZBP/SBOP by se měla řídit většinovým hlasováním, přičemž oponenti by měli mít možnost opt-outu z daných misí. Hlasování v otázkách SZBP/SBOP se v současnosti řídí principem jednomyslnosti, takovýto náhled tedy naznačuje vůli po hlubší integraci.¹⁴²

Pocit sounáležitosti mezi občany EU se do jisté míry snižuje vlivem dalších rozšíření, jelikož integrovaná skupina států je stále heterogennější. Občané původní „patnáctky“ států EU měli velice smíšené pocity ohledně rozšíření o 8 středo a východoevropských států a dva středomořské ostrovní státy. Evropská identita tím byla totiž ještě více rozmělněna.¹⁴³ Nově přichozí členové EU se ale díky silné míře institucionální socializace velice rychle přizpůsobili převládajícímu diskursu v rámci těchto výborů a neprotestovali proti kontroverzním politikám v rámci SZBP – jako je např. formace tzv. *battlegroups* či klauzule o solidaritě.¹⁴⁴ Pocit sounáležitosti může být pěstován také společnými rituály a symboly. I vojenský výcvik je určitým druhem rituálu, při němž je utvářena společná identita. Symboly pak fungují jako referenční body, k nimž jednotky dané entity vzhlížejí a prostřednictvím

¹³⁹ HOWORTH (2011)

¹⁴⁰ MEYER (2005), str. 534

¹⁴¹ Ibid., str. 537

¹⁴² MÉRANDA, BONNEU, FAURE (2009), str. 332

¹⁴³ ANDERSON, SEITZ (2006), str. 32

¹⁴⁴ MEYER (2005), str. 537

nichž se odlišují od ostatních entit.¹⁴⁵ Jedním z takových referenčních bodů v rámci bezpečnostní a obranné politiky může být i jednotná strategická kultura.

2.1.2 Strategická kultura

Strategická kultura nám odpovídá na otázky kdy, kde a jak má být použita vojenská síla. Nastavuje limity chování, neurčuje jej. Vyznačuje se kontinuitou v čase, avšak není statická, je ovlivnitelná významnými externími změnami v bezpečnostní situaci, takže do značné míry vyvěrá ze společných historických zkušeností.¹⁴⁶ Strategickou kulturu (potažmo vnímání sebe sama v geopolitickém kontextu) dané politické entity můžeme charakterizovat na základě několika dimenzí. První dimenzí jsou přijatelné cíle pro použití vojenské síly, druhou je pak způsob použití této síly – zda je brán ohled na minimalizaci civilních ztrát apod. Další dimenzí je, do jaké míry daná entita vyžaduje domácí či externí autorizaci použití vojenských sil. Jinými slovy – zda vůbec hledá pro své akce zdroje legitimacy a pakliže ano, jestli si vystačí s domácí podporou či vyhledává externí autorizaci.¹⁴⁷ To je například zásadní rozdíl mezi fungováním USA a EU, kdy se jedna strana (především za éry G.W. Bushe) nezdráhala jednat na mezinárodním poli unilaterálně, zatímco EU klade důraz na multilateralismus a udělení mandátu ze strany OSN, což je jeden z hlavních sjednocujících prvků pro její členské země.¹⁴⁸

Současný výzkum týkající se strategické kultury EU se zabývá především otázkou, zda EU získává více koherentní koncepci vlastních hodnot a hrozeb pro tyto hodnoty, a zda vojenské operace nabývají na legitimitě.¹⁴⁹ Jednotná strategická kultura je vnímána jako předpoklad pro úspěšné a vlivné působení na mezinárodní scéně, protože sjednocuje názory na bezpečnostní rizika a způsoby, jak se s nimi vypořádat.¹⁵⁰ Podle Meyera lze pozorovat konvergenci národních strategických kultur v jednu strategickou kulturu unijní, která se vyznačuje deprioritizací teritoriální obrany, důrazem na humanitární intervence a peacekeeping či silnou vazbou na OSN.¹⁵¹ Identita, jakožto stavební kámen sdílené strategické kultury, může být záměrně budována skrze navyšování kompetencí a kapacit, ale

¹⁴⁵ KING (2006), str. 265

¹⁴⁶ CHAPPELL (2009), str. 418-419

¹⁴⁷ MEYER (2011), str. 677

¹⁴⁸ MEYER (2005), str. 546

¹⁴⁹ RYNNING (2003), str. 483

¹⁵⁰ MÖTTÖLÄ (2007), str. 8

¹⁵¹ KROTZ, MAHER (2011), str. 566

její formování může být i nezamýšlené vlivem exogenních a endogenních faktorů.¹⁵² Právě budování vlastní silné identity vidí konstruktivisté jako proces silně spjatý s formováním evropské strategické kultury.¹⁵³ Ta nenahrazuje národní strategické kultury, ale je odrazem sdílených hodnot, norem a idejí mezi členskými zeměmi EU.¹⁵⁴ Anthony King považuje za nutný předpoklad vypěstování sdílené strategické kultury mezi aktéry časté sociální interakce.¹⁵⁵ Těmi mohou být jak společná cvičení či plánování, tak samotné vojenské operace.

Javier Solana poukazoval na to, že ačkoli EU navyšuje své vojenské kapacity a vytváří akceschopnou institucionální strukturu pro vykonávání cílů SBOP, chybí ji dostatečná politická vůle, která je pro takovéto úkoly zásadní. Tento nedostatek zčásti pramení také z rozdílných náhledů na funkce SBOP mezi členskými zeměmi. Některé preferují silnou EU (Francie), některé zdůrazňují multilateralismus a kooperaci EU s NATO (Německo) a některé se spoléhají na USA, potažmo NATO jako takové (Velká Británie).¹⁵⁶ Komparativní studie strategických dokumentů Francie, Velké Británie, Německa a Polska ukazují řadu kompatibilit, ale i diskompatibilit. Mezi shodné body patří důraz na civilní prostředky, multilateralismus či legitimitu humanitárních intervencí. Mírné rozdíly se týkají vztahu k NATO, otázek autorizace intervencí národními parlamenty a veřejností, či otázky prohlubování integrace v rámci EU prostřednictvím bezpečnostních a obranných struktur. Velké neshody mezi těmito zeměmi panují ohledně prosazování demokracie silou či použití síly pro změny režimů a preemptivní zásahy. Otázky realpolitiky jsou tedy dominantními aktéry v EU viděny odlišně a shoda panuje především v oblastech, kde je již dnes EU relativně aktivní.¹⁵⁷

Nejednotnost členských států EU týkající se bezpečnostních otázek, která se naplno ukázala například v roce 2003 v souvislosti s americko-britskou invazí do Iráku, vyvěrala mimo jiné z toho, že EU chyběl strategický koncept spojující její vojenské kapacity s jejími politickými cíli.¹⁵⁸ Na to reagovala Evropská bezpečnostní strategie (kterou se podrobněji bude zabývat oddíl 2.2.2), která mimo jiné prohlašuje, že „*musíme vyvinout strategickou kulturu, která umožní včasnou, rapidní a - v případě nutnosti - robustní intervenci*“¹⁵⁹. Podle

¹⁵² MÖTTÖLÄ (2007), str. 3

¹⁵³ Ibid., str. 8

¹⁵⁴ ROGERS (2009), str. 834

¹⁵⁵ KING (2006), str. 268

¹⁵⁶ ANDERSON, SEITZ (2006), str. 27; MÉRANDA, BONNEU, FAURE (2009), str. 336

¹⁵⁷ MEYER (2011), str. 679

¹⁵⁸ RYNNING (2003), str. 479

¹⁵⁹ EUROPEAN COUNCIL 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI (2003), str. 11

výzkumu Mérandy, Bonneua a Faurea se hlavní aktéři SBOP řídí v primárních otázkách této politiky (cíle, strategie, možnosti použití síly atd.) národními postoji – tedy národními strategickými kulturami. U sekundárních oblastí (organizace SBOP, poměr mezi civilními a vojenskými prostředky atd.) je určující organizační kultura aktérů – tzn. že vojáci budou preferovat navyšování kapacit, zatímco diplomaté *soft power*.¹⁶⁰ Výzkum také nepotvrdil to, že by mezi těmito aktéry existovala tenze mezi prosazováním vojenských a civilních prostředků (jak to někdy vypadalo mezi Francií a Německem). Podpora obou skupin nástrojů je srovnatelná.¹⁶¹

V Německu dlouhou dobu panovala obava, že bývalé koloniální mocnosti využívají SZBP jako nástroj pro sdílení ekonomické a politické post-koloniální odpovědnosti, což se týkalo především jejich bývalých kolonií v Africe.¹⁶² Základními rysy německé strategické kultury je odmítnutí nacionalismu a z toho vyplývající důraz na multilateralismus, zdrženlivost v používání ozbrojené síly a politika rovnoměrného vztahu (z bezpečnostního hlediska) k EU a NATO.¹⁶³ Současná podoba SBOP je těmto hodnotám velice blízká, je tedy vidět, že Německo mělo zřejmě také značný vliv na podobu této politiky, ačkoli jejími hlavními motory vždy byly Francie a Velká Británie. Jednotlivé členské země se sice shodují na nutnosti vyčerpat nejprve diplomatické možnosti řešení konfliktů, nicméně jejich postoj k užití vojenské síly je stále značně odlišný a to především mezi zeměmi, které mají dostatek zkušeností s užitím vojenských sil (Velká Británie či Francie), a zeměmi, které tyto zkušenosti nemají (Německo či neutrální státy – Rakousko, Finsko atd.).¹⁶⁴ Povahu vojenských kultur jednotlivých států nám mohou pomoci pochopit formální vojenské doktríny daných států. Ty mohou být jak výsledkem již zažitých strategických kultur, která je pouze formálně zdokumentována, tak impulsem pro konvergenci idejí, norem a očekávání společným směrem.¹⁶⁵

Vývoj SZBP/SBOP vedl také ke změně postojů tradičně neutrálních států, které jsou dnes ochotny v rámci multilaterálních vojenských akcí, majících za úkol zastavení konfliktů a podporu lidských práv a demokracie, přispět misi svými civilními, ale i vojenskými jednotkami.¹⁶⁶ Německo sice dlouho odmítalo změny ve fungování své armády *Bundeswehr*, nicméně v 90. letech se postupně začalo otevírat vnějším vlivům a dnes můžeme sledovat

¹⁶⁰ MÉRANDA, BONNEU, FAURE (2009), str. 330

¹⁶¹ Ibid., str. 333

¹⁶² CHAPPELL (2009), str. 428

¹⁶³ Ibid., str. 421

¹⁶⁴ MEYER (2005), str. 544

¹⁶⁵ KING (2006), str. 260

¹⁶⁶ ROGERS (2009), str. 852

příklon *Bundeswehru* k britskému modelu vysoce flexibilní a ovladatelné armády sestávající z více menších jednotek schopných rychlé reakce.¹⁶⁷ Anthony King tvrdí, že společné zahraniční mise členů EU dále prohlubují kulturní konvergenci mezi nimi. Nově vzniklé sociální vazby mezi generalitou a vyšším důstojnictvem poté často přechází i na nižší úrovně a vytvářejí pocit sounáležitosti.¹⁶⁸

Sbližování armád členských zemí EU je viditelné i v otázce profesionalizace armád a ustupování od branné povinnosti. Zároveň však armádní výdaje v členských zemích stagnují či přímo klesají, což poukazuje na probíhající změny v úloze ozbrojených sil národních států v rámci EU. Tento proces je ještě urychlen aktuální neblahou ekonomickou situací, kdy jsou škrty v armádních rozpočtech jedním z prvních opatření, které vlády v rámci úspor provedly.¹⁶⁹ Tento trend velice pravděpodobně podpoří kooperaci v této oblasti mezi členskými zeměmi díky výhodám sdílení a specializace ozbrojených složek. Tím by také došlo ke snížení neefektivností, kdy např. více zemí soustřeďuje zbytečně výdaje do stejných oblastí. Toto je však politicky velice citlivé téma, protože většina zemí (především těch větších) si vždy chce zachovat více vojenských kapacit z různých oblastí pro případ náhlých změn v mezinárodním systému.¹⁷⁰ Můžeme tedy sledovat dva protichůdné jevy. Na jedné straně jsou snižovány rozpočty národních armád a snižovány počty vojáků, a zároveň také probíhá jejich profesionalizace (od poloviny 90. let zrušilo 12 evropských zemí brannou povinnost¹⁷¹). Na straně druhé je zvyšována důležitost SZBP/SBOP, vznikají nové instituce a agentury (jako Evropská obranná agentura vzniknuvší v roce 2004) a je posilována kooperace mezi jednotlivými členskými zeměmi.¹⁷² Ačkoli je představa supranacionálně vedené SZBP/SBOP stále téměř nepředstavitelná, bezpečnostní a obranné politiky členských zemí EU již nejsou osamělými ostrovy. Naopak, jsou stále více propojené a unilaterální akce bez ohledu na postoj ostatních členů jsou pouze ojedinělé.¹⁷³

Konec 90. let přinesl – v přímé návaznosti na balkánské trauma – rozkvět nových institucí, fór a diskusních platforem. Příkladem budiž „Fórum Evropa“ či „Evropské bezpečnostní fórum“. Diskurs na téma bezpečnosti tím dostal nový impuls.¹⁷⁴ V tomto období také vznikla skupina tzv. „euro-stratégu“ (členů rozličných agentur, *think-tanků* a komisí), kteří uplatňovali svůj vliv na evropské scéně orodováním za posílení role EU

¹⁶⁷ KING (2006), str. 272

¹⁶⁸ Ibid., str. 270

¹⁶⁹ MEYER (2011), str. 680-681

¹⁷⁰ MEYER, STRICKMANN (2011), str. 76

¹⁷¹ Ibid., str. 75

¹⁷² MEYER (2011), str. 682

¹⁷³ KROTZ, MAHER (2011), str. 556

¹⁷⁴ ROGERS (2009), str. 834-844

v globalizovaném světě prostřednictvím vzniku autonomních vojenských kapacit. Jednou z institucí, kde měli tito „euro-stratégové“ značný vliv, byl londýnský *Centre for European Reform – think tank* úzce spjatý s britskou Labour Party, jejíž tehdejší předseda Tony Blair byl na počátku procesu ze St. Malo.¹⁷⁵ Jazyk byl vždy důležitým nástrojem v otázkách bezpečnostní politiky EU už jen kvůli tomu, že v dobách prvních institucionalizovaných pokusů o koordinaci těchto politik (Evropská politická spolupráce) byly společné deklarace a prohlášení jediným nástrojem zahraniční politiky EU, který byl k dispozici.¹⁷⁶

Velká část akademické obce se na tuto problematiku dívá optimisticky a míní, že v EU se postupně vytváří jednotná strategická kultura podporující autonomní vojenskou akci za současného zachování obrazu „civilního“ aktéra.¹⁷⁷ Jane Haaland Matlary v podobném duchu artikulovala svůj názor, že evropská strategická kultura se vyvíjí směrem k vnímání EU jako strategického aktéra, který je „*soft model of hard power*“ („měkký“ model „tvrdé“ síly) založený na konceptu lidské bezpečnosti a její ochrany.¹⁷⁸ Sten Rynning zase o EU říká, že je prezentována svými členskými zeměmi jako liberální pro-demokratická síla směrem dovnitř a jako šířitel vlastní identity navenek, směrem ke globální politické scéně.¹⁷⁹ O tom, jakým způsobem se snaží EU tuto představu ve svém okolí vyvolávat prostřednictvím své Společné bezpečnostní a obranné politiky bude další část této práce sledující vznik a vývoj zmíněné politiky a diskurs tento proces doprovázející.

2.2 Vývoj SBOP

K pochopení institucí a fungování SBOP je zapotřebí sledovat celý proces jejího formování, ne pouze jednotlivé kroky izolovaně.¹⁸⁰ Proto musíme zahájit sledování vývoje SBOP od jeho prvopočátků. Náznaky spolupráce v oblasti bezpečnostní a obranné politiky přišly již s institucionálními procesy jako byla Evropská politická spolupráce či „revitalizace“ Západoevropské unie. Oba tyto procesy však ztratily na váze s koncem studené války, jelikož ten znamenal naprostý přelom v dosavadním uvažování o evropské bezpečnosti.¹⁸¹ EU se od počátku svého fungování (respektive od podepsání Římských smluv

¹⁷⁵ Ibid., str. 845-848

¹⁷⁶ TONRA (2003), str. 744

¹⁷⁷ RYNNING (2003), str. 480

¹⁷⁸ JANNE HAALAND MATLARY (2006), str. 106

¹⁷⁹ RYNNING (2003), str. 486

¹⁸⁰ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009)

¹⁸¹ HOWORTH (2004), str. 214

v roce 1957) profilovala jako „civilní mocnost“, která v mezinárodních otázkách používá spíše diplomacii, nežli sílu. Tím také utvářela očekávání u ostatních aktérů v systému ohledně svého jednání.¹⁸² V tomto období můžeme nacházet kořeny evropské snahy o dosažení prominentního postavení na světové scéně.¹⁸³ Postupem času se EU stávala asertivnější na mezinárodním poli a začala se profilovat jako „civilní politická mocnost“, která v zahraniční politice užívá svou ekonomickou a politickou moc pro prosazení svých politických cílů.

Francie se již od dob Charlese de Gaulla snažila o dosažení větší autonomie Evropy v bezpečnostních otázkách a v jeho odkazu pokračoval i François Mitterand. Právě za jeho vlády vznikaly první náměty, ideje a možné scénáře budoucí vojenské spolupráce členů EU. Zprvu se sice jednalo o výlučně národní diskurs, ten však postupem času měl značný vliv i na diskurs celoevropský.¹⁸⁴ Na druhou straně „Kanálu“ se konzervativní lídři Velké Británie – Margaret Thatcherová a John Major – tématu evropské obrany záměrně vyhýbali obloukem a drželi se zavedeného partnerství s USA, čímž ignorovali očividné procesy vedoucí k ustanovení SZBP.¹⁸⁵ I řada expertů považovala vznik SZBP a následné snahy o SBOP za zbytečnou konkurenci pro NATO a za rozvratný projekt pro členské země EU.¹⁸⁶ Přesto se však vojenské vazby mezi evropskými státy začaly objevovat již dávno před uvedením SZBP. Příkladem budiž formace Eurocorps sestávající z francouzských, německých a španělských jednotek, spolu s vojenskými složkami zemí Beneluxu. Dalším příkladem může být partnerství mezi britskými a holandskými námořnictvy, které funguje již od roku 1973.¹⁸⁷ A podobných příkladů by se dalo najít jistě i více.

Zcela zásadním momentem pro pozdější ustanovení Evropské bezpečnostní a obranné politiky byla eskalace konfliktů na Balkáně na začátku 90. let po rozpadu Jugoslávie – především pak Bosenský konflikt. Šok spojený s nezvládnutím tohoto konfliktu je úzce spojen s nedostatečnými vojenskými kapacitami pro jeho řešení. Znamenal změnu náhledu na vlastní obranné politiky států, které byly většinou koncipovány pro obranu proti velkému pozemnímu útoku (především ze strany SSSR) a ne pro malé, lokální výsadekové akce na nepřátelském území, které by měly být dlouhodobě udržitelné i ve velkých vzdálenostech od vysílajících zemí.¹⁸⁸ Balkánské války a především masakr v bosenské Srebrenici radikálně proměnily náhled členů EU na její úlohu v rámci udržování míru v Evropě. Pocit studu

¹⁸² LARSEN (2002), str. 289

¹⁸³ OLSEN (2007), str. 4

¹⁸⁴ HOWORTH (2004), str. 216

¹⁸⁵ Ibid., str. 216-217

¹⁸⁶ ANDERSON, SEITZ (2006), str. 25

¹⁸⁷ KING (2006), str. 269

¹⁸⁸ MEYER, STRICKMANN (2011), str. 73

vyvolal u členských zemí reakci směřující k posílení aktivní role EU v oblasti vojenské a bezpečnostní.¹⁸⁹ Bosenská a pozdější Kosovská krize změnily náhled na legitimitu exteritoriálního užití násilí v rámci EU. Po této zkušenosti s etnickým násilím si členské země uvědomily svou morální povinnost zakročit v případě obdobné krize ve prospěch civilního obyvatelstva a tím pádem také ochraňovat evropské hodnoty.¹⁹⁰ Obrovský vliv těchto událostí ostatně potvrzuje i Evropská komise ve svém dokumentu *A World Player*, kde se uvádí, že „ve světle Balkánských válek a konfliktů v Africe v 90. letech EU vytvořila Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku v rámci SZBP“.¹⁹¹ V podobném duchu se o Balkánských válkách vyjádřil také bývalý Vysoký představitel SZBP Javier Solana: „Naučily nás, že diplomacie, která není podpořena přesvědčivými výhrůžkami, se nemůže rovnat odhodlaným ultranacionalistům“¹⁹².

První přelom přišel s tzv. Maastrichtskou smlouvou a přerodem Evropských společenství v Evropskou unii. Ačkoli tato smlouva zavedla Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, politická praxe následující dekády neodráželo rétoriku této smlouvy, jelikož tato oblast politiky de facto nevykazovala znaky opravdu společné politiky (tou de jure není ani v současnosti, ale díky Lisabonské smlouvě se tomu blíží čím dál více).¹⁹³ V rámci „maastrichtského procesu“ byla jako základní kámen budoucí obranné spolupráce označena Západoevropská unie, avšak postupem času (především při mezivládních konferencích v letech 1996 a 1997) se od tohoto konceptu začalo ustupovat. Západoevropská unie začala být vnímána spíše jako brzda celého procesu a hlavní aktéři (Francie a Velká Británie) se rozhodli jí zbavit v prospěch autonomních sil Evropské unie v rámci NATO, což dalo za vznik evropskému pilíři NATO – Evropské bezpečnostní a obranné identitě.¹⁹⁴ Její nástupkyně – Evropská bezpečnostní a obranná politika (s Lisabonskou smlouvou přejmenovaná na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku) – vznikla především díky spolupráci Velké Británie a Francie a byla již politikou ryze unijní.

2.2.1 St. Malo a institucionální ukotvení SBOP

Společná bezpečnostní a obranná politika vznikla do jisté míry „zničehonic“, jelikož její přímý institucionální předchůdce – Evropské obranné společenství – byl navrhnut, ale

¹⁸⁹ MEYER (2005), str. 540

¹⁹⁰ Ibid., str. 543

¹⁹¹ EUROPEAN COMMISSION (2004), str. 9

¹⁹² SOLANA. *The three reasons for Europe, Rotterdam, 17 May 2005*. In: Institute for Security Studies (2006)

¹⁹³ KROTZ (2009), str. 558

¹⁹⁴ HOWORTH (2004), str. 218

odmítnut, 45 let před jejím vznikem.¹⁹⁵ Prvky sdílené bezpečnostní a obranné politiky neměly ještě po zavedení Smlouvy o EU a Amsterdamské smlouvě přílišnou váhu, tu jim dodala až deklarace ze St. Malo a následné summitu v Helsinkách a Kolíně.¹⁹⁶ Britsko-francouzský summit v St. Malo byl přelomovým okamžikem pro spolupráci členů EU v bezpečnostní a obranné politice, protože poprvé došlo ke shodě dvou nejvýznamnějších vojenských aktérů Unie na nutnosti vytvoření autonomních vojenských kapacit EU. Právě prvotní použití slova „autonomie“ mělo zásadní vliv na změnu evropského obranného paradigmatu.¹⁹⁷ V deklaraci shrnující závěry summitu se doslova říká, že „(...) *Unie musí mít kapacity pro autonomní akci podpořenou důvěryhodnými vojenskými silami, prostředky k rozhodnutí je použít a připravenost je použít, aby mohla odpovědět na mezinárodní krize.*“¹⁹⁸

Někteří tvrdí, že britská vůle k posílení autonomních evropských obranných sil byla motivována především strachem z toho, že kdyby k tomuto úkonu nedošlo, tak by se USA distancovaly od bezpečnosti v Evropě, protože by už dále nebyly ochotny nést celou tíhu tohoto závazku.¹⁹⁹ Velká Británie tento proces tedy do jisté míry brala i jako upoutání USA v Evropě a jako „záchranu“ NATO.²⁰⁰ Meyer a Strickmannová vidí za tímto trendem také ekonomické aspekty, jelikož Američané už podle nich nechtěli platit za evropskou bezpečnost skrze NATO, když viděli postupné snižování armádních výdajů u evropských států.²⁰¹ Alyson Bailesová tvrdí, že hlavními motivy EU pro ustanovení SBOP byly vnitřní institucionální a politické změny, které měly konsolidovat především interní situaci týkající se bezpečnostních otázek v EU (otestování kapacit, upřesnění vztahu s NATO atd.). Důvody podle ní nelze hledat v altruismu a touze „pomoci trpícím“.²⁰²

Henry Kissinger vnímal SZBP/SBOP jako pokus o vymanění se z bezpečnostní dominance USA v Evropě, kterou zde Američané udržovaly skrze NATO. Deklarace NATO v roce 1999 však reagovala na proces ze St. Malo tím, že podpořila snahy EU a vybudování autonomních vojenských kapacit.²⁰³ USA totiž z SBOP značně profitovaly, jelikož díky silnějšímu „evropskému obrannému pilíři“ mohly stáhnout tisíce svých jednotek z Evropy a použít je v jiných částech světa.²⁰⁴ Postoj USA k SBOP byl ale vždy do jisté míry

¹⁹⁵ BICKERTON et al. (2011), str. 2011

¹⁹⁶ MÖTTÖLÄ (2007), str. 2

¹⁹⁷ HOWORTH (2004), str. 222

¹⁹⁸ BRITISH-FRENCH SUMMIT ST. MALO 1998. *Joint Declaration* In: RUTTEN (2001)

¹⁹⁹ HOWORTH, MENON (2009), str. 734

²⁰⁰ MÖTTÖLÄ (2007), str. 4

²⁰¹ MEYER, STRICKMANN (2011), str. 74

²⁰² BAILES (2008), str. 119

²⁰³ ANDERSON, SEITZ (2006), str. 26-29

²⁰⁴ HOWORTH, MENON (2009), str. 736

„schizofrenní“, jelikož na jednu stranu podporovaly navyšování vojenských kapacit a větší podíl EU na zajišťování bezpečnosti a stability skrze NATO, ale na druhou stranu nechtěly jakékoli zpochybnění vedoucí úlohy USA v NATO.²⁰⁵

Změna nahlížení na evropskou bezpečnost s nástupem Labour Party vedené Tony Blairem nastala spíše pod tlakem okolností než tím, že by Blair šel již do voleb s jasnou vizí změny zahraničně-politického směřování Británie. Vedla k tomu spíše americká podpora pro posílení „evropského pilíře“ NATO a nastupující Kosovská krize, která jasně ukázala na reálné, hmatatelné nedostatky vojenských kapacit evropských zemí.²⁰⁶ Po zahájení procesu ze St. Malo v roce 1998 se v evropském diskursu začaly stále více objevovat zmínky o autonomních vojenských kapacitách. Ty však mají být nástrojem pro řešení regionálních konfliktů, jakousi nejtvrďší formou diplomacie užívanou ve výjimečných situacích. Jejich užití je soustředěno na konkrétní problémy, tedy spíše *ad hoc*, než že by se měly stát integrální součástí každodenní diplomacie – zdrojem síly ve vyjednáváních.²⁰⁷

Deklarace ze St. Malo obsahovala větu o tom, že „*Evropská unie musí být v takové pozici, aby mohla hrát svou plnohodnotnou roli na mezinárodní scéně*“²⁰⁸. Pozdější deklarace Evropské rady na závěr Kolínského summitu v červnu 1999 v podobném (avšak již sebevědomějším) duchu prohlásila, že „*my, členové Evropské rady, jsme rozhodnutí, že Evropská unie bude hrát svou plnohodnotnou roli na mezinárodní scéně*“²⁰⁹. Obě tato prohlášení v posluchači vyvolávají dojem, že ač to tak v posledních letech nevypadalo (v souvislosti s balkánskými válkami), tak EU je silným hráčem na mezinárodním poli, který pouze momentálně postrádá dostatečné kapacity, aby mohla naplno projevit svůj potenciál. Německé předsednictví Radě EU v první polovině roku 1999 bylo pro SBOP stejně důležité jako samotná deklarace ze St. Malo, protože konsolidovalo vztahy s USA (skrže závazek, že projekt bude fungovat jedině v úzké spolupráci s NATO) a sblížilo názory - nyní už tří - hlavních aktérů SBOP.²¹⁰

V červnu 1999 byl také zvolen první Vysoký představitel pro SZBP, který zároveň zastává funkci Generálního tajemníka Sekretariátu Rady, Javier Solana. Ten byl velmi významnou politickou osobností již před tím, jelikož byl Generálním tajemníkem NATO.²¹¹ Jako známý a vlivný politik byl výbornou volbou pro tuto pozici, protože se stal de facto tváří

²⁰⁵ MÖTTÖLÄ (2007), str. 3

²⁰⁶ HOWORTH (2004), str. 221

²⁰⁷ LARSEN (2002), str. 290

²⁰⁸ BRITISH-FRENCH SUMMIT ST. MALO 1998. *Joint Declaration* In: RUTTEN (2001)

²⁰⁹ EUROPEAN COUNCIL COLOGNE 1999. *Declaration of the European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence*. In: RUTTEN (2001)

²¹⁰ HOWORTH (2004), str. 224

²¹¹ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 28

a hlavní osobností této politiky. Javier Solana kladl důraz na to, aby bylo jasné, že EU se nemilitarizuje, nýbrž posiluje svou pozici pro řešení mezinárodních krizí prostřednictvím vojenských kapacit. Toto stanovisko potvrdily i závěry Helsinského summitu Evropské rady z prosince 1999 slovy: „*Evropská rada zdůrazňuje své odhodlání vyvinout **autonomní kapacity** k učinění rozhodnutí a – tam kde se NATO jako celek neangažuje – zahájení a provedení vojenských operací vedených EU v odpovědi na mezinárodní krize. Tento proces se vyhne zbytečným duplikacím a **neimplikuje vytvoření evropské armády***“²¹². Tato ujištění utvrzují ostatní ve vnímání EU jakožto civilní mocnosti, která primárně užívá svých ekonomických a politických nástrojů v diplomacii, přičemž nově nabyté vojenské nástroje jsou až poslední možnou volbou.²¹³

Spolupráce nově se vyvíjející politiky s NATO se rodila relativně rychle. První společné jednání Severoatlantické rady a – tehdy ještě prozatimního – Politického a bezpečnostního výboru proběhlo již v září 2000. Javier Solana při této příležitosti pronesl, že „*je důležité zaznamenat, že EU má v plánu zaujmout **globální přístup** ke krizovému managementu; naši největší devizou je škála nástrojů pro krizový management, které máme k dispozici. (...) musíme vytvořit něco mnohem více sofistikovaného, co bude **kombinovat vojenské a nevojenské přístupy** ke krizím*“²¹⁴. V předchozích deklaracích často používaná formulace *plnohodnotná role* se zde již změnila v *globální přístup*, ačkoli se stále mluví o tom, že dosažení tohoto postavení je teprve v *plánu*. Ambice jsou tedy jasně stanoveny, ale k jejich naplnění ještě nedošlo. Asi o měsíc později Solana řekl, že „*SZBP je o Evropě mající vliv na mezinárodní politiku. Je o tom, že Evropská unie bude schopna promítat své hodnoty a zájmy – **jádro své politické identity** – efektivně za vlastními hranicemi*“²¹⁵. S Javierem Solanou přišla zásadní změna rétoriky v tom smyslu, že SBOP již neměla být pouze regionálním nástrojem zabezpečení vlastních hranic, ale měla se stát nástrojem pro prosazování globálních ambicí EU.²¹⁶

V souvislosti s postupujícím dialogem s NATO bylo ovšem třeba také jasně vymezit „sféry vlivu“ těchto „konkurentů“. K tomu Vysoký představitel podotkl, že „*EU se neangažuje v oblasti kolektivní obrany. Ani se nesnaží vytvořit evropskou armádu. Vytvoření Evropské bezpečnostní a obranné politiky je namířeno na **posílení**, ne oslabení*

²¹² EUROPEAN COUNCIL HELSINKI 1999. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN (2001)

²¹³ LARSEN (2002), str. 292

²¹⁴ SOLANA. *Intervention by Dr. Javier Solana for CFSP COPSi/NAC First Joint Meeting, Brussels, 19 September 2000*. In: RUTTEN (2001)

²¹⁵ SOLANA. *Where does the EU stand on Common Foreign and Security Policy? Berlin, 14 November 2000*. In: RUTTEN (2001)

²¹⁶ BICKERTON et al. (2011), str. 4

*transatlantických vztahů*²¹⁷. K tématu militarizace EU se vyjádřily i závěry francouzského předsednictví po jednání Evropské rady v Nice v prosinci 2000, kdy při výčtu nástrojů a úkolů SBOP tento dokument opět zmiňuje, že „*toto nezahrnuje ustanovení evropské armády*“²¹⁸ O půl roku později reagoval tehdejší francouzský prezident Jacques Chirac na výtky, že Francii jde Společnou bezpečnostní a obrannou politikou o narušení transatlantické vazby slovy: „*Těm, kteří mohou podezírat Francii z toho, že chce oslabit transatlantickou vazbu, můžeme klidně ukázat váhu našeho přispění k operacím vedeným Aliancí. Musím zde snad připomínat, že francouzský generál se ujme vedení mise KFOR v Kosovu příští říjen na jeden rok?*“²¹⁹. Tím, alespoň nakrátko, rozptýlil dojem francouzsko-amerického antagonismu.

Na pražském summitu NATO v roce 2002 vyjádřili členové této organizace souhlas s poskytnutím svých kapacit pro EU při operacích, v nichž by se NATO neangažovalo, což je mechanismus nazývaný „Berlin Plus“. Tento závazek byl následně stvrzen společnou deklarací EU a NATO ohledně SBOP v prosinci téhož roku.²²⁰ V té krom toho také zazněly dva důležité body, a sice, že „*Evropská unie a Severoatlantická aliance (...) zdůrazňují, že silnější role Evropy přispěje k vitalitě Aliance, konkrétně v oblasti krizového managementu (...)* [a] *že NATO zůstává základem kolektivní bezpečnosti svých členů*“.²²¹

V tomto období, kdy se začínalo také schylovat k prvnímu vysazení evropských jednotek v terénu, také můžeme sledovat značné posilování rétoriky EU navenek. Už v prosinci 2001 se v Laekenské deklaraci o budoucnosti Evropské unie objevila významná řečnická otázka: „*Jaká je role Evropy v měnícím se světě? Nemá snad Evropa – teď, když je konečně sjednocena – hrát vedoucí roli v novém světovém řádu, roli mocnosti schopné hrát jak celosvětově stabilizační roli, tak ukazovat cestu vpřed mnoha státům a národům?*“²²². Globální ambice EU byly zmíněny již dříve, ale to, že by EU měla mít *vedoucí roli* a že je modelem a vzorem pro okolní státy a národy bylo ukázkou nově nabyté asertivity EU na mezinárodním poli. Protože, jak uvedl nedávno poté Javier Solana, „*(...) ať chceme nebo ne, Evropa je připravena hrát globální roli. (...) Otázkou tedy není – jestli hrajeme globální roli, ale jak ji hrajeme*“.²²³ Toto období znamenalo pro EU zahájení prací na Ústavní smlouvě prostřednictvím Evropského konventu, kterému dala za vznik právě Laekenská deklarace.

²¹⁷ SOLANA. *Where does the EU stand on Common Foreign and Security Policy? Berlin, 14 November 2000*. In: RUTTEN (2001)– důraz v originále

²¹⁸ EUROPEAN COUNCIL NICE 2000. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN (2001)

²¹⁹ CHIRAC. *Speech by Jacques Chirac, President of the French Republic, to the Institute of Higher Defence Studies, Paris, June 2001*. In: RUTTEN(2002)

²²⁰ GOWAN. *ESDP and the United Nations*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 130

²²¹ EU-NATO. *European Union-NATO Declaration on ESDP, Brussels, 16 December 2002*. In: HAINE (2003)

²²² EUROPEAN COUNCIL LAEKEN 2001. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN (2002)

²²³ SOLANA (2002)

Sebevědomá rétorika (ač v té době ještě za sebou EU neměla žádné „hmatatelné“ výsledky v podobě uskutečněných misí) tedy jistě do značné míry souvisela s tímto procesem.

Výše nastíněný proces šel v ruku v ruce i s definováním EU jakožto „civilní“ či „morální“ mocnosti a „síly pro dobro“. EU má být „*silou chtějící změnit směřování světových záležitostí takovým způsobem, aby zvýhodňovala nejen bohaté, ale také ty nejchudší země. Síla usilující o to zasadit globalizaci do morálního rámce, jinými slovy ukotvit ji v solidaritě a udržitelném rozvoji*“²²⁴. Už v této době, tedy před transatlantickou roztržkou týkající se invaze do Íráku v roce 2003, se EU začala vymezovat vůči Spojeným státům americkým a konstruovat vlastní identitu v juxta pozici s identitou americkou. Příkladem budiž proslav Javiera Solany, v němž uvedl, že „*Amerika je zřejmě odhodlána udržet si svou vojenskou predominanci v dohledné budoucnosti, zatímco Evropa se, nemaje soupeře, hlásí ke globální „civilní moci*“²²⁵. To už se ale blížil rok 2003, který byl pro SBOP rokem zásadních zlomů v podobě prvních zahraničních misí, definování Evropské bezpečnostní strategie a americko-britské invaze do Íráku. Vzhledem k tomu, že jednotlivým misím se bude práce podrobněji věnovat v poslední kapitole, se následující dva oddíly zaměří na obecné procesy související s SBOP, převážně pak na výše uvedené události a Lisabonskou smlouvu spolu s jejími dopady.

2.2.2 Evropská bezpečnostní strategie a trans-atlantická roztržka

Summity v Kolíně a Helsinkách v roce 1999, ve Feiře a Nice v roce 2000, Göteborgu a Laeken v roce 2001 a v Bruselu v prosinci 2003 byly naprosto stěžejními pro institucionální ukotvení SBOP. Pro její strategickou a normativní náplň bylo nejvýznamnější přijetí dokumentu „Bezpečná Evropa v lepším světě“ (*A Secure Europe in a Better World*) - Evropská bezpečnostní strategie (dále EBS) na konci roku 2003.²²⁶ EBS potvrdila to, že bezpečnostní zájmy EU již nejsou pouze regionální, nýbrž globální, a že EU již není výlučně civilní mocností, ale mocností užívající k prosazení svých cílů i vojenské prostředky.²²⁷ Již úvodní pasáže tohoto dokumentu však ujišťují, že „*evropské státy jsou oddány mírovému řešení sporů a kooperaci prostřednictvím společných institucí*“²²⁸. Důležitým prvkem EBS je mimo jiné to, že není produktem členských států, ale komunitárních institucí – konkrétně

²²⁴ EUROPEAN COUNCIL LAEKEN 2001. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN (2002)

²²⁵ SOLANA (2002)

²²⁶ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 24

²²⁷ ROMANIUK (2011), str. 13

²²⁸ EUROPEAN COUNCIL 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI (2003), str. 1

tehdejšího Vysokého představitele SZBP Javieru Solanu.²²⁹ I když je samozřejmě ovlivněna pozicemi jednotlivých členských zemí, není pouhým kompromisem a „zlatou střední cestou“ mezi jejich stanovisky ohledně bezpečnostních otázek, ale unikátním dokumentem razícím si vlastní cestu.

EBS upřednostňuje způsob strategického myšlení, který je vlastní vojenským mocnostem. Klade totiž důraz na identifikaci hrozeb, namísto odhalení slabin, v čemž si je (mimo jiné) podobná s Národní bezpečnostní strategií USA z roku 2002.²³⁰ Hlavními identifikovanými hrozbami pro evropskou, potažmo globální bezpečnost, jsou podle dokumentu – terorismus, proliferace zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, selhání států a organizovaný zločin.²³¹ Strategie reaguje na globální změny ve vnímání bezpečnosti a rozšiřování referenčních objektů bezpečnosti ze státu i na jednotlivce, když uvádí, že „*náš tradiční koncept sebeobrany (...) byl založen na hrozbě invaze. S novými hrozbami bude první linie obrany často za hranicemi. (...) Z toho vyplývá, že bychom měli být připraveni jednat dříve než krize nastane. Prevence konfliktů a prevence hrozeb nemůže začít příliš brzy.*“²³² Komplexnost moderních bezpečnostních rizik si tedy EBS dobře uvědomuje, protože také dodává, že „*(...) žádná z nových hrozeb není čistě vojenská a žádná ani nemůže být zažehnána čistě vojenskými prostředky. Každá vyžaduje směsici nástrojů.*“²³³ A právě „*Evropská unie je obzvláště dobře vybavena na to, aby odpovídala na takovéto multi-dimenzionální situace.*“²³⁴

Dvěma hlavními koncepty EBS jsou „preemptivní angažovanost“ (*preemptive engagement*) a „efektivní multilateralismus“. První termín odkazuje na odhalování bezpečnostních rizik před tím, než vyeskalují, a na řešení těchto problémů s předstihem pomocí nástrojů *soft power*. Koncept „efektivního multilateralismu“ staví do popředí spolupráci EU s OSN a spolupráci států v rámci OSN, stejně jako důraz na mezinárodní právo a normy, a jednání v souladu s nimi.²³⁵ EU splňuje „požadavky“ na to, stát se globálním bojovníkem za lidská práva a bezpečnost (po boku OSN) i kvůli tomu, že sama není státem, takže tradiční *realpolitik* ve smyslu konfliktů o teritorium se jí v podstatě netýkají.²³⁶ EU je navíc aktérem založeným na právu a normách, což jí dodává větší legitimitu ve snaze

²²⁹ DUNA (2010), str. 22

²³⁰ Ibid., str. 24

²³¹ EUROPEAN COUNCIL 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI (2003), str. 1

²³² Ibid., str. 7

²³³ Ibid., str. 7

²³⁴ Ibid., str. 7

²³⁵ HAINE (2004), str. 72

²³⁶ MATLARY (2006), str. 109

angažovat se v zahraničí v prospěch lidské bezpečnosti, nežli mají národní státy.²³⁷ A EU sama tuto svou vlastnosti projektuje i navenek skrze vlastní důraz multilateralismus. Hartmut Mayer ale EU vyčítá, že její zahraničně-politická rétorika je často velice vágní a postrádá hmatatelný obsah. Termíny zmíněné v ESS jako „efektivní multilateralismus“ či „strategické partnerství“ nejsou jasně definovány, kvůli čemuž je označuje za „prázdné fráze“.²³⁸

Už Smlouva o EU z roku 1992 ustanovila jasný normativní záměr jednat v souladu s Chartou OSN k zachování míru a posílení mezinárodní bezpečnosti. To potvrdila i Evropská bezpečnostní strategie, která označuje Radu bezpečnosti OSN za primárního garanta globální bezpečnosti a její posílení za prioritu EU.²³⁹ Doslova se v ní uvádí, že „*posilování OSN a její vybavení pro to, aby mohla naplňovat své závazky a jednat efektivně, je evropskou prioritou*“.²⁴⁰ Propojení mezi oběma organizacemi umožňuje EU prezentovat svou obrannou identitu jako součást globální strategie kolektivní obrany, čímž je jí dodána samozřejmě také mnohem větší legitimita.²⁴¹ Multilateralismus EU netkví pouze v provázanosti SBOP s OSN, ale také v dlouhodobém prosazování mezinárodních institucí jako je Mezinárodní měnový fond, Světová banka či WTO (Světová obchodní organizace), a aktivní zasazování se o tvorbu nových globálních režimů a posilování globálních civilních politik.²⁴²

Důraz ESS kladený na „efektivní multilateralismus“ pod záštitou OSN a na vnímání vojenských prostředků jako nástroj poslední instance reaguje na americkou Národní bezpečnostní strategii z roku 2002 (spojenou s vládnutím administrativy George W. Bushe), k níž zastává kritický postoj.²⁴³ Bushův příklon k unilateralismu byl zřejmý nejen kvůli útoku na Irák bez posvěcení Radou bezpečnosti OSN, ale také kvůli nepodepsání Kjótského protokolu a smlouvy o zákazu pozemních min, či kvůli výhradám vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. Právě tyto oblasti byly pro EU (a stále jsou) velice významné, kvůli jejímu důrazu na a směřování směrem k mezinárodnímu systému založeném na pravidlech, normách a právu.²⁴⁴ Pro členské země EU je snazší omezovat svou suverenitu v prospěch mezinárodně závazného práva a mezinárodních institucí, jelikož s tím mají dost vlastních zkušeností v rámci EU. Pro USA jsou tyto otázky daleko citlivější.²⁴⁵ Avšak právě opuštění principů

²³⁷ Ibid., str. 113

²³⁸ MAYER (2008), str. 68

²³⁹ DUKE (2009), str. 397

²⁴⁰ EUROPEAN COUNCIL 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI (2003), str. 9

²⁴¹ GOWAN. *ESDP and the United Nations*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 119

²⁴² BRLJAVAC, KONRAD (2011), str. 108

²⁴³ BAILES (2008), str. 118

²⁴⁴ LUCARELLI (2006), str. 309

²⁴⁵ Ibid., str. 314

multilateralismu ze strany USA vytvořilo řadu neshod ve vzájemných vztazích s EU. Dalším sporným bodem je také otázka preemptivních zásahů vůči terorismu. Ta je v rámci EU kladena do ekonomického, politického a sociálního kontextu, protože je potřeba z této pozice také vycházet při hledání řešení tohoto palčivého bezpečnostního problému. V kontrastu k tomu se pak nachází americký pohled na terorismus (vyhraněný za éry George Bushe mladšího), který jej vnímá především jako vojenskou hrozbu, se kterou je třeba se vypořádat pomocí vojenských nástrojů.²⁴⁶

Zatímco Tony Blair označoval SBOP za nástroj na konsolidaci NATO, Jacques Chirac, těžící z nebyvale silného mandátu, nejenže postavil EU do centra bezpečnostního diskursu v Evropě, ale zaujal značně antagonistický postoj vůči unilateralistické politice George Bushe.²⁴⁷ Schizma mezi Velkou Británií a Francií ohledně invaze do Iráku z roku 2003 probíhalo zrovna v době, kdy se začaly rýsovat první vojenské operace EU. Tento rozpor však na zmíněné mise neměl takový vliv, jaký by mohl být očekáván vzhledem k napjaté atmosféře mezi oběma těmito dominantními aktéry SBOP. Společné úsilí o prosazování společných hodnot vně unie se ukázalo jako silný společný cíl.²⁴⁸ Jak řekl Vysoký představitel Solana: „*Bosna a Kosovo dodaly rozhodující impuls EBOP. A v jistém smyslu vedl Irák k Evropské bezpečnostní strategii*“²⁴⁹. Bushova politika sice rozdělovala členské státy EU, ale zároveň byla díky ní započata rozsáhlá debata o hodnotách, prioritách a hlavních principech EU, která v konečném důsledku vedla k hlubší integraci v oblasti bezpečnosti a obranné politiky.²⁵⁰ Negativní vnímání unilateralistického období USA za éry George W. Bushe do jisté míry otevřelo dveře sebepofilaci EU jakožto morální, etické a normativní mocnosti, jelikož světový hegemon – USA – se takovýmito představám na hony vzdálily.²⁵¹ Rozpory v transatlantických vztazích EBS v podstatě nereflektuje. Pouze ujišťuje, že „*transatlantický vztah je nenahraditelný*“ a že „*společně mohou být Evropská unie a Spojené státy americké impozantní silou pro dobro ve světě*“²⁵².

Evropská bezpečnostní strategie rétoricky navazuje na předchozí silná prohlášení Evropské rady a Vysokého představitele týkající se postavení EU ve světě. Hned v úvodu tohoto dokumentu se říká, že „*Evropská unie je nevyhnutelně globálním hráčem*“ a že „*Evropská unie, která na sebe bere větší zodpovědnost a která je aktivnější, bude tou, která*

²⁴⁶ LARSEN (2002), str. 298

²⁴⁷ HOWORTH (2004), str. 228

²⁴⁸ RYNNING (2003), str. 484

²⁴⁹ SOLANA (2005)

²⁵⁰ LUCARELLI (2006), str. 317-318

²⁵¹ MAYER (2008), str. 64

²⁵² EUROPEAN COUNCIL 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI (2003), str. 13

nese větší politickou váhu“.²⁵³ Můžeme zde pozorovat podobné znaky jako u proslovů z předchozích dvou až tří let. Tato slova jsou stále spíše výhledem do budoucna, ale silnou roli EU na mezinárodní scéně označují za něco jistého a *nevyhnutelného*. Otázka tedy není *zda*, ale *kdy*. Jisté je však to, že „*aktivní a schopná Evropská unie by měla vliv v globálním měřítku*“. Vidina jakési evropské armády je však i přes formulaci bezpečnostní strategie v nedohlednu, jelikož veškerá vojenská spolupráce mezi členskými státy EU stojí na principech dobrovolnosti a dočasnosti.²⁵⁴ Podle průzkumů veřejného mínění (z poloviny první dekády nového tisíciletí) by si obyvatelé EU přáli, aby hrála větší a etičtější roli v globálních záležitostech a Evropská bezpečnostní strategie byla dost možná i dokumentem, který reagoval na tuto veřejnou poptávku.²⁵⁵

Krátce po formálním přijetí EBS Evropskou radou se Javier Solana nechal slyšet, že „*příprava Evropské bezpečnostní strategie nám pomohla objevit pozoruhodnou konvergenci náhledů na bezpečnostní otázky mezi členskými zeměmi a odhalit jedinečný evropský hlas v bezpečnostních otázkách*“²⁵⁶. Solana mnohokrát označil EU za „unikátního“ aktéra na mezinárodní scéně, čímž však neměl na mysli její jedinečnou institucionální strukturu, ale fakt, že ač disponuje vojenskými kapacitami, nesnaží se řadit mezi vojenské velmoci. Za tu se totiž EU nepovažuje.²⁵⁷ Henrik Larsen ale tento postoj považuje spíše za znouzectnost, protože podle něj nejsou vojenské kapacity EU dostatečně velké ani funkční.²⁵⁸ Tento názor však formuloval v roce 2002, tedy ještě před zahájením prvních misí v rámci SBOP a od té doby je situace značně odlišná. Další příležitostí, kdy Solana mluvil o výjimečné pozici EU v globální politice byl jeho proslov nazvaný „*Budoucnost Evropské unie jakožto mezinárodního aktéra*“ (*The Future of the European Union as an International Actor*), ve kterém uvedl, že „*v posledních dvaceti letech Unie udělala fantastickou práci při šíření míru, prosperity a demokracie napříč naším kontinentem. (...) Evropané mohou být střízlivě spokojeni s tímto ohromným úspěchem – zřetelným zadostiučiněním charakteristického přístupu Evropy k mezinárodním vztahům*“²⁵⁹.

Britsko-francouzský summit v Le Touquet potvrdil to, že SBOP je pouze jedním z širší palety nástrojů EU namířených k prosazování globálních cílů EU slovy: „*Francie a Spojené království (...) souhlasí, že potenciální šíře EBOP by měla odpovídat celosvětovým*

²⁵³ Ibid., str. 1

²⁵⁴ BRLAJAVAC, KONRAD (2011), str. 113

²⁵⁵ MAYER (2008), str. 77

²⁵⁶ SOLANA. *The European Security Strategy - The Next Steps? Helsinki, 25 February 2004*. In: Institute for Security Studies (2005)

²⁵⁷ LARSEN (2002), str. 292

²⁵⁸ Ibid., str. 285

²⁵⁹ SOLANA (2004)

*ambicím evropské Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a měla by být schopna efektivně podporovat širší cíle externí politiky EU v podpoře demokracie, lidských práv, dobrého vládnutí a reform*²⁶⁰. To ostatně tvrdil Javier Solana již v roce 2000, kdy řekl, že „SZBP [potažmo její součást SBOP – pozn. autora] je prostředkem k cíli, kterým je prosazování hodnot a principů, pro které je Evropská unie celosvětově respektována“²⁶¹, stejně jako Evropská komise: „(...) EU vyvíjí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, aby mohla jednat jako síla pro stabilitu, kooperaci a porozumění v širším světě“²⁶². EU posiluje svoji roli na mezinárodní scéně nejen skrze navyšování vojenských kapacit a geografické rozšiřování přijímáním nových členů, ale také díky hlubší integraci v rámci stávajícího celku. Jednotnější a akceschopnější EU totiž bude důvěryhodnějším a silnějším globálním aktérem.²⁶³ Tyto motivace vedly členské země EU a její komunitární instituce k přípravě tzv. „Ústavy EU“, která však ztroskotala při referendech ve Francii a Nizozemí. Její nástupkyní se stala Lisabonská smlouva, která většinu reform namířených na posílení SZBP a pozice EU směrem navenek zachovala.

2.2.3 Lisabonská smlouva a vnímání EU zvnějšku

Javier Solana v rozhovoru pro Financial Times uvedl, že pro to, aby se EU stala skutečně globálním politicky důležitým hráčem, musí zkoordinovat a využít přednosti všech svých zahraničně-politických nástrojů – ať už se jedná o politiku sousedství, Asociační dohody, rozvojovou pomoc či zahraniční intervence v rámci SBOP.²⁶⁴ Už podle 3. článku Smlouvy o Evropské unii (podle revize z Nice) má dosažení koherence v externích vztazích EU za úkol utvrdit identitu EU na mezinárodní scéně.²⁶⁵ Od ustanovení Vysokého představitele pro SZBP má EU diplomatické zastoupení na globální úrovni, což bylo potvrzeno a posíleno Lisabonskou smlouvou, která zavedla instituce Předsedy Evropské rady (tzv. „Prezidenta EU“) a Vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku (tzv. „Ministra zahraničí EU“), kterým se stala baronka Catherine Ashtonová.²⁶⁶ Vysoký představitel se stal zároveň místopředsedou Evropské komise, čímž došlo k propojení striktně mezivládního

²⁶⁰ FRANCO-BRITISH SUMMIT LE TOUQUET 2003. *Declaration on Strengthening European Cooperation in Security and Defence*. In: MISSIROLI (2003)

²⁶¹ SOLANA. *The European Security Strategy - The Next Steps? Helsinki, 25 February 2004*. In: Institute for Security Studies (2005)

²⁶² EUROPEAN COMMISSION (2004), str. 4

²⁶³ LARSEN (2002), str. 294

²⁶⁴ OLSEN (2007), str. 2-3

²⁶⁵ KOEHLER (2010), str. 59

²⁶⁶ DUNA (2010), str. 20

formátu SZBP s nejmocnější komunitární institucí.²⁶⁷ Představitelé komunitárního pilíře EU totiž také obecně podporují větší jednotnost EU a její silnější postavení na mezinárodní scéně, k čemuž se snaží i přispět – jako to často dělá např. Komise. Nejsou totiž představiteli členských zemí, ale samotné EU, proto je to pro ně vždy posílení.²⁶⁸ Post Vysokého představitele je po zavedení Lisabonské smlouvy mnohem silnější také kvůli tomu, že se stal zodpovědným za koordinaci civilních a vojenských aspektů zahraničních operací a je aktivní v mnoha formách flexibilní kooperace v rámci této oblasti.²⁶⁹

Lisabonská smlouva dodala EU právní subjektivitu, jejíž absence byla velkou překážkou pro vnímání EU jako koherentního, jednotného aktéra na mezinárodním poli. Dnes je nezpochybnitelným aktérem mezinárodního práva. Důsledkem této změny byla také změna statusu diplomatických zastoupení, která nyní operují pod autoritou celé unie, ne pouze Komise, a jsou součástí struktury Evropské služby pro vnější činnost.²⁷⁰ Ta má fungovat jako pomocná ruka pro Vysokého představitele při výkonu jeho pravomocí, přičemž se v rámci ní pod jednou střešou setkávají zástupci Rady, Komise i delegací členských zemí, díky čemuž zde dochází k jistému smazávání rozdílů mezi komunitárními a mezivládními politikami.²⁷¹ Evropská služba pro vnější činnost má hrát vedoucí roli ve strategickém rozhodovacím procesu unie. Ačkoli oblasti zahraničního obchodu, rozšiřování unie či rozvojové pomoci jsou stále v kompetenci Komise, Evropská služba pro vnější činnost se angažuje i v těchto oblastech prostřednictvím specializovaných panelů.²⁷²

Obecně dodala Lisabonská smlouva SZBP/SBOP větší jednotnost, koherenci, kontinuitu a jednoznačnější rozdělení kompetencí, a také sblížila rigidně rozdělené mezivládní a komunitární instituce.²⁷³ Toho dosáhla také zrušením pilířové struktury EU, která byla ustanovena původní Smlouvou o EU. Pilířová struktura byla totiž do jisté míry překážkou úspěšné kooperace v oblastech zahraniční politiky, vnitra a soudnictví.²⁷⁴ Její zrušení je logickým krokem v kontextu pokusů o větší provázanost vojenských a civilních aspektů zahraničních misí. Formální uznání Evropské rady jakožto oficiálního orgánu EU a ustanovení pozice Předsedy Evropské rady Lisabonskou smlouvou navíc dodává zahraniční politice EU značnou míru kontinuity, která ji před tím chyběla.²⁷⁵

²⁶⁷ Ibid., str. 31

²⁶⁸ KROTZ (2009), str. 560

²⁶⁹ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 64

²⁷⁰ KOEHLER (2010), str. 58-63

²⁷¹ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 61

²⁷² KOEHLER (2010), str. 70

²⁷³ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 60

²⁷⁴ CORNISH, EDWARDS (2005), str. 812

²⁷⁵ KOEHLER (2010), str. 68

Zásadním momentem Lisabonské smlouvy je také zavedení klauzule o vzájemné pomoci mezi členskými státy v případě ozbrojené agrese vůči jednomu z nich a klauzule solidarity, kdy mají ostatní členové povinnost pomoci té členské zemi, která se stala obětí teroristického útoku nebo jiné katastrofy, přičemž je možné použít všechny relevantní prostředky, vojenské nevyjímaje.²⁷⁶ Klauzule týkající se kolektivní obrany, která se poprvé objevila v návrzích Ústavní smlouvy, byla dosti kontroverzní, jelikož tato úloha historicky náležela Severoatlantické alianci. Obecně je však dnes vnímána spíše jako potvrzení solidarity mezi evropskými státy, jako politické gesto, než jako základ pro novou formu kolektivní obrany.²⁷⁷

Silná globální role pro EU a skutečně jednotná zahraniční a bezpečnostní politika je dlouhodobě velice populární myšlenkou mezi občany členských států EU. Ve většině členských zemí se podpora pro tuto vizi pohybuje kolem 70% respondentů a někde tuto hranici i značně převyšuje. A konkrétně SBOP podporuje dokonce ještě více Evropanů.²⁷⁸ Studie vnějšího vnímání EU z období před uvedením Lisabonské smlouvy v platnost ukázaly, že nedostatek koheze a schopnosti mluvit jedním hlasem byli velkými překážkami tomu, aby EU mohla být vnímána jako vskutku významný vůdce na mezinárodním poli.²⁷⁹ Faktory negativně ovlivňující jednotnost EU jakožto globálního politického aktéra jsou především strukturální komplexita zahraničně-politického aparátu EU (poněkud snižená uvedením Lisabonské smlouvy v platnost), nedostatek prostředků (finančních i materiálních), heterogenita zájmů umocněná zvyšováním počtu členů, vzrůst anti-bruselské rétoriky či přetrvávající národní tradice v zahraničně-politické oblasti.²⁸⁰ Zdali je dnes situace v tomto ohledu o mnoho jiná není zcela jednoznačné, avšak EU se vehementně snaží ve svém okolí dojem jednotnosti a síly budovat.

Už v roce 2002 Javier Solana prohlašoval, že „i vně Evropy jsme stále více povzbuzování k tomu, abychom hráli větší roli v mezinárodních záležitostech“.²⁸¹ Evropská komise ve svém dokumentu *Europe in the World* již nemluví o povzbuzování, ale o očekávání, když říká: „(...) existuje zde očekávání mezi našimi mezinárodními partnery, že se Evropa ujme svých globálních odpovědností“²⁸². Podobným způsobem zvolil sebevědomější rétoriku Javier Solana v dalším projevu v roce 2004 (tedy již po zahájení prvních operací v rámci

²⁷⁶ GREVI. *ESDP Institutions*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 62

²⁷⁷ MÓTTÓLÁ (2007), str. 5

²⁷⁸ KROTZ (2009), str. 559

²⁷⁹ MAYER (2008), str. 74

²⁸⁰ KROTZ (2009), str. 563-567

²⁸¹ SOLANA (2002)

²⁸² EUROPEAN COMMISSION (2006), str. 3

SBOP). Podle něj „je **zřejmé**, že *sebevědomá a schopná EU má za úkol opravdu přispět k vybudování bezpečného susedství a **lepšího světa**. Jak naši občané, tak mezinárodní partneři **chtějí a očekávají silnější evropskou přítomnost na mezinárodní scéně***“²⁸³.

O vnímání SBOP zvenčí vypovídá mnohé i počet žádostí o civilní krizové mise, které Rada a Komise dostávají každý týden z celého světa. Mnozí vysoce postavení představitelé této politiky řekli, že největším problémem jsou především nedostatečné kapacity pro naplnění všech těchto požadavků.²⁸⁴ To potvrzuje i nově zvolená Vysoká představitelka Catherine Ashton ve svém projevu *Europe and the World*, kde tvrdí, že „*tempo našich povinností je neúprosné. Naše práce je enormně velká, protože požadavky, aby EU hrála výraznou mezinárodní roli, rostou. (...) potřebujeme EU nejen pro nás v Evropě, ale také jako prostředek k akci v rychle se měnícím světě a k **ovlivnění jeho směřování našimi idejemi***“²⁸⁵. SBOP má také plnou podporu americké administrativy, což vyplývá z proslovů americké velvyslankyně při NATO Nulandové z roku 2008 či Obamova viceprezidenta Bidena z roku 2009, kteří oba prohlásili, že EU by měla svou bezpečnostní a obrannou politiku posilovat.²⁸⁶

Siegmar Schmidt v roce 2012 vydal svůj výzkum zabývající se vnímáním EU v Africe, nejčastějším dějišti konfliktů, jež řeší EU skrze své vojenské mise. Zjistil, že např. obyvatelé Jihoafrické republiky označili hospodářský růst a obchodní politiku za dvě oblasti, kde měla EU největší vliv na jejich zemi. Téměř 50% dotazovaných pak umístilo na 3. místo demokracii a lidská práva. Dominance obchodních a hospodářských oblastí lze z části vysvětlit tím, že JAR má spolu s Egyptem jedinou dohodu o volném obchodu s EU.²⁸⁷ Zatímco v obchodní politice je EU v Africe často vnímána negativně, především kvůli omezování dovozu zemědělských produktů, v oblasti míru a bezpečnosti je její role vnímána veskrze pozitivně. To se týká i vojenských misí, protože ty vychází ze společného mandátu EU a Africké unie.²⁸⁸ Zajímavým údajem z jeho výzkumu je také to, že 40% Keňanů vnímá EU jako globálního vůdce v podpoře demokracie a peacekeepingu.²⁸⁹

Catherine Ashtonová pronesla na počátku roku 2011, v době nástupu tzv. „Arabského jara“, že „*jedna z věcí, které vidím všude, kde se objevím, (...) je, že každý politický vůdce a každý v byznysu, řemeslech a také v občanské společnosti chce být naším partnerem. (...) ambice zemí po celém světě – od největších a nejbohatších po nejmenší a nejchudší – je stejná:*

²⁸³ SOLANA (2004)

²⁸⁴ HOWORTH, MENON (2009), str. 741

²⁸⁵ ASHTON (2010a)

²⁸⁶ HOWORTH, MENON (2009), str. 737

²⁸⁷ SCHMIDT (2012), str. 105

²⁸⁸ Ibid., str. 107

²⁸⁹ Ibid., str. 106

*udělat z EU svého spojence*²⁹⁰. EU se tedy nesnaží a priori vůči někomu vymezovat, uchází se spíše o pozici globálního partnera a „nezávislého arbitra“ v řešení konfliktů. Předchůdce Ashtonové poznamenal, že „[EU] se přesunula od budování míru v Evropě k budování míru **po celém světě**. A dnešní globální vzájemná závislost znamená, že ostatní na nás čím dál tím více volají pro pomoc. Toto je role, kterou Evropané, **stejně jako ne-Evropané**, chtějí, aby EU hrála“²⁹¹. V tomto posledním prohlášení už není ani zmínka o nutnosti hrát svou *plnou roli* či o celosvětových *ambicích* EU. V roce 2009 už sama sebe EU vnímala jako plnohodnotného bojovníka za světový mír. V další kapitole si popíšeme konkrétní vojenské operace EU a související rétoriku, které, alespoň dle názoru autora, tuto identitu globální normativní mocnosti pomáhají EU tvořit.

²⁹⁰ ASHTON (2011)

²⁹¹ SOLANA (2009a)

3. Vojenské operace EU

Poslední kapitola této práce se zaměří na zahraniční mise EU v rámci její Společné bezpečnostní a obranné politiky, konkrétně pak na vojenské operace. Důvodem, proč se bude zabývat pouze vojenskými misemi a nezahrne také ostatní aspekty SBOP, je to, že EU se sama sebe snaží vyobrazovat jako civilního, etického globálního aktéra, k čemuž by však jistě lépe posloužily pouze civilní mise a ne užití vojenských nástrojů. Proč se tedy snaží budovat i vojenský aspekt zahraniční politiky?²⁹² To je hlavní otázkou této práce, jejíž odpověď jsme do jisté míry našli již v předchozí kapitole, kde bylo naznačeno, že hlavní motivací SBOP je konstruování vlastní identity. Třetí kapitola tuto argumentační linii dále rozvine především ukázáním toho, jak si počínaly jednotlivé mise přímo v terénu, jaká rétorika je obklopovala a jak byly prezentovány navenek. To je totiž oblast, kterou se současná akademická literatura příliš nezabývá, jelikož se soustředí spíše na institucionální ukotvení SBOP, nežli na konkrétní výsledky a fungování této politiky v terénu.²⁹³

Vojenské operace, jimiž se tato kapitola bude zabývat, jsou Concordia, Artemis, Althea, EUFOR Tchad/RCA a Atalanta (EUNAVFOR Somalia) v této posloupnosti. Vojenské operace EU mají jednoslovné názvy (na rozdíl od názvů misí NATO sestávajících ze dvou slov), které jsou inspirovány řeckou mytologií, protože první mise Concordia byla započata za řeckého předsednictví EU.²⁹⁴ Kapitola se nebude zabývat současnými výcvikovými misemi v Somálsku a Mali, ač jsou oficiálně také považovány za „vojenské mise“, protože v nich ani nehrozí riziko přímé konfrontace s protivníkem. Stejně tak se nebude zabývat operací EUFOR RD Congo, jelikož výše zmíněná Operace Artemis se také odehrávala v Demokratické republice Kongo a vzhledem ke sledované argumentační linii není potřebné zabývat se dvěma operacemi v jedné zemi. Vynechání jedné operace však nic nezmění na zajímavosti a různorodosti zkoumaného vzorku. Operace Concordia a Althea navazovaly na mise Severoatlantické aliance v Bývalé jugoslávské republice Makedonii (dále pouze Makedonie), respektive Bosně a Hercegovině, s využitím kapacit NATO skrze mechanismus Berlin Plus. Artemis a EUFOR Tchad/RCA byly autonomními operacemi EU v Africe, stejně jako první námořní vojenská mise EU Atalanta při pobřeží Somálska, která probíhá dodnes. Vojenská angažovanost EU se tedy soustředí na region západního Balkánu,

²⁹² Ačkoli i ten je užíván takřka výhradně k mírovým misím.

²⁹³ MENON (2009), str. 126

²⁹⁴ MESSERVY-WHITING. *ESDP Deployments and the European Security Strategy*. In: DEIGHTON, MAUER (2006), str. 33

kde se snaží napomoci evropským zemím na cestě k eventuálnímu vstupu do EU, a na africký kontinent.

Mise v Africe lze vnímat jako „cvičiště“ pro jednotky EU, které si díky svým úspěchům zde vybudují mezinárodní renomé, což napomůže vnímání EU jakožto globálního bezpečnostního aktéra.²⁹⁵ Angažovanost v této oblasti je motivována nejen blízkostí Afriky jižními hranicemi EU, ale zčásti také traumatem z neschopnosti zabránit genocidě ve Rwandě.²⁹⁶ V tom můžeme vidět jistou analogii s vlivem Balkánských válek na SBOP. Je nezpochybnitelné, že evropský kolonialismus měl zásadní vliv na nestabilitu na africkém kontinentu, avšak současné konflikty v Africe vyvěrají především z neschopnosti tamějších elit konfliktům zamezit. Který z těchto vlivů má v dnešní době větší váhu nelze s určitostí říci, ale pocit historické zodpovědnosti za africké události může být také jednou z příčin angažovanosti EU v Africe.²⁹⁷

Proč by se měla zrovna Evropa angažovat v zájmu bezpečnosti v Africe? USA po somálské zkušenosti a kvůli méně důležitým ekonomickým vazbám nemají zájem v Africe intervenovat. Navíc stále vedou válku v Afghánistánu. Čína má sice velké ekonomické zájmy v Africe, ale ještě stále není v pozici geopoliticky natolik důležitého hráče, aby své zájmy prosazovala formou mezinárodní intervence. Rusko se po pádu SSSR z Afriky víceméně stáhlo a nové vazby se tvoří jen pomalu. Nejdůležitějším partnerem afrických zemí, potažmo Africké unie, je tedy EU.²⁹⁸ V podobném smyslu se vyjadřovala také anglo-francouzská deklarace po společném summitu v Le Touquet v březnu 2003, která nabádala k posílení globální role EU v oblasti bezpečnosti. Zároveň však konkrétně zmiňovala Afriku jakožto region, kde je nutná angažovanost EU v součinnosti s OSN v oblastech prevence konfliktů a peacekeepingu.²⁹⁹ Protože, slovy Javiera Solany, „(...) žádná jiná organizace než Evropská unie není v lepším postavení na to, aby pracovala na spojitosti mezi bezpečností a rozvojem“³⁰⁰.

EU významně přispívá k míru a stabilitě na africkém kontinentu také prostřednictvím tzv. „Afrického mírového prostředku“ (*African Peace Facility*), který je financován z Evropského rozvojového fondu. Na tomto mechanismu je zajímavé, že je v kompetenci Komise, která se tak angažuje v oblasti, která byla vždy výsadou mezivládního pilíře EU.³⁰¹

²⁹⁵ SCHMIDT (2012), str. 108

²⁹⁶ Ibid., str. 107

²⁹⁷ PENTLAND (2005), str. 921

²⁹⁸ Ibid., str. 923

²⁹⁹ DUKE (2009), str. 398

³⁰⁰ SOLANA. *Europe in the World: Next steps*, Oxford, February 2008. In: GLIÈRE (2009)

³⁰¹ OLSEN (2007), str. 9-10

Podobné cíle sleduje i finanční podpora Africké unii a jejím vlastním peacekeepingovým operacím.³⁰² EU (a její členské země) je největším donorem zahraniční pomoci do Afriky (asi 60% z celkové Oficiální rozvojové pomoci³⁰³) a tyto prostředky jsou nejkoncentrovanější v oblastech s nejvyšší mírou chudoby a s ní spojeného rizika vypuknutí konfliktu.³⁰⁴ Lze tedy předpokládat, že samotná pomoc je opravdu primárním cílem této činnosti a ne jen „zástěrkou“ pro jiné zájmy. Týká se však tento předpoklad i vojenských operací? Slova Javier Solana naznačují, že altruismus je hlavním motorem i zahraničních misí EU: „V minulosti měla EU za úkol zajistit bezpečnost v Evropě, dnes má za úkol **budovat mír ve zbytku světa**“³⁰⁵.

Proč v některých místech EU intervenuje a jinde nikoliv? Podle Alyson Bailesové hraje roli především poměr riziku a ceny dané mise k očekávanému užitku (přičemž „užitkem“ je myšlen především nácvik krizového managementu a výcvik jednotek), relativní snadnost dosažení konsenzu mezi členskými zeměmi a ukázka síly navenek.³⁰⁶ Poslední bod nesouvisí se snahou o ekonomické či teritoriální zisky, tedy motivace tradiční *realpolitik*, ale s budováním vlastní identity, kdy EU „ukazuje svaly“ okolnímu světu. Jiní vnímají spolupráci v zahraniční a bezpečnostní politice za současný hlavní motor integrace v EU. Politika rozšiřování se totiž setkává s čím dál většími neshodami mezi členskými státy a s často negativním postojem veřejnosti, a ekonomická politika není dostatečným zdrojem inspirace pro občany EU, jejichž podpora pro hlubší integraci je nezbytná.³⁰⁷

Vojenské mise tedy mohou mít za úkol také posilování vnitřní jednoty členských zemí EU prostřednictvím budování sdílených hodnot a přesvědčení. S tím se pojí také koncept tzv. „normativní pasti“ (*normative entrapment*), kdy veřejné závazky ostatních členů k aktivní angažovanosti ve prospěch lidských práv a demokracie vytváří tlak na ty méně odhodlané, aby se přidaly na stranu většiny z morálních důvodů.³⁰⁸ To je možná jeden z důvodů, proč zahraniční mise EU často zahrnují i celou řadu externích partnerů, ať už to jsou kandidátské země pro vstup (v minulosti např. Bulharsko či Rumunsko), evropští nečlenové EU (Norsko, Island a Švýcarsko) či jiní zahraniční partneři EU (Kanada, Rusko, Ukrajina).³⁰⁹ I tyto země mohou cítit tlak ze svého okolí, aby se angažovaly při zahraničních intervencích, především

³⁰² SCHMIDT (2012), str. 104

³⁰³ Ibid., str. 102

³⁰⁴ OLSEN (2007), str. 13

³⁰⁵ Citováno z BICKERTON et al. (2011), str. 1

³⁰⁶ BAILES (2008), str. 123

³⁰⁷ BICKERTON et al. (2011), str. 2

³⁰⁸ DUKE (2009), str. 407

³⁰⁹ MESSERVY-WHITING. *ESDP Deployments and the European Security Strategy*. In: DEIGHTON, MAUER (2006), str. 33

pak v zájmu dodržování lidských práv, protože ta jsou podle slov Catherine Ashtonové „(...) pro EU důležitá. Leží v jádru naší identity a jsou základem toho, co děláme ve světě“³¹⁰.

Šíře uskutečněných misí v rámci SBOP je pro EU zkušeností, se kterou se nemůže rovnat ani NATO. Od roku 2003 totiž EU použila své kapacity pro policejní, vojenské, monitorovací a výcvikové mise, i pro mise namířené na podporu vlády práva v dané zemi.³¹¹ Tyto bohaté zkušenosti dodávají EU potřebnou důvěryhodnost v očích ostatních aktérů, pro které jsou důkazem akceschopnosti unie a odhodlanosti použít své kapacity k různorodým úkolům. To potvrzují také slova bývalého prezidenta Francie Chiraca: „vzhledem k její už tak rozsáhlé škále ekonomických, finančních a humanitárních nástrojů, dosažení schopnosti vojenské akce dělá z Evropy **plnohodnotného politického aktéra**“³¹². A pár let na to mluvil v podobném duchu také Solana: „Co ale měly všechny operace společného je, že vyžadovaly agilní, na míru šitou a rapidní odpověď, přičemž každá využívala mixu civilních, vojenských, ekonomických, politických a instituce-budujících nástrojů. Toto se po právu stává **naší charakteristickou vlastností**. A kvůli tomu je po nás **poptávka**“³¹³. Zde si můžeme všimnout dvou motivů, které se pravidelně objevují v prosloveh Javiera Solany, ale i jiných představitelů zahraniční politiky EU. Ta je podle nich velice specifickým aktérem v globální politice a je to od ní také očekáváno a žádáno. Jinými slovy, svět chce, aby EU byla globálním ochráncem lidských práv a liberálních hodnot, a EU tomuto volání naslouchá.

Rétorika se ale někdy míjí s praxí. Jednou z často zmiňovaných výtek vůči vojenské angažovanosti EU je, že ačkoliv se prostřednictvím těchto aktivit snaží Unie vypadat jako morální, etický hráč, tak si vybírá spíše „lehčí“ mise a zdráhá se intervenovat v případech, kdy dochází k masivnímu porušování lidských práv a násilnostem hraničícím s genocidou, jako tomu bylo např. v Dárfúru.³¹⁴ Kritici vyčítají vojenským operacím také jejich omezenost z hlediska mandátu, kapacit i schopností řešit strukturální problémy, nejen jejich důsledky. Relativní omezenost vojenských misí EU ale do jisté míry vyplývá z toho, že je nutná shoda mezi všemi členskými zeměmi, kterou je snazší najít u misí menšího rozsahu. A i ty jsou v drtivé většině případů lepší, než intervence žádná.³¹⁵ Někteří ale tyto mise označují pouze za

³¹⁰ ASHTON (2010c)

³¹¹ CORNISH, EDWARDS (2005), str. 807

³¹² CHIRAC. *Speech by Jacques Chirac, President of the French Republic, to the Institute of Higher Defence Studies, Paris, June 2001*. In: RUTTEN(2002)

³¹³ SOLANA. *From Cologne to Berlin and Beyond – Operations, Institutions and Capabilities, Berlin, 29 January 2007*. In: GLIÈRE (2008)

³¹⁴ BAILES (2008), str. 124

³¹⁵ MENON (2009), str. 127

alibi pro to, aby se EU vyhnula větší globální odpovědnosti, a za pouhý nástroj ke zviditelnění EU ve světě, ne za nástroj na řešení jeho skutečných problémů.³¹⁶

V tomto lze vidět hlavní diskrepanci mezi rétorikou EU a jejím opravdovým vlivem na světovou bezpečnost. Ačkoliv výsledky vojenských SBOP v terénu nejsou často nijak ohromující (z výše uvedených důvodů), představitelé této politiky o ní mluví převážně v superlativech, jako například Vysoký představitel SZBP, který nedlouho před koncem svého mandátu uvedl, že „[EU ušla] *dlouhou cestu ve vývoji EBOP jakožto nástroje umožňujícího Evropě prosazovat samu sebe prostřednictvím aktivních odpovědí na krize. EBOP již není aspirací, ale realitou. EU je globální aktér s důležitou rolí v řešení globálních výzev. Svět k nám kvůli tomu vzhlíží. Požadavků na nás přibývá.*“³¹⁷ Poslední věta tohoto prohlášení je pravdivá, protože počet žádostí o pomoc skrze intervenci se s přibývajícím roky neustále zvyšoval.³¹⁸ To pramení pravděpodobně i z toho, že EU se obecně těší vyšší míře legitimacy, nežli jiní mezinárodní aktéři. Například monitorovací mise v indonéské provincii Aceh proběhla pouze díky tomu, že obě strany konfliktu označily EU za jediného mezinárodního aktéra, kterému umožní v oblasti intervenovat.³¹⁹ Žádná z dosud uskutečněných misí navíc neskončila nezdarem, což také přispívá k důvěryhodnosti SBOP. Ukažme si tedy, jak jednotlivé vojenské operace EU probíhaly, čeho dosáhly a jak jí byly prezentovány. Jinými slovy, jak EU prostřednictvím nich buduje svou identitu silného, globálního bezpečnostního aktéra, který si ale zachovává svou etickou, normativní stránku.

3.1 Operace *Concordia*

V roce 2002 již SBOP disponovala dostatečným institucionálním ukotvením i vojenskými kapacitami na to, aby se mohla začít pokoušet o první mise přímo v terénu. Bez autonomních a dostatečně velkých ozbrojených sil by ani nemohly být pokusy EU o prevenci konfliktů a jejich řešení dostatečně důvěryhodné. Podle Romaniuka je vlastnění *hard power* předpokladem pro úspěšné uplatňování *soft power*.³²⁰ To si uvědomovali i přední státníci členských zemí EU jako např. tehdejší premiér Belgie Guy Verhofstadt, který ve svém dopise „vůdčům“ Francie a Velké Británie (a de facto celé SBOP) Jacquesovi Chiracovi a Tony

³¹⁶ BICKERTON et al. (2011), str. 5

³¹⁷ SOLANA (2009b)

³¹⁸ BICKERTON et al. (2011), str. 5

³¹⁹ MENON (2009), str. 134

³²⁰ ROMANIUK (2011), str. 11

Blairovi uvedl, že „*Evropská bezpečnostní a obranná politika by se měla posunout do fáze implementace a k tomu potřebuje operaci. Z toho důvodu jsem pro to, aby Evropská unie na podzim převzala operaci Amber Fox* [v té době probíhající mise NATO v Makedonii – pozn. autora]“³²¹. Zajímavé je, že Verhofstadt nezmiňuje to, že by bylo třeba pomoci makedonskému lidu či vládě s nestabilní bezpečnostní situací v zemi, ale že tuto misi potřebuje sama EU. Javier Solana ve své řeči při oficiálním zahájení Operace Concordia řekl, že „*toto je dobrý den pro nás všechny: pro EU, pro NATO a především pro lidi vaší země*“³²². Ten již neopomněl uvést i spojitost s makedonským obyvatelstvem, přesto však zdůrazňuje i důležitost mise pro EU samotnou.

Operace Concordia byla plánována ve stejné době jako Artemis a měla využívat kapacity NATO pro vedení vojenské operace v Makedonii. Concordia byla prioritou obzvláště pro Velkou Británii (spolu s USA), což vytvořilo prostor pro to, aby se vedení Artemis ujala Francie. Concordia také poprvé využila mechanismu Berlin Plus, čímž ukázala, že součinnost mezi EU a NATO v bezpečnostních otázkách je možná. Rozpory uvnitř EU ohledně invaze do Iráku v témže roce posílily normativní stránku (i veřejnou rétoriku) vojenské angažovanosti EU vně svých hranic, aby byla těmto aktivitám dodána legitimita, která podle mnohých invazi do Iráku scházela.³²³ I tehdejší prezident Makedonie Boris Trajkovski zdůrazňoval normativní stránku Concordie a její vliv na přiblížení země Evropské unii díky sdíleným hodnotám, když uvedl, že „*(...) s transferem mise NATO silám EU vstupuje Evropa do nové éry v přenesení své Evropské bezpečnostní a obranné identity a politiky do praxe. (...) Přítomnost sil EU v Makedonii je také další známkou toho, že my všichni patříme do jedné komunity sdílených hodnot demokracie, vlády práva a tržní ekonomiky*“³²⁴.

Již v roce 2001 hrála EU ústřední roli v ustanovení Ohridské dohody, která měla za úkol zastavit násilí mezi albánskými milicemi a makedonskými bezpečnostními složkami. V zemi totiž v té době hrozila plnohodnotná občanská válka.³²⁵ Albánci se v zemi cítili diskriminovaní, mimo jiné kvůli tomu, že albánština nebyla v zemi uznána jako úřední jazyk. Makedonská většina se však obávala, že Albánci mají separatistické tendence a jednotlivé ústupky by albánskou menšinu v těchto snahách jen podpořily. Napětí bylo vystupňováno ozbrojenými roztržkami mezi Národní osvobozenou armádou, paramilitární složkou

³²¹ VERHOFSTADT. *Letter from H. E. Mr Guy Verhofstadt to The Rt. Hon. Tony Blair and H. E. Mr Jacques Chirac, July 2002*. In: HAINE (2003)

³²² SOLANA (2003a)

³²³ DUKE (2009), str. 399

³²⁴ TRAJKOVSKI (2003)

³²⁵ MACE (2004), str. 475

albánských rebelů operující zejména v Kosovu, a vládními jednotkami na počátku roku 2001.³²⁶ Ohridské dohody byly výsledkem společné diplomacie EU a NATO (potažmo USA). Hlavním koordinátorem uplatňování této dohody se však stal Zvláštní zástupce EU, který měl na starosti veškerou mezinárodní pomoc Makedonii.³²⁷

Zvláštní zástupce EU v Makedonii koordinoval činnost různých těles EU v konfliktní zóně, přičemž řada z těchto aktivit (jako mítinky s médii, mezinárodními organizacemi či občanskými sdruženími) měla za úkol zviditelnit misi navenek.³²⁸ To bylo zcela jistě motivováno i snahou o další legitimizaci operace na domácí scéně, nicméně hlavním důvodem bylo pravděpodobně jasné a zřetelné poselství pro globální politický systém o schopnosti a ochotě EU vojensky se angažovat vně svých hranic. To potvrzují i slova tehdejšího Generálního tajemníka NATO, nástupce Javiera Solany v této funkci, George Robertsona: „zahájením své první vojenské mise Evropská unie ukazuje, že její projekt Evropské bezpečnosti a obranné politiky dospěl. Na základě nových institucionálních vazeb s NATO může nyní EU ještě efektivněji využívat plného rozsahu svých politických, ekonomických a vojenských nástrojů“³²⁹. A právě Concordia byla prvním testem jak kooperace EU s NATO skrze mechanismus Berlin Plus, tak vojenské angažovanosti EU vně svých hranic.

Concordii předcházející alianční operace *Essential Harvest* byla de facto vykonána evropskými silami, zejména pak Brity, a USA dodávaly pouze logistickou podporu procesu odzbrojení. Evropské země si díky tomu ozkoušely model autonomní akce s využitím kapacit NATO ještě před oficiálním zahájením samotné mise. To souviselo také s nástupem George W. Bushe a plánu postupného stahování amerických jednotek z Balkánu.³³⁰ Mise však odhalila nejednoznačně vymezené vztahy mezi EU a NATO, jelikož si tyto organizace zprvu nemohly vyměňovat informace svých zpravodajských služeb, což se stalo významným kamenem úrazu koordinace aktivit těchto organizací. NATO sice později získalo přístup k informacím týkajícím se mise Concordia, ale EU se nikdy nedostala k reportům z kosovského angažmá NATO, což se mohlo ukázat jako velký problém vzhledem k tomu, že konflikty v Kosovu a Makedonii spolu byly do jisté míry propojené.³³¹ Poukazuje to z části také na to, že EU ještě neměla dostatečně „silné lokty“ ve vztahu k NATO, což vyplývalo i z nedostatku zkušeností s podobnými operacemi.

³²⁶ Ibid., str. 475-476

³²⁷ Ibid., str. 478

³²⁸ GROSS. *Operation Concordia (FYROM)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 176

³²⁹ ROBERTSON (2003)

³³⁰ MACE (2004), str. 480

³³¹ GROSS. *Operation Concordia (FYROM)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 177

Krom samotných vojáků v rámci Concordie pracovali ve stejné době v Makedonii také delegáti Komise, již zmíněný Zvláštní zástupce EU, Evropská agentura pro obnovu či kancelář Předsednictví EU.³³² Přístup k řešení této krize byl tedy vskutku multi-dimenzionální a zahrnoval různé instituce a orgány EU. Vlastní průběh mise ovšem poukázal na špatnou koordinaci jednotlivých politik EU, především pak kvůli nedostatečné komunikaci mezi Zvláštním zástupcem a delegací Komise, která se zabírala především ekonomickými a politickými oblastmi. Větší koordinovanost těchto nástrojů s vojenskými nástroji v rámci SBOP by jistě napomohla lepšímu naplňování politických, ekonomických i vojenských cílů EU.³³³ Ačkoliv se Komise snažila od počátku SBOP ovlivňovat dění v rámci této politiky, byla často odstavována na „druhou kolej“ a její stanoviska často nebyla brána v potaz, což uškodilo koherentnímu a jednotnému přístupu EU jako celku k řešení makedonských problémů. S Operací Artemis se podařilo koordinaci jednotlivých nástrojů Unie poněkud zlepšit.³³⁴

Operace Concordia, sestávající ze zhruba 350 vojáků, měla především za úkol fungovat jako odstrašující prvek proti možnosti opětovného vypuknutí násilí a monitorovat stabilizační proces v oblasti. Ačkoliv byly její kapacity relativně omezené, v zemi fungovala zdárně od 31.3.2003 téměř do konce toho roku. Lze ji chápat i jako předvoj pozdější mise Althea v Bosně a Hercegovině, jelikož poprvé „otestovala“ kapacity SBOP vytvořené Amsterdamskou smlouvou na Balkáně.³³⁵ Byla exemplárním příkladem úspěšného přerodu vojenské mise v civilní (vojenskou operaci nahradila policejní mise Proxima), z čehož vyplynulo v roce 2005 uznání statutu kandidátské země pro vstup do EU pro Makedonii.³³⁶ Javier Solana k misi podotkl, že „*je dobrým příkladem toho, jak EU spolupracuje s jedním z našich sousedů k vybudování lepší budoucnosti pro jeho občany*“³³⁷. Jejím úspěchem bylo především položení základů pro budoucí větší mise v obtížnějších podmínkách a zlepšení profilu EU jakožto významného bezpečnostního aktéra na mezinárodním poli. Řada autorů ji vnímala (stejně jako Artemis) také jako politické gesto motivované budováním důvěryhodnosti SBOP navenek.³³⁸ Z výše uvedeného vyplývá, že lze mít oprávněné pochybnosti o tom, že by bylo její uskutečnění hnáno altruistickými pohnutkami.

³³² PETAR (2010), str. 8

³³³ GROSS. *Operation Concordia (FYROM)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 179

³³⁴ PETAR (2010), str. 13

³³⁵ GROSS. *Operation Concordia (FYROM)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 174-175

³³⁶ Ibid., str. 179-180

³³⁷ SOLANA (2003b)

³³⁸ PETAR (2010), str. 3

3.2 Operace Artemis

Artemis sice nebyla první, ale pro vývoj SBOP a EU jako takovou zcela zásadní misí, protože to byla první autonomní vojenská mise EU vně Evropy. Byla to relativně krátká mise o 1800 vojácích proběhnuvší v létě roku 2003 v severovýchodní části Demokratické republiky Kongo – v regionu Ituri. Mise fungovala v rámci mandátu Rady bezpečnosti OSN a vedoucí úlohu v ní hrála Francie.³³⁹ Tato operace měla za úkol ochránit civilní obyvatelstvo před ozbrojenými etnickými milicemi. Fungovala jako překlenovací mise, která trvala zhruba 3 měsíce, po kterých vrátila kontrolu do rukou mise MONUC (*United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo*).³⁴⁰ K roku 2003 již v oblasti Itury samotné zemřelo na 60 tisíc osob a na 500 tisíc lidí z oblasti uprchlo. Neschopnost mise MONUC ochránit civilní obyvatelstvo byla vystupňována zabitím dvou vojenských pozorovatelů OSN, načež Kofi Annan vyzval Radu bezpečnosti k okamžitému vysazení multi-národní intervenční síly pod vedením jednoho ze členských států.³⁴¹ Francie v reakci na tuto výzvu přišla s minimalistickými požadavky – jasný mandát OSN s omezeným geografickým a časovým rozsahem, a regionální politická podpora ze strany Ugandy a Rwandy.³⁴² Druhý bod byl pro Francii důležitý, jelikož tyto dvě země se v té době nacházely na pokraji války. Společná dohoda a uklidnění situace v regionu třetí stranou napomohlo stabilizaci vztahu mezi nimi.³⁴³

Politický a bezpečnostní výbor následně požádal Vysokého představitele Solanu, aby zhodnotil, zda je vojenská intervence EU v Kongu - v reakci na výzvu Generálního tajemníka OSN - vůbec možná. Solana odpověděl, že ano, ale že rozhodovací proces by trval měsíce, ne dny. Opak byl ale pravdou a první vojenské jednotky EU vstoupily do měsíce na půdu Demokratické republiky Kongo. Samotný Javier Solana nečekal takto rychlou reakci.³⁴⁴ Artemis totiž úspěšně využila konceptu *framework nation*, který napomáhá rychlejší reakci na danou hrozbu, a ukázala, že komunikace a koordinace mezi *framework nation* a nově ustanovenými výbory (zejména Politický a bezpečnostní výbor, Vojenský výbor) může fungovat velice efektivně.³⁴⁵ *Framework nation* také misi zajišťuje svým operačním velitelstvím a většinou lidských zdrojů i materiálních kapacit. Velitelem operace se navíc

³³⁹ PENTLAND (2005), str. 933

³⁴⁰ SCHMIDT (2012), str. 104

³⁴¹ DUKE (2009), str. 401

³⁴² HELLY. *Operation ARTEMIS (RD Congo)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 182

³⁴³ BRAUD. *Implementing ESDP Operations in Africa* In: DEIGHTON, MAUER (2006).

³⁴⁴ ULRIKSEN, GOURLAY, MACE (2004), str. 512

³⁴⁵ CORNISH, EDWARDS (2005), str. 808

stává příslušník armády dané země.³⁴⁶ Artemis vlivem využití tohoto konceptu sestávala z nadpoloviční většiny z vojáků Francie, což do jisté míry usnadnilo ostatním státům přidat se k již odhodlané Francii, protože věděli, že jejich příspěvní ke zdárnému vykonání mise bude moci být podstatně skromnější.³⁴⁷

Francouzská dominance celé operaci se nezamlouvala Spojeným státům americkým, které také upozorňovaly na to, že mise s nimi nebyla téměř vůbec konzultována.³⁴⁸ Francie mohla bez větších problémů uskutečnit Artemis sama, což by jí dovoloval i mandát Rady bezpečnosti OSN. Krize však přišla nedlouho po roztržce mezi evropskými zeměmi ohledně invaze do Iráku, tudíž lze Operaci Artemis vnímat také jako pokus o uklidnění vnitřní situace a o ukázkou přetrvávající solidarity mezi členskými zeměmi EU.³⁴⁹ Výtky směrem k francouzské dominanci celé operaci a obvinění z toho, že Artemis byla pouze francouzskou operací s „kamufλάží“ EU, do jisté míry zpochybnila značná angažovanost Švédska přímo na bojišti, kde vysadili 80 svých nejlepších vojáků. Švédsko, jakožto zastávce peacekeepingu, rozvojové pomoci a sociálně-demokratických hodnot, by zřejmě nespolutracovalo s Francií, pokud by nesouhlasilo s jejími záměry v rámci této mise.³⁵⁰

Mandát mise spočíval v přispění ke stabilizaci bezpečnostní situace a zlepšení humanitární situace ve městě Bunia, zajištění ochrany letiště a místních uprchlíků, a ochraně pracovníků humanitárních organizací, pracovníků OSN a civilního obyvatelstva.³⁵¹ Prioritou bylo hlavně odstrašení útočníků, ne přímá konfrontace s nimi, díky čemuž mise zaznamenala pouhá dvě úmrtí z řad vlastních vojáků.³⁵² Britské jednotky (ač jich bylo poskrovnu) se mise Artemis zúčastnily i přes velké zatížení v Iráku. Důvodem byly především politické závazky vzešlé z deklarace ze St. Malo týkající se posilování SBOP a zřejmě také na začátku kapitoly zmíněná „normativní past“, kdy Velká Británie cítila i morální povinnost přispět ke zdaru mise, byť jen symbolicky.³⁵³ Takový náhled je i v souladu s Olsenovou interpretací této mise, jelikož ten říká, že ji lze chápat jako snahu ukázat světu, že členské země jsou schopny kooperovat v oblasti „vysoké“ politiky a že závazek k posilování SBOP nebyl smeten ze stolu kvůli krizi ve vztazích mezi členskými zeměmi v souvislosti s invazí do Iráku.³⁵⁴

³⁴⁶ PETAR (2010), str. 7

³⁴⁷ DUKE (2009), str. 408

³⁴⁸ MÖTTÖLÄ (2007), str. 5

³⁴⁹ HENDRICKSON, STRAND, RANEY (2007), str. 39

³⁵⁰ ULRIKSEN, GOURLAY, MACE (2004), str. 520-521

³⁵¹ HELLY. *Operation ARTEMIS (RD Congo)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 181

³⁵² Ibid., str. 183

³⁵³ DUKE (2009), str. 406

³⁵⁴ OLSEN (2007), str. 8

Artemis dosáhla několika významných cílů – byla to první autonomní akce EU s mandátem OSN, zvládla rapidní vysazení jednotek ve velice vzdálené lokalitě, ochránila civilní obyvatelstvo s minimálními ztrátami na životech a byla dobře koordinovaná s humanitárními a jinými mezinárodními organizacemi. Otestovala také fungování nově vzniklých výborů a ukázala, že rozhodovací proces v nich může být velice rychlý.³⁵⁵ Především však značně rozšířila geografickou působnost SBOP, čímž umožnila poprvé nahlížet na EU jako na globálního vojenského aktéra. Operace Artemis ukázala, že EU dokáže uskutečnit společnou vojenskou akci v rámci Petersberských úloh a v kooperaci s OSN nebo Africkou unií. Také spolupráce s humanitárními nevládními organizacemi byla na výborné úrovni. Do země se brzy začali vracet uprchlíci a byly zajištěny stabilní dodávky humanitární pomoci. Odhalila však také jisté nedostatky vyplývající z nízkého počtu vysazených vojáků a nedostatečného technického zajištění (například problémy s leteckými transporty). Zajištění bezpečnosti před milicemi se týkalo především města Bunia a okolí, zatímco v jiných částech země paramilitární skupiny fungovaly i nadále.³⁵⁶

Z francouzské perspektivy operace Artemis nabídla možnost pozdvižení národní prestiže a zabezpečení zájmů v regionu, v kombinaci s posílením SBOP a oživením role OSN.³⁵⁷ Vrcholní francouzští politici nešetřili chválou této operace. Jacques Chirac řekl, že „*koncepte a provedení Operace Artemis, (...), byly **naprostým úspěchem**. Naše ozbrojené síly na všech úrovních prokázaly exemplární profesionalitu, které **vzdali poctu** všichni naši mezinárodní partneři*“³⁵⁸. Tento proslav, podobně jako řada jiných, zdůrazňuje to, že celý svět si uvědomuje zvyšující se váhu EU na mezinárodním poli a *vzdává poctu* jejímu snažení o to, být často zmiňovanou *silou pro dobro*. Tehdejší francouzská ministryně obrany Alliot-Marieová prohlásila, že Artemis je „*mocným symbolem a vojenským modelovým příkladem*“³⁵⁹. A vskutku, Artemis se stala jakýmsi modelovým příkladem i pro budoucí autonomní operace EU. Vytvořila také nový precedent ve vztahu EU s OSN, protože ta se poté snažila více využívat EU pro angažovanost na africkém kontinentu, ačkoliv často bez odezvy.³⁶⁰

Řada odborníků považovala Operaci Artemis především za důsledek touhy, co nejrychleji dokázat operabilitu SBOP, nežli přispět ke zlepšení bezpečnostní situace v Africe. I jiné operace byly samotnými představiteli této politiky vnímány jako úspěšné spíše na

³⁵⁵ HELLY. *Operation ARTEMIS (RD Congo)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 183-184

³⁵⁶ PENTLAND (2005), str. 934

³⁵⁷ DUKE (2009), str. 404

³⁵⁸ CHIRAC (2004)

³⁵⁹ Citováno z HENDRICKSON, STRAND, RANEY (2007), str. 40

³⁶⁰ HELLY. *Operation ARTEMIS (RD Congo)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 185

základě toho, že se je vůbec podařilo uskutečnit, než na základě hmatatelných výsledků.³⁶¹ Takovéto vnímání první autonomní operace se Vysoký představitel Solana snažil ve svých proslovech korigovat připomínáním jejích humanitárních aspektů. Příkladem budiž jeho proslov při veřejném setkání Rady bezpečnosti OSN, kde pronesl: „během své návštěvy ve městě Bunia jsem mohl sám vidět to zlepšení. Usmívající se obličejové děti v uprchlických táborech i přes stále nejisté podmínky, vřelá poděkování vyjádřená členy Prozatímní administrativy v Ituri a vděk nevládních organizací jsou všechno důkazy činnosti mise Evropské unie“³⁶². I zde vidíme důraz na vnější vnímání EU ostatními aktéry a kontinuitu s předchozími vyjádřeními o tom, že okolní svět chce, aby EU roli globálního normativního aktéra hrála. O tři dny později řekl při setkání Rady pro externí vztahy, že „nejenže multi-národní síla EU obnovila mír v samotné Bunii, vzala zbraně z ulic a zastavila přísun zbraní do oblasti (...). Ona také, což je důležité, umožnila, aby vyjednávání o přechodné vládě v Kinshase pokročila, čímž přispěla k obecnému mírovému procesu v Demokratické republice Kongo“³⁶³. S Artemis, alespoň podle těchto slov, tedy konečně přišlo dosažení plnohodnotné role EU v boji za světový mír, po čemž představitelé SBOP volali od jejích prvopočátků.

3.3 Operace Althea

Bosna byla první lokalitou, kde EU použila všechny své nástroje krizového managementu a Operace Althea navazující na policejní misi EUPM (ačkoliv zčásti se jejich mandáty překrývaly) je prozatím největší vojenskou operací EU.³⁶⁴ EUFOR Althea nahradila třicetitisícovou Stabilizační sílu NATO (SFOR), která splnila svůj úkol zabránit návratu civilní války do Bosny a mohla být tudíž vystřídána menší, specializovanější misí. Tato stále probíhající operace na svém vrcholu sestávala ze zhruba 7000 jednotek a funguje, podobně jako Operace Concordia, s využitím kapacit NATO – tedy za pomoci mechanismu Berlin Plus.³⁶⁵ Mandát mise spočívá v zajištění dodržování Daytonské mírové smlouvy, podporování Zvláštního zástupce EU (současně Vysoký představitel mezinárodního společenství) a v

³⁶¹ MENON (2009), str. 136

³⁶² SOLANA (2003c)

³⁶³ SOLANA (2003d)

³⁶⁴ ORSINI (2006), str. 1

³⁶⁵ KEOHANE. *EUFOR ALTHEA (Bosnia and Herzegovina)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 212-213

napomáhání lokálním autoritám v činnostech jako je odstraňování min či kontrola vzdušného prostoru.³⁶⁶

Mottem předchozí policejní mise bylo „my nejsme OSN“, protože EU se chtěla odlišit od předchozí angažovanosti OSN a prosazovat vlastní přístup ke krizovému managementu.³⁶⁷ Obyvatelé Bosny byli skeptičtí při výměně sil NATO za jednotky EU, protože si dobře pamatovali selhání evropských mocností (i v rámci tzv. „modrých příleb“) za války v období 1992-1995. EU proto již od počátku mise nasadila velice vysoké operační tempo a snažila se co nejvíce komunikovat své úspěchy prostřednictvím bosenských médií.³⁶⁸ To mělo za úkol podpoření jejich důvěryhodnosti a „image“ nejen u bosenského publika, ale celosvětově. Z velké části mířila tato aktivita také k domácímu publiku, protože to také pamatovalo neschopnost a impotenci vlastních politických elit tvář v tvář humanitární krizi na vlastní hranici.

Získat tak velkou vojenskou sílu nebyl pro EU až takový problém vzhledem k tomu, že asi 80% jednotek SFOR bylo evropských, takže jim stačilo jen vyměnit si odznak SFOR za odznak EUFOR.³⁶⁹ Mise sestávala nejen ze sil členských zemí EU, ale také např. albánských, chilských či švýcarských jednotek. EU však byla hlavním koordinátorem. Obsazení širokého spektra států do mise mohlo být motivováno snahou o zvýšení mezinárodního vlivu EU zdůrazněním globálního a integrativního charakteru její bezpečnostní politiky.³⁷⁰ V Bosně fungovala od roku 2003 také policejní mise (EUPM) a jelikož EUFOR Althea měla za úkol bojovat i s organizovaným zločinem, v mnohém se tyto dvě mise překrývaly, kvůli čemuž vznikaly určité tenze a nejasnosti ohledně rozdělení kompetencí. Tyto nesrovnalosti byly nakonec v roce 2006 do jisté míry vyřešeny Politickým a bezpečnostním výborem tím, že misi EUPM dal hlavní slovo v otázkách potírání zločinu a celková kapacita EUFOR Althea byla snížena na 2500 jednotek.³⁷¹

Komise v této misi ukázala, že je akceschopným tělesem, které dokáže implementovat efektivní zahraničně-politické nástroje. Počáteční fáze mise Althea díky tomu proběhla rychle a úspěšně.³⁷² Keohane považuje Operaci Althea za velice úspěšnou misi, jelikož splnila svůj mandát a ukázala, že EU je schopna uskutečnit i takto objemnou operaci. Navíc se musela

³⁶⁶ Ibid., str. 211

³⁶⁷ ORSINI (2006), str. 1

³⁶⁸ KEOHANE. *EUFOR ALTHEA (Bosnia and Herzegovina)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 216

³⁶⁹ Ibid., str. 214

³⁷⁰ ROMANIUK (2011), str. 24

³⁷¹ KEOHANE. *EUFOR ALTHEA (Bosnia and Herzegovina)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 217-218

³⁷² ROMANIUK (2011), str. 25

vypořádat s počáteční nedůvěrou bosenského obyvatelstva, což se jí ale nakonec podařilo.³⁷³ EU však převzala krizové řízení v Bosně po víceméně úspěšných misích NATO a OSN. Ujala se vedení již konsolidované situace v zemi, kde vládl mír. Proto lze jen těžko mluvit o krizovém řízení, protože krize již byla zažehnána. Misi Althea lze v tomto smyslu považovat spíše za trénink vlastních kapacit v relativně „jednoduchém“ prostředí.³⁷⁴ Zpráva Javiera Solany Evropské radě v únoru 2004 naznačila, že Althea se bude soustředit na boj proti organizovanému zločinu především monitorováním práce bosenských jednotek, které budou samotné akce vykonávat. To ale do jisté míry implikuje, že mise byla záměrně nastavena tak, aby se vyhnula obtížným situacím v terénu, což v podstatě zaručuje její „úspěch“.³⁷⁵

International Crisis Group tvrdí, že důvody k zahájení Operace Althea příliš nesouvisí se samotnou bezpečnostní situací v zemi, ale spíše s dychtivostí EU podpořit důvěryhodnost vlastního obrazu bezpečnostního aktéra a touhou USA mít možnost prohlásit alespoň jedno ze svých dlouhodobých vojenských angažmá za ukončené.³⁷⁶ Podle International Crisis Group samotný Brusel vnímá Bosnu jako vhodnou „laboratoř“ pro SBOP.³⁷⁷ Proto byla také Bosna místem, kde byl vysazen dosud největší vojenský kontingent EU, což je fakt, který zdůrazňují mnohá prohlášení čelních představitelů EU, potažmo SBOP. Například tehdejší francouzská ministryně obrany Alliot-Marieová uvedla ještě před zahájením mise Althea, že *„vzhledem ke své velikosti, vojenským a civilním aspektům, a vysoké důležitosti, bude operace střídající SFOR v Bosně významným kvalitativním skokem kupředu na konci roku 2004. Bude to **další příležitost dokázat naši důvěryhodnost v terénu** (...)“*³⁷⁸. Javier Solana pak při zahájení mise řekl bosenským představitelům, že *„vysazením jednotek z více než 30 zemí nadále pocítujete **solidaritě** všech ostatních s vámi“*³⁷⁹. Podle jeho slov je tedy Althea projevem solidarity, projevem altruismu evropských zemí s Bosnou a hlavně přetavením slov v činy.

Krátce před zahájením této mise se tehdejší francouzský premiér Jean-Pierre Raffarin nechal slyšet, že *„Evropa je předurčena k tomu, aby sdílela odpovědnost za mezinárodní bezpečnost. Aspiruje na to, stát se globálním bezpečnostním hráčem v čím dál komplexnějším mezinárodním prostředí. Evropa je **povinna prosazovat svou koncepci světa**, což je projekt nabízející lidstvu opravdovou vidinu míru, stability a prosperity. (...) A to je **očividně** zásluha*

³⁷³ KEOHANE. *EUFOR ALTHEA (Bosnia and Herzegovina)*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 218-219

³⁷⁴ ORSINI (2006), str. 4

³⁷⁵ INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2004), str. 4

³⁷⁶ *Ibid.*, str. 1

³⁷⁷ *Ibid.*, str. 2

³⁷⁸ ALLIOT-MARIE (2004)

³⁷⁹ SOLANA. *Launch of the EU "ALTHEA" operation in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, December 2004*. In: Institute for Security Studies (2005)

*Evropské bezpečnostní a obranné politiky (...)*³⁸⁰. Po téměř dvouletém úspěšném fungování zahraničních misí EU francouzský premiér označil SBOP za *očividnou* příčinu vzrůstající role EU na poli mezinárodní bezpečnosti a řekl, že Evropa je *povinna* prosazovat ve světě svou vlastní identitu – své hodnoty, normy a ideje, protože jedině ty mohou přinést světu *mír, stabilitu a prosperitu*. Protože SBOP je podle něj „*daleko od procesu militarizace, (...) [ale je] nefalšovaným procesem budování Evropy, po kterém volají naši spoluobčané, a nyní je již nevratným*“³⁸¹. Zde již ale nespécifikoval, že jde o prosazování evropské identity navenek a zdůraznil, že po tomto procesu volají sami Evropané. Mířil tím zřejmě především na domácí prostředí ve členských státech EU, kde je touto společnou politikou *budována Evropa*, po čemž koneckonců její občané také *volají*.

3.4 EUFOR Tchad/RCA

Hranice mezi Čadem, Súdánem a Středoafričskou republikou je dlouhodobě nestabilní a konfliktní zónou. V letech 2003-2004 došlo k výraznému nárůstu násilí a uprchlictví a v roce 2006 už byla situace v oblasti z humanitárního hlediska neudržitelná. Množily se útoky na etnické minority, případy organizovaného lupičství či nábor dětských bojovníků. V reakci na tyto problémy se Francie začala snažit o nalezení cesty k humanitární intervenci.³⁸² A podobně jako u Operace Artemis se využití SBOP zdálo logickým krokem. Mandát udělený rezolucí RB OSN č. 1778 k 25. září 2007 měl doplňovat misi OSN v Čadu a Středoafričské republice (MINURCAT) tím, že mise přispěje k ochraně civilního obyvatelstva, především pak uprchlíků a lidí vyhnaných ze svých domovů. Dále měla zajistit bezpečnost humanitárních pracovníků a přísun humanitárních zásob, a také přispět k ochraně pracovníků OSN a jejich materiálních kapacit.³⁸³

Mise EUFOR Tchad/RCA byla inovací v tom, že spojila síly s misí OSN zvanou MINURCAT, která se mimo jiné soustředila na výcvik lokálních policejních složek, čímž přispěla k širšímu záběru mezinárodních aktivit v oblasti. Po uplynutí mandátu mise převzala její vojenskou složku operace MINURCAT, která tak plynule pokračovala v zavedených činnostech. EU tedy de facto připravila půdu OSN, což je pro ni i do budoucna zcela jistě

³⁸⁰ RAFFARIN (2004)

³⁸¹ Ibid.

³⁸² HELLY. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 340

³⁸³ Ibid., str. 339

jeden z konceptů, který bude možno využívat.³⁸⁴ Z 23 misí EU mezi lety 2003 a 2009 proběhlo 15 v nějaké formě součinnosti s OSN. Přímou nebo nepřímou podporu této organizace měly všechny mise EU v Africe.³⁸⁵ EU a OSN nejsou spojeny pouze rétorikou a normativní podstatou vlastního jednání, ale také institucionálně. Po úspěšném ukončení Operace Artemis byl založen Koordinační výbor EU-OSN (*EU-UN Steering Committee*) mající za úkol konzultaci možných oblastí budoucí spolupráce mezi vysokými představiteli obou organizací, a permanentní styčný mechanismus spojující Oddělení peacekeepingových operací OSN s Vojenským štábem EU v průběhu operací krizového managementu.³⁸⁶ Zatímco spolupráce s OSN v rámci Operace Artemis byla spíše ad hoc akcí, mise EUFOR Tchad/RCA již byla silně koordinovanou misí s jasně stanovenou strategií spolupráce mezi oběma organizacemi.³⁸⁷

Francie se stala, podobně jako tomu bylo u Operace Artemis, tzv. *framework nation* a přispěla misi zhruba čtyřiceti procenty kapacit, což bylo oproti Artemis podstatně méně. Německo a Velká Británie sice prohlásily, že nebudou blokovat zahájení této mise, ale že se jí ani neúčastní.³⁸⁸ Zpočátku byly pouze Francie, Irsko a Polsko ochotny přispět významnějšími silami k napravení konfliktní situace. Nakonec ale celkově přispělo svými silami ke zdaru mise 23 členských zemí EU, Rusko, Albánie a Chorvatsko.³⁸⁹ Operace samotná byla zahájena 28. ledna 2008, ačkoli rezoluce Rady bezpečnosti OSN byla vydána již v září předchozího roku. Ke zdržení přispěla především náročnost mise z hlediska technických kapacit a nesmírně komplexní logistiky nutné pro úspěšné vykonání svého mandátu.³⁹⁰

Právě logistická náročnost byla jednou z hlavních výzev této mise, jelikož místo vysazení jednotek bylo 4500 km vzdálené od Bruselu a 2000 km od nejbližšího přístavu.³⁹¹ To zdůrazňoval i Velitel operace generál Patrick Nash, který den po oficiálním zahájení mise uvedl: „*při našich průzkumech jsme byli ohromeni rozsáhlostí území (z velké části neobydleného), nelítostnou povahou terénu (krajina je strohá), drsným počasím (období dešťů/horko), (...), a tím, že je to jedna z nejvíce nestabilních zón v Africe*“³⁹². Do jisté míry lze tedy operaci považovat za zkoušku toho, jak daleko a v jakých podmínkách je EU schopna efektivně zasáhnout. EU však i při této misi důsledně dbala na její legitimitu a

³⁸⁴ DIJKSTRA (2010), str. 395

³⁸⁵ GOWAN. *ESDP and the United Nations*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 117

³⁸⁶ PETAR (2010), str. 11

³⁸⁷ GOWAN. *ESDP and the United Nations*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 121

³⁸⁸ DIJKSTRA (2010), str. 398

³⁸⁹ HELLY. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 341

³⁹⁰ Ibid., str. 342

³⁹¹ DIJKSTRA (2010), str. 396

³⁹² NASH (2008)

multilateralismus. Nash k tomu řekl: „očekávám, že při plné operační kapacitě bude EUFOR Tchad/RCA dosud nejvíce reprezentativní multi-národní operací EUFOR“³⁹³. Překonání drsných podmínek v terénu a co nejširší obsazení operace byly hlavní dvě inovace této mise oproti předešlým. Důležitost této zkušenosti zdůraznila i Rada EU ve svém prohlášení den po oficiálním ukončení mise: „spolu s 23 členskými státy se zúčastnily operace další tři země (Albánie, Chorvatsko, Rusko); až 3700 [jednotek] se zúčastnilo této první autonomní operace o takovémto rozsahu, uskutečněné v obzvláště širokém území v obecně obtížných podmínkách. Z takovéto zkušenosti si musíme vzít ponaučení“³⁹⁴.

I tato mise tedy potvrdila schopnost EU úspěšně vyslat své vojáky do velice vzdálených míst za účelem vykonávání Petersberských úloh včetně boje, pokud nastane nutnost tohoto nástroje užít. Podle Hellyho se užití konceptu *framework nation* opět ukázalo jako velice efektivní a spolupráce mezi členskými státy přispívajícími svými jednotkami k úspěchu mise prohloubila jejich vzájemné vztahy a vedla k socializačnímu procesu, díky němuž se postupně začala utvářet evropská vojenská kultura.³⁹⁵ To, že Unie neintervenovala přímo v Dárfúru, ale v sousedním Čadu a Středoafričské republice, vyplývalo z důrazu EU na multilateralismus a mandát udělený rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Ta sice intervenci dovolila, ale pouze pod podmínkou souhlasu súdánské vlády, který se však nedostavil. Intervence přímo v epicentru této regionální krize by tedy postrádala nutnou legitimitu.³⁹⁶

Zpráva organizace Oxfam (a podobně se vyjadřovala také International Crisis Group³⁹⁷) ohledně mise EUFOR Tchad/RCA uznala, že tato mise zabezpečila životy civilistů skrze patroly na nebezpečných komunikacích, ničení vojenských skladů s nevybuchlým arzenálem, udržování kontaktu s lokálními vůdci a také skrze zaujetí obranných pozic kolem civilistů při půtkách mezi vojáky rebelů a vládními jednotkami.³⁹⁸ Damien Helly však tvrdí, že EU nedosáhla zlepšení interní demokratizace Čadu a nenapomohla zlepšení vztahů mezi Čadem a Súdánem. Obecné cíle SZBP tak nebyly zcela naplňovány konkrétní misí SBOP, která byla zčásti vedena především francouzskými zájmy v regionu.³⁹⁹

Podle Seiberta lze při použití úzké definice „úspěšnosti“ konstatovat, že misi EUFOR Tchad/RCA se podařilo „přispět“ k vybudování bezpečnějšího prostředí v zemi. Takový cíl však téměř nešlo nesplnit. Pokud bychom definovali „úspěšnost“ v širším smyslu, tedy jaký

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ COUNCIL OF EUROPEAN UNION (2009)

³⁹⁵ HELLY. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 349

³⁹⁶ MENON (2009), str. 128

³⁹⁷ HELLY. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 345

³⁹⁸ MENON (2009), str. 126-127

³⁹⁹ HELLY. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 347

efekt měla mise na celkovou situaci v regionu, pak je nutné říct, že měla pouze marginální dopad. Příčina však tkví v absenci politické vůle, ne v absenci schopností vojáků v terénu.⁴⁰⁰ Nejdůrazněji se k příčinám vojenské angažovanosti v oblasti vyjádřil nejmenovaný britský důstojník, který uvedl, že „Čad byl vykonstruovanou operací; vycházela z touhy nového francouzského prezidenta a ministra zahraničí ukázat své zásluhy v rámci EBOP. Neměla nic společného s kolektivním rozhodnutím EU o potřebě jednat ve světle nové krize v Africe. Ta krize trvala již roky a pak se na scéně objevili dva noví lidé a z politických důvodů rozhodli o prosazení nějaké evropské aktivity“⁴⁰¹. Dvěma novými lidmi měl tento důstojník na mysli Nicolase Sarkozyho a Bernarda Kouchnera, tehdejšího prezidenta Francie, respektive ministra zahraničí.

Ať už však byly záměry jakékoliv, podle Velitele operace generála Patricka Nashe vyžadovali intervenci ze strany EU především obyvatelé a představitelé Čadu a Středoafriké republiky, když řekl, že „zpráva, kterou dostáváme, je, že EUFOR je lidmi (...) **dychtivě očekáván** v terénu“⁴⁰². Podobně jako v jiných prohlášeních zde vidíme, že podle čelních představitelů SBOP okolní svět žádá EU, aby hrála roli globálního normativního aktéra skrze své humanitární intervence. To komentoval Solana následovně: „(...) to, že máme lidi přímo v terénu mění způsob, jakým nás vnímá okolí. Lidé vně Evropy pomalu začínají vidět, že Evropané nejsou pouze lidé, kteří mluví nebo dávají peníze. Ale jsou to lidé, kteří jsou také **ochotni riskovat** a mít lidi v terénu. To navíc mění i naše vlastní mentální mapy. Už se nevidíme jako něco podobného Světové bance. Stáváme se politickým aktérem se zájmy, které je třeba chránit, a hodnotami, které je třeba **prosazovat**“⁴⁰³. Tento projev přišel v únoru roku 2008, kdy byly vysazovány první jednotky do nehostinného terénu Čadu a Středoafriké republiky. Zmíněná *ochota riskovat* se tedy týká především toho, že mise EUFOR Tchad/RCA je vojenskou misí v nebezpečné oblasti, kde navíc panují drsné podmínky. A EU už neintervenuje pouze peněžně či rétoricky, ale vojensky. A to protože věří, že své hodnoty – součást vlastní identity – je třeba chránit a *prosazovat*.

⁴⁰⁰ SEIBERT (2010), str. 41

⁴⁰¹ Citováno z DIJSKTRA (2010), str. 406

⁴⁰² NASH (2008)

⁴⁰³ SOLANA. *Europe in the World: Next steps*, Oxford, February 2008. In: GLIÈRE (2009)

3.5 Operace Atalanta

Somálsko je klasickým příkladem tzv. *failed state*, protože se nachází ve stavu, kdy jej de facto nelze považovat ani za „nefunkční stát“, jelikož jeho teritorium obsahuje několik více či méně jednotných teritoriálních útvarů, které ale nemají mezinárodní uznání.⁴⁰⁴ Somálsko je dlouhodobě zmítáno občanskou válkou, která však nepramení z rozdílů v ideologii, jazyku, kultuře či náboženství, ale z rozdílných klanových příslušností, vzájemné nenávisti mezi klany a bojem o moc nad teritoriem.⁴⁰⁵ Vody 3900 kilometrů dlouhého somálského pobřeží skýtají obrovská loviště ryb a potenciální zdroje bohatství, avšak interní konflikty způsobily, že tato loviště jsou téměř nevyužívaná a přístavní města se kvůli tomu propadla do chudoby. To je pravděpodobně jednou z příčin nárůstu pirátství v těchto vodách, přičemž existují domněnky, že část těchto pirátů je rekrutována z řad bývalých rybářů z pobřežních oblastí.⁴⁰⁶ A právě pirátství je hlavním bezpečnostním problémem, kterému se EU snaží čelit prostřednictvím své vůbec první vojenské námořní mise EUNAVFOR Somalia, jinak známé jako Operace Atalanta.

Mise Atalanta je namířena na ochranu lodního provozu při pobřeží Somálska a v Adenském zálivu, kde dlouhodobě ohrožují námořní dopravu piráti. Především se soustřeďuje na ochranu lodí s humanitární pomocí (konkrétně Světového obchodního programu) a námořních obchodních cest.⁴⁰⁷ V jejím mandátu je také ochrana a aktivní intervence proti řádění pirátů v somálských vodách, stejně jako spolupráce s jinými aktéry zabývajícími se potíráním pirátství.⁴⁰⁸ Adenským zálivem ročně propluje 16 000 plavidel a 12% světového obchodu s ropou.⁴⁰⁹ S únosem ukrajinské lodi *Faina* tajně převážející zbraně se navíc ukázalo, že zde jde nejen o ekonomické, ale i bezpečnostní riziko, protože tím byla odhalena síť tajného obchodu se zbraněmi, které takto mohly padnout do nesprávných rukou.⁴¹⁰ Z těchto důvodů se somálské pobřeží stalo středem pozornosti světových mocností a médií, a je tedy zřejmé, že v tomto případě se již nejedná o regionální problém, ale o ohrožení globální bezpečnosti.

Javier Solana již před zahájením mise Atalanta mluvil o tom, že „*hrozby, krize, nebezpečí a katastrofy, které nás čekají, jsou ze své podstaty globální a musí být řešeny*

⁴⁰⁴ BARRUECO (2009), str. 195-196

⁴⁰⁵ Ibid., str. 199

⁴⁰⁶ Ibid., str. 200

⁴⁰⁷ ROMANIUK (2011), str. 25

⁴⁰⁸ HELLY. *EUNAVFOR Somalia*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 391

⁴⁰⁹ BARRUECO (2009), str. 201

⁴¹⁰ HELLY. *EUNAVFOR Somalia*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 394

v globálním měřítku. *A to Evropská unie dělá*⁴¹¹. To je značný posun oproti pár letům zpět, kdy se mluvilo o tom, že to EU *musí* dělat, *měla by* to dělat nebo to *bude* dělat, až na to bude mít dostatečné kapacity. Předešlé operace (zejména pak EUFOR Tchad/RCA) upevnily pozici EU na globální scéně a dodaly jí notnou dávku sebevědomí. Globální bezpečnostní role pro EU již není zbožným přáním, nýbrž realitou. To vyplývá ze Solanových slov: „EU vyvinula společnou zahraniční politiku, aby šířila své hodnoty po celém světě (...). Velikost její populace, její HDP a její podíl na světovém obchodu dělají z EU aktivního globálního hráče s regionálními a **globálními bezpečnostními zájmy** a se zodpovědnostmi, kterým musí *dostát*“⁴¹². A ohrožení světových obchodních cest, potažmo přísunu humanitární pomoci do válkou zmítané země, je problémem, který je i evropskou odpovědností a právě proto jej právě ona řeší.

Problematika pirátství v pobřežních oblastech Somálska ovlivňuje politiky EU ve všech třech jejích (bývalých) pilířích. Je to multi-dimenzionální problém, který je třeba řešit přístupem, který bude integrovat jednotlivé nástroje různých pilířů a který bude fungovat na bázi spolupráce zúčastněných institucí EU.⁴¹³ Možná i proto je EU vhodným aktérem pro řešení této problematiky. Samotná mise byla zahájena 11.11.2008 poté, co se v průběhu toho roku začal rapidně zvyšovat počet únosů občanů evropských zemí v této oblasti, za což musely členské země EU vyplácet tučné výkupné.⁴¹⁴ Zdejší pirátství má sice kořeny především v katastrofální socio-ekonomické situaci zdejších lidí, avšak v posledních letech se z něj stal i velice výtěžný organizovaný zločin. Z toho důvodu se již nelze snažit pouze o řešení strukturálních problémů Somálska, ale je nutné aktivně zasahovat proti tomuto organizovanému zločinu.⁴¹⁵

Kvůli výše zmíněným bezpečnostním problémům se region stal důležitým geopolitickým zájmem mnoha států, které zde vyslaly své síly. V podstatě všechny globální či regionální mocnosti jsou zde zastoupeny, takže kromě sil EU, NATO a Sdružených námořních sil (*Combined Maritime Forces*) jsou zde např. i lodě Ruska, Číny, Indie, Japonska, Turecka či Íránu. Takováto změň ozbrojených sil a odlišných zájmů musí být nutně nějakým způsobem koordinována, k čemuž notnou měrou přispívá Operace Atalanta. Každý měsíc se v Bahrajnu koná koordinační schůze všech zúčastněných stran, které předsedá Sdružení námořních sil spolu se zástupci Operace Atalanta. Tento mechanismus zdůraznil významnost

⁴¹¹ SOLANA (2009a)

⁴¹² Ibid.

⁴¹³ BARRUECO (2009), str. 204

⁴¹⁴ Ibid., str. 203

⁴¹⁵ HELLY. *EUNAVFOR Somalia*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 392

této mise v oblasti.⁴¹⁶ EU je tudíž v regionu opravdu jedním z nejdůležitějších aktérů, ne-li tím nejvýznamnějším, což naznačovala ve svém projevu i nynější Vysoká představitelka Unie Ashtonová, když řekla, že „*EUNAVFOR Atalanta je vlajkovou lodí znamenitosti EU v bezpečnostní a obranné kooperaci. Operace zatím byla významným úspěchem v boji proti pirátství a hrála klíčovou roli v zajištění tolik potřebné stability v regionu*“⁴¹⁷.

Operace je relativně úspěšná v odstrašování pirátů, v počtu jejich dopadení a odevzdání národním autoritám, a především také v prevenci. Samotní dopravci jsou dnes mnohem lépe informovaní a sami zvýšili svá bezpečnostní opatření.⁴¹⁸ Ochrana obchodních lodí není univerzálně aplikovaná, ale rozhoduje se o ní u každého jednotlivého případu. To sice může vyvolávat dojem, že evropské lodě budou automaticky preferovány, ale nic takového prokázáno nebylo.⁴¹⁹ Javier Solana nedlouho před zahájením operace řekl, že „*naše mise jsou ústředním nástrojem pro veřejnou komunikaci našich politik a snažíme se zajistit udržování médií plně informovaných o tom, co dělají (...)*“⁴²⁰. A vskutku, každý sebemenší úspěch mise byl vždy okamžitě prezentován na webových stránkách Operace Atalanta nebo prostřednictvím národních ministerstev obrany.⁴²¹ EU si své úspěchy rozhodně nenechává pro sebe a snaží se z nich vytěžit maximum, což bylo ostatně znatelné i u předchozích misí. V rozhovoru pro britský deník The Guardian Solana také nezapomněl připomenout, že „*EU je (...) největším donorem humanitární pomoci zoufalým obětem tohoto konfliktu na světě (...) a operace Atalanta zajišťuje, že jeden a půl milionu úst je každý den nakrmeno díky eskortám lodí Světového potravinového programu bezpečně kolem somálského pobřeží*“⁴²². Protože úspěchy prezentované přednostně by měly být především humanitární povahy. Prezentování misí SBOP jakožto aktů altruismu pro ně totiž pomáhá získat veřejnou podporu jak „doma“, tak v zemi, kde se daná mise odehrává.⁴²³

Operace Atalanta má za úkol zajistit bezpečnost lodního provozu v blízkosti somálského pobřeží. Kritici této mise však hovoří o tom, že zajištění bezpečnosti se soustřeďuje na obchodní lodě a civilisty z EU. Somálci vnímají tuto misi spíše jako snahu o ochranu vlastních úzkých zájmů EU, nežli jako snahu o zajištění bezpečnosti a zabránění humanitárním problémům v regionu.⁴²⁴ Evropští politici zmiňují nutnost zaujmout

⁴¹⁶ Ibid., str. 399

⁴¹⁷ ASHTON (2010a)

⁴¹⁸ HELLY. *EUNAVFOR Somalia*. In: GREVI, HELLY, KEOHANE (2009), str. 398

⁴¹⁹ BARRUECO (2009), str. 221

⁴²⁰ SOLANA (2009a)

⁴²¹ BARRUECO (2009), str. 220

⁴²² THE GUARDIAN. *Mobilise now to stabilize Somalia*. In: GLIÈRE (2010)

⁴²³ BARRUECO (2009), str. 235

⁴²⁴ SHULZ, SÖDERBAUM (2010), str. 373

integrovaný přístup k somálské krizi mnohem snadněji v různých proslovech a rozhovorech, nežli v oficiálních stanoviscích a dokumentech Rady založených na vyjednávání mezi členskými zeměmi. Žádný dokument Rady z roku 2009 nezmiňoval spojení mezi bezpečnostní krizí na moři se situací na pevnině.⁴²⁵ Přitom ale sami uznávají, že problém se nedá řešit pouze na moři, ale je nutná jasně nastavená politika rozvojové pomoci na pevnině. Podle Barruecové jsou hlavními důvody vedení Operace Atalanta interní faktory jako podpora hlubší integrace a budování identity, které jsou také notně podporovány masivní medializací aktivit v rámci mise.⁴²⁶

Hlavními iniciátory mise bylo Španělsko a Francie, přičemž započata byla právě za francouzského předsednictví. V té době se Francie zároveň vrátila po 43 letech do struktur NATO, což francouzský prezident Sarkozy spojil s dalším rozvojem SBOP v druhé polovině roku 2008. A na konci tohoto roku byla zahájena první námořní vojenská mise EU – Atalanta.⁴²⁷ Což je rozhodně zajímavý fakt především v souvislosti s citátem britského důstojníka zmíněným v předešlé podkapitole týkající se mise EUFOR Tchad/RCA, ve které onen důstojník hovořil o tom, že celá mise byla umělým konstruktem Nicolase Sarkozyho a Bernarda Kouchnera. O nutnosti zasáhnout v Adenském zálivu zřejmě nemůže být pochyb, ovšem načasování mise už je jiná otázka. Prezident Sarkozy byl obecně velice aktivní v zahraniční politice, lze se tudíž domnívat, že náležitě využil dané situace k potvrzení vůdčí role Francie ve Společné bezpečnostní a obranné politice EU.

⁴²⁵ BARRUECO (2009), str. 233

⁴²⁶ Ibid., str. 236

⁴²⁷ Ibid., str. 237

Závěr

Tato práce se zabývala Společnou bezpečnostní a obrannou politikou Evropské unie, především pak její vojenskou součástí a důvody, proč EU buduje tento pilíř své zahraniční politiky. V první kapitole došlo k teoretickému a metodologickému ukotvení následujícího výzkumu za použití konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů. Tento krok byl vzhledem k povaze předkládaného výzkumu naprosto zásadní. Hlavním tvrzením této práce totiž je, že primární motivací vojenských operací EU je budování vlastní identity globálního bezpečnostního aktéra. Jiné teoretické přístupy k oblasti mezinárodních vztahů s proměnnými čistě sociální podstaty *de facto* nepracují a pokud ano, tak pouze ve velmi omezené míře a nepřikládají jim příliš velkou důležitost. Tu totiž podle „tradičních“ teorií mezinárodních vztahů mají pouze materiální faktory. Proto bylo důležité nejdříve vysvětlit základní premisy konstruktivistické teorie, která staví na sociálních faktorech a jako jediná umožňuje v plné míře pracovat s pojmem identity.

K tomu byly využity základní nástroje konstruktivistického výzkumu jimiž jsou metoda *process tracing* a diskursivní analýza. Zatímco *process tracing* sleduje průběh a vývoj daného fenoménu v čase spolu s jeho ústředními, konstitutivními momenty, diskursivní analýza zkoumá jazyk proslovů, dokumentů, memorand a různých dalších *speech acts*, a snaží se v nich nalézt styčné body a zákonitosti. To napomáhá odhalit, jakým způsobem je prostřednictvím jazyka konstituována identita daného aktéra navenek (což v případě EU znamená i „dovnitř“, směrem k občanům svých členských zemí). Tato konstruovaná identita nemusí být nutně odrazem reality a nemusí stát na reálných, hmatatelných základech, ale ty jí dodávají potřebnou důvěryhodnost, bez níž by neměla svůj zamýšlený efekt. Pokud tedy EU zamýšlí konstruovat vlastní identitu globálního bezpečnostního aktéra, musí tato slova podpořit také konkrétními činy. Slova a činy jsou totiž při procesu formování identity spolu úzce spjaty.

Vzhledem k výše uvedenému teoretickému ukotvení práce a použitému metodologickému rámci je ale nutné upřesnit validitu předkládaného výzkumu. Pokud totiž považujeme hlavní premisy konstruktivistické teorie za irelevantní či neplatné, bude se tento předpoklad vztahovat na celý výzkum. Práce se tedy vymyká čistě materialistickým teoriím mezinárodních vztahů, které a priori odmítají to, že by sociální faktory měly jakýkoli vliv na mezinárodní vztahy. V tomto ohledu se její dopad může zdát značně omezený, nicméně konstruktivismus se ani nesnaží o budování tzv. „velkých teorií“, které by měly vysvětlit fungování mezinárodního systému v jeho celistvosti, nýbrž o teorie středního rozsahu, jejichž

validita se může měnit v čase a v souvislosti s měnicími se externími podmínkami. Konstruktivismus ale lze v současnosti považovat za jednu ze tří dominantních teorií mezinárodních vztahů, jejíž využití (především pak v souvislosti se zkoumáním Evropské unie) se stává čím dál tím více neodmyslitelnou součástí akademického oboru mezinárodních vztahů.

Předkládaná práce byla koncipována jako výzkum sestávající ze tří na sebe navazujících úrovní. První „meta-teoretická“ úroveň dodala výzkumu obecný teoretický a metodologický rámec. V druhé kapitole se výzkum posunul na úroveň konkrétního uplatnění konstruktivistické teorie a jejich metod v oblasti studia EU. První polovina této kapitoly nastínila současný konstruktivistický výzkum Evropské unie, především pak konceptů tzv. „europeanizace“ a evropské strategické kultury. Tyto pojmy jsou do jisté míry spjaty s konceptem identity, protože hovoří o tom, že v současnosti lze sledovat konvergenci zájmů, světových názorů a konkrétních politik mezi členskými zeměmi EU obecně („europeanizace“) i konkrétně v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky (strategická kultura).

Další část druhé kapitoly se však odpoutala od popisování současného výzkumu výše zmíněných konceptů a započala s vlastním výzkumem této práce. Předmětem oddílu 2.2 byl *process tracing* vzniku a vývoje Společné bezpečnostní a obranné politiky od prvotních náznaků spolupráce v této oblasti až po Lisabonskou smlouvu, která pro SBOP znamenala významný institucionální krok dopředu. Zvláštní důraz byl kladen také na Evropskou bezpečnostní strategii, která je úzce spjata s dříve popsáním konceptem evropské strategické kultury. *Process tracing* by však nestačil k vytvoření celistvého obrazu o vývoji této politiky a důvodům, které vedly k její institucionalizaci. Tento nástroj byl tedy doplněn diskursivní analýzou, která poukázala nejen na vzorce opakujících se pojmů v oficiálních projevech a dokumentech představitelů EU, ale také na pozoruhodný vývoj této rétoriky směrem od opatrného předvídaní toho, že EU zaujme svou *plnohodnotnou* roli na globální scéně, až k sebevědomým prohlášením, že EU je *nevyhnutelně* globálním hráčem, kterého si svět *žádá*. Tato změna rétoriky byla zasazena do kontextu vývoje SBOP od politických deklamací až ke konkrétním činům ve světě. Bez kombinace metod diskursivní analýzy a *process tracing* by práce sestávala buďto pouze z jednotlivých, izolovaných *speech acts*, u nichž by nebyla jasně ukázaná vzájemná spojitost, nebo z čistě deskriptivního, historického popisu vývoje SBOP.

Již druhá kapitola do značné míry podpořila v úvodu stanovenou hypotézu o tom, že primární motivací za SBOP je konstruování vlastní identity, ale hlavním centrem pozornosti této práce byla zejména vojenská součást této politiky, tedy vojenské operace EU. Tím se práce posunula na třetí, nejnižší úroveň analýzy, na úroveň konkrétních operací v terénu.

Evropská unie se vždy snažila o to, hrát na mezinárodní scéně roli etického, civilního či normativního aktéra, který se snaží nahradit *zákon síly* v mezinárodních vztazích *silou zákona*. Tuto roli by jistě dostatečně podpořily pouze civilní aspekty SBOP. Motivace pro budování vojenských kapacit tedy zřejmě leží jinde a to se právě poslední kapitola snažila odhalit. Zabývala se téměř všemi zahraničními vojenskými operacemi EU a odhalila jisté vzorce jak v rétorice tyto mise obklopující, tak v doprovodných jevech napomáhajících vysvětlit důvody pro zahájení těchto konkrétních misí.

Operace Concordia byla prvním skutečným „testem“ kapacit SBOP, která měla jednoduché podmínky, protože navazovala na úspěšnou misi NATO v Makedonii. Přesto byla označována za velký úspěch, ale to zejména z toho důvodu, že byla vůbec uskutečněna. V oddílu 3.1 zabývající se touto misí byl zmíněn také dopis Guye Verhofstadta hlavním představitelům SBOP Jacquesovi Chiracovi a Tony Blairovi, ve kterém zmiňoval, že EU *potřebuje* operaci. Samotná situace v Makedonii tedy nebyla toliko důvodem pro vojenskou angažovanost, jako spíše vhodnou záminkou.

Podobně tomu bylo i u Operace Artemis. Ta byla první autonomní misí EU, navíc ve vzdálené lokalitě – v Africe. Využila konceptu *framework nation*, čímž byla institucionalizována predominance Francie v této misí (a de facto v rámci celé SBOP). Přišla nedlouho po roztržce mezi evropskými zeměmi týkající se americko-britské invaze do Iráku a měla za úkol utvrdit svět v tom, že EU to se svou Společnou bezpečnostní a obrannou politikou myslí vážně a nedávné půtky mezi jejími členy na této situaci nic nezměnily. I přes svůj velice omezený mandát (časově, geograficky i pravomocemi), kdy misí šlo v podstatě jen o zabezpečení jednoho města, byla prezentována jako naprostý úspěch a obrovský krok vpřed.

Althea fungovala na základě podobného modelu jako Concordia, jelikož navázala na misi NATO v Bosně a Hercegovině. Avšak s tím rozdílem, že byla mnohonásobně větší. Tato operace trvá dodnes a na svém vrcholu bylo v operativním stavu na 7 000 jednotek. Do Bosny však přišla až téměř 10 let po ukončení krvavého konfliktu poté, co byla situace stabilizována misí SFOR. Tato mise měla tedy za úkol spíše *budovat Evropu*, nežli nějakým zásadním způsobem napomoci bezpečnostní situaci. A to i z toho důvodu, že vojáci EU měli spíše monitorovat situaci a instruovat bosenské síly, než že by měli za úkol sami bojovat.

Dosud nejnáročnější misí byla zcela jistě operace EUFOR Tchad/RCA odehrávající se v nestabilní oblasti v centrální Africe. Ačkoli napomohla stabilizaci bezpečnostní situace v geograficky omezené lokalitě, její dopad na bezpečnost v širším regionu byl marginální. Mise měla za úkol především vyzkoušet, jak si poradí síly EU s logisticky obtížnou misí v nehostinných podmínkách ve velmi vzdálené lokalitě. Podle nejmenovaného britského

důstojníka to byl především umělý projekt dvou nových mužů v čele francouzské zahraniční politiky – prezidenta Sarkozyho a ministra zahraničí Kouchnera.

A podobně bývá vnímána i první námořní mise EUNAVFOR Somalia, která byla zahájena za francouzského předsednictví Radě EU. Zde lze však vidět motivace k angažovanosti z velké části i v ekonomických ztrátách pro EU vyplývajících z řádění pirátů při somálském pobřeží a v Adenském zálivu. EU se postavila do čela boje proti pirátům na moři (ačkoli s flotilou naprosto nedostačující geograficky rozsáhlé oblasti) a označila tuto misi za svou *vlajkovou loď*. Ačkoli se snažila prezentovat celou operaci především jako snahu o humanitární pomoc (díky eskortám lodí Světového potravinového programu), absence důraznějších pokusů o řešení katastrofální socio-ekonomické situace na pevnině zpochybňuje domněnku, že by pomoc strádajícím Somálcům byla primárním důvodem pro intervenci v regionu. V tomto případě tak hrály zřejmě roli i materiální (konkrétně ekonomické) důvody, to však lze jen stěží tvrdit o ostatních misích, kde byla vyhlídka materiálních zisků (ať už ekonomických, teritoriálních či jakýchkoli jiných) nereálná.

Jaké jsou tedy závěry plynoucí z analýzy Společné bezpečnostní a obranné politiky EU a jejich vojenských operací? Předkládaný výzkum potvrdil tvrzení, že primární motivací pro tyto aktivity je zejména budování vlastní identity. Evropa byla v historii nejdůležitějším aktérem mezinárodních vztahů a především hlavní aktéři SBOP – Francie a Velká Británie – se nemohou smířit s upozaděním role Evropy v globálních bezpečnostních otázkách, které nastalo po 2. světové válce. Společným úsilím si tedy EU snaží vydobýt zpět pozici důležitého světového aktéra prostřednictvím svých zahraničních angažmá. Zároveň se však nezříká své „image“ etického hráče v mezinárodních vztazích dbajícího na prosazování hodnot demokracie, respektu k lidským právům a vládě práva. Proto tyto aspekty přední představitelé EU často zdůrazňují při svých veřejných projevech. EU se tak snaží najít si své místo v mezinárodním systému a svou vlastní cestu, *charakteristický přístup*, který vyzdvihoval Javier Solana.

Zdali je dosažení pozice globálně významného bezpečnostního aktéra cílem samo o sobě, nebo je to pouze prostředek k jinému cíli, pro závěry této práce není podstatné. Neříká také, že budování identity je jediným důvodem pro vojenskou angažovanost EU vně svých hranic, ale na základě výzkumu vývoje SBOP, jejího praktického uplatnění a diskursu tento proces provázejícího postuluje, že je to důvod nejdůležitější. Z výzkumu mimo jiné vyplývá, že za operacemi v rámci SBOP nelze hledat projevy altruismu či solidarity. To však neznamená, že by EU svými operacemi reálně nepomáhala lidem v bezpečnostně destabilizovaných regionech, protože to do jisté míry dělá. To lze však považovat pouze za

pozitivní „vedlejší produkt“ těchto aktivit, ne za jejich primární účel. Všechny doposud uskutečněné mise EU měly značně omezený mandát, kvůli čemuž byly v podstatě „odsouzeny k úspěchu“, nicméně neměly dostatečně silný dopad na širší regionální bezpečnostní situaci.

Stále je však třeba mít na paměti, že Společná bezpečnostní a obranná politika je velmi mladým projektem a Evropa je teprve v jeho počátcích. Do budoucna tedy bude jistě velmi zajímavé a přínosné dále sledovat vývoj této politiky. Lze očekávat, že i v budoucnu se výzkum bude zabírat vývojem pozice EU na globální scéně, jelikož EU je celosvětově unikátním fenoménem, který na sebe zákonitě strhává pozornost akademické obce. Přínosnou cestou kupředu mohou být zcela jistě výzkumné práce kombinující různé teoretické přístupy k mezinárodním vztahům. Již dnes někteří autoři volají po sloučení náhledů různých teorií a po tom, aby budoucí výzkumy braly v potaz jak sociální, tak materiální faktory mezinárodních vztahů. Širší náhled na tuto problematiku totiž nemusí vést nutně k „rozmělnění“ teoretických konceptů, ale může napomoci tomu, aby tato akademická oblast lépe odrážela realitu. Koneckonců, užší propojenost akademického bádání s reálným fungováním světa by jistě prospěla i oboru jako takovému.

Literatura

Prameny

ALLIOT-MARIE, Michèle (2004). *The European Union's strategic autonomy*, (online). Dostupné z <<http://www.ambafrance-uk.org/Speech-by-Mme-Alliot-Marie>> (15. 4. 2013)

ASHTON, Catherine (2010a). *High Representative Catherine Ashton at EUNAVFOR-Atalanta OHQ, Brussels, 19 April*, (online, PDF). Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/113895.pdf> (15. 4. 2013)

ASHTON, Catherine (2010b). *Europe and the World*, (online). Dostupné z <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-378_en.htm> (15. 4. 2013)

ASHTON, Catherine (2010c). *Annual Human Rights Report*, (online). Dostupné z <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-757_en.htm> (15. 4. 2013)

ASHTON, Catherine (2011). *A world built on co-operation, sovereignty, democracy and stability*, (online). Dostupné z <http://www.europa.eu/articles/en/article_10721_en.htm> (15. 4. 2013)

British-French Summit St. Malo 1998. *Joint Declaration* In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 47, str. 8-9

CHIRAC, Jacques (2004). *Speech by M. Jacques Chirac, President of the Republic, in reply to the Armed Forces' New Year greetings (excerpts)*, (online). Dostupné z <<http://www.ambafrance-uk.org/Speech-by-M-Jacques-Chirac,4639>> (15. 4. 2013)

CHIRAC, Jacques. *Speech by Jacques Chirac, President of the French Republic, to the Institute of Higher Defence Studies, Paris, June 2001*. In: RUTTEN, Maartje (2002). *From Nice to Laeken. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 51, str. 13-18

Council of European Union (2009). *Council conclusions on operation EUFOR Tchad/RCA, Brussels, 16 March*, (online, PDF). Dostupné z http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/106654.pdf (15. 4. 2013)

EU-NATO. *European Union-NATO Declaration on ESDP, Brussels, 16 December 2002*. In: HAINE, Jean-Yves (2003). *From Laeken to Copenhagen. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 57, str. 178-180

European Commission (2004). *A world player: The European Union's external relations* (online, PDF). Dostupné z <http://ec.europa.eu/archives/publications/booklets/move/47/en.pdf> (15. 4. 2013)

European Commission (2006). *Europe in the World — Some Practical Proposals for Greater Coherence, Effectiveness and Visibility*, (online, PDF). Dostupné z http://ec.europa.eu/councils/bx20060615/euw_com06_278_en.pdf (15. 4. 2013)

European Council 2003. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. In: MISSIROLI, Antonio (2003). *From Copenhagen to Brussels. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 67, str. 324-333

European Council Cologne 1999. *Declaration of the European Council on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence*. In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 47, str. 41-42

European Council Helsinki 1999. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 47, str. 82-91

European Council Laeken 2001. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN, Maartje (2002). *From Nice to Laeken. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 51, str. 110-140

European Council Nice 2000. *Presidency Conclusions*. In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 47, str. 168-211

Franco-British Summit Le Touquet 2003. *Declaration on Strengthening European Cooperation in Security and Defence*. In: MISSIROLI, Antonio (2003). *From Copenhagen to Brussels. European Defence: Core Documents*. Chailiot Papers 67, str. 36-39

NASH, Patrick (2008). *Press Conference, Brussels, 29 January*, (online, PDF). Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/98479.pdf> (15. 4. 2013)

RAFFARIN, Jean-Pierre (2004). *"World stability – Europe and defence". Speech given by M. Jean-Pierre Raffarin, Prime Minister, to the Institute of Higher National Defence Studies*,(online). Dostupné z <<http://www.ambafrance-uk.org/World-stability-Europe-and-defence>> (15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2002). *Intervention by Javier Solana EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy on the occasion of the launch of Cer Publication by Steven Everts „Shaping an Effective EU Foreign Policy“*, (online, PDF). Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/69508.pdf> (15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2003a). *Transcript of the speeches held at the European Union Welcoming Ceremony on 31 March, 2003*, (online, PDF). Dostupné z <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Speech%20of%20NATO%20SG%20Robertson.pdf>> (15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2003b). *Address to the Institute for European Affairs, Dublin 21 May*, (online). Dostupné z <http://www.eu-un.europa.eu/articles/fr/article_2361_fr.htm> (15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2003c). *Public meeting of the UN Security Council „Democratic Republic of Congo“ New York, 18 July*, (online, PDF). Dostupné z <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/SOLANA%20-%20intervention%20on%20DRC.pdf>> (15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2003d). *Summary of the intervention at the External Relations Council debate about developments in the Democratic Republic of Congo Brussels*, 21 July, (online, PDF). Dostupné z

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/76770.pdf>

(15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2004). *The Future of the European Union as an International Actor*, (online, PDF). Dostupné z

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/articles/84349.pdf> (15.

4. 2003)

SOLANA, Javier (2009a). *Conflict Prevention in the multi-media age – the EU's role in the world*, (online, PDF). Dostupné z

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/discours/108355.pdf>

(15. 4. 2013)

SOLANA, Javier (2009b). *'ESDP@10: What lessons for the future?'*, (online, PDF).

Dostupné z

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/discours/109453.pdf>

(15. 4. 2013)

SOLANA, Javier. *Europe in the World: Next steps, Oxford, February 2008*. In: GLIÈRE, Catherine (2009). *European Security and Defence: Core Documents 2008*. Challiot Papers 117, str. 82-86

SOLANA, Javier. *From Cologne to Berlin and Beyond – Operations, Institutions and Capabilities, Berlin, 29 January 2007*. In: GLIÈRE, Catherine (2008). *European Security and Defence: Core Documents 2007*. Challiot Papers 112, str. 21-25

SOLANA, Javier. *Intervention by Dr. Javier Solana for CFSP COPSi/NAC First Joint Meeting, Brussels, 19 September 2000*. In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Challiot Papers 47, str. 140-142

SOLANA, Javier. *Launch of the EU "ALTHEA" operation in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, December 2004*. In: Institute for Security Studies (2005). *European Security and Defence: Core Documents 2004*. Chailiot Papers 75, str. 322

SOLANA, Javier. *The European Security Strategy - The Next Steps? Helsinki, 25 February 2004*. In: Institute for Security Studies (2005). *European Security and Defence: Core Documents 2004*. Chailiot Papers 75, str. 18-22

SOLANA, Javier. *The three reasons for Europe, Rotterdam, 17 May 2005*. In: Institute for Security Studies (2006). *European Security and Defence: Core Documents 2005*. Chailiot Papers 87, str. 114-117

SOLANA, Javier. *Where does the EU stand on Common Foreign and Security Policy? Berlin, 14 November 2000*. In: RUTTEN, Maartje (2001). *From St. Malo to Nice. European Defence: Core Documents*. Chailiot Papers 47, str. 151-157

ROBERTSON, George (2003). *Transcript of the speeches held at the European Union Welcoming Ceremony on 31 March, 2003*, (online, PDF). Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Speech%20of%20NATO%20SG%20Robertson.pdf> (15. 4. 2013)

The Guardian. *Mobilise now to stabilize Somalia*. In: GLIÈRE, Catherine (2010). *European Security and Defence: Core Documents 2009*. Volume X, str. 227-231

TRAJKOVSKI, Boris (2003). *Transcript of the speeches held at the European Union Welcoming Ceremony on 31 March, 2003*, (online, PDF). Dostupné z <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Speech%20of%20NATO%20SG%20Robertson.pdf> (15. 4. 2013)

VERHOFSTADT, Guy. *Letter from H. E. Mr Guy Verhofstadt to The Rt. Hon. Tony Blair and H. E. Mr Jacques Chirac, July 2002*. In: HAINE, Jean-Yves (2003). *From Laeken to Copenhagen. European Defence: Core Documents*. Chailiot Papers 57, str. 112-114

Literatura

ANDERSON, Stephanie; SEITZ, Thomas R. (2006). *European Security and Defense Policy Demystified : Nation-Building and Identity in the European Union*. *Armed Forces & Society*, Vol. 33, No. 1, str. 24-42

BACHMANN, Veit; SIDAWAY, James D. (2008). *Zivilmacht Europa: a critical geopolitics of the European Union as a global power*. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol. 34, No. 1, str. 94-109

BAILES, Alyson (2008). *The EU and a 'better world': what role for the European Security and Defence Policy?* *International Affairs*, Vol. 84, No. 1, str. 115-130

BARRUECO, Maria Luisa Sanchez (2009). *Reflections on the EU Foreign Policy Objectives Behind the „Integrated Approach“ in the Response to Piracy off Somalia*. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*, Vol. 5, str. 195-238

BICKERTON et al. (2011). *Security Co-operation beyond the Nation-State: The EU's Common Security and Defence Policy*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 1, str. 1-21

BRAUD, Pierre-Antoine. *Implementing ESDP Operations in Africa*. In: DEIGHTON, Anne; MAUER, Victor (eds.) (2006). *Securing Europe? Implementing the European Security Strategy*. Zürich: Center for Security Studies, kap. 5

BRLJAVAC, Bedrudin; KONRAD, Maximilian (2011). *A Global Civilian Power? The Future Role of the European Union in International Politics*. *Stjórnámál og stjórnsýsla*, Vol. 1, No. 7, str. 97-116

CHAPPELL, Laura (2009). *Differing member state approaches to the development of the EU Battlegroup Concept: implications for CSDP*. *European Security*, Vol. 18, No. 4, str. 417-439

CHECKEL, Jeffrey T. (1998). *The Constructivist Turn in International Relations*. *World Politics*, Vol. 50, No. 2, str. 324-348

CHECKEL, Jeffrey T. (2006). *Tracing Causal Mechanisms*. *International Studies Review*, Vol. 8, No. 2, str. 362-370

CORNISH, Paul; EDWARDS, Geoffrey (2005). *The strategic culture of the European Union: a progress report*. *International Affairs*, Vol. 81, No. 4, str. 801-820

DIJKSTRA, Hylke (2010). *The Military Operation of the EU in Chad and the Central African Republic: Good Policy, Bad Politics*. *International Peacekeeping*, Vol. 17, No. 3, str. 395-407

DUKE, Simon (2009). *Consensus building in ESDP: The lessons of Operation Artemis*. *International Politics*, Vol. 46, No. 4, str. 395-412

DUNA, Dacian (2010). *Defining the European Union as a global security actor*. *Eurolimes*, Vol. 10, str. 19-32

EPSTEIN, Charlotte (2010). *Who speaks? Discourse, the subject and the study of identity in international politics*. *European Journal of International Relations*, Vol. 20, No. 10, str. 1-24

GIEGERICH, Bastian; WALLACE, William (2004). *Not Such a Soft Power: the External Deployment of European Forces*. *Survival*, Vol. 46, No. 2, str. 163-182

GOWAN, Richard. *ESDP and the United Nations*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 3

GREENHILL, Brian (2008). *Recognition and Collective Identity Formation in International Politics*. *European Journal of International Relations*. Vol. 14, No. 2, str. 343-368

GREVI, Giovanni. *ESDP Institutions*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 1

GROSS, Eva. *Operation Concordia (fYROM)*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 5

GUZZINI, Stefano (2000). *A Reconstruction of Constructivism in International Relations*. *European Journal of International Relations*, Vol. 6, No. 2, str. 147-182

HAINÉ, Jean-Yves (2004). *The EU's Soft Power: Not Hard Enough?*. *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 5, No. 1, str. 69-77

HELLY, Damien. *EUFOR Tchad/RCA*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 20

HELLY, Damien. *EUNAVFOR Somalia*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 24

HELLY, Damien. *Operation ARTEMIS (RD Congo)*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 6

HENDRICKSON, Ryan C.; STRAND, Jonathan R.; RANEY, Kyle L. (2007). *Operation Artemis and Javier Solana: EU Prospects for a Stronger Common Foreign and Security Policy*. *Canadian Military Journal*, Spring, str. 35-42

HOPF, Ted (1998). *The Promise of Constructivism in International Relations Theory*. *International Security*, Vol. 23, No. 1, str. 171-200

HOWORTH, Jolyon (2004). *Discourse, Ideas, and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy*. *West European Politics*, Vol. 27, No. 2, str. 211-234

HOWORTH, Jolyon (2011). *Decision-Making in Security and Defence Policy Towards Supranational Intergovernmentalism?* KFG Working Paper Series, No. 25, str. 1-27

HOWORTH, Jolyon; MENON, Anand (2009). *Still Not Pushing Back: Why the European Union Is Not Balancing the United States*. Vol. 53, No. 5, str. 727-744

HYNEK, Nik (2011). *EU crisis management after the Lisbon Treaty: civil military coordination and the future of the EU OHQ*. European Security, Vol. 20, No. 1, str. 81-102

International Crisis Group (2004). *EUFOR-IA: Changing Bosnia's Security Arrangements*. ICG Europe Briefing, 29 June, str. 1-10

KEOHANE, Daniel. *EUFOR ALTHEA (Bosnia and Herzegovina)*. In: GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel (eds.) (2009). *European Security and Defence Policy. The First Ten Years (1999-2009)*. Paris: The European Union Institute for Security Studies, kap. 9

KING, Anthony (2006). *Towards a European Military Culture?* Defence Studies, Vol. 6, No. 3, str. 257-277

KOEHLER, Kateryna (2010). *European Foreign Policy After Lisbon: Strengthening the EU as an International Actor*. Caucasian Review of International Affairs, Vol. 4, No. 1, str. 57-72

KROTZ, Ulrich (2009). *Momentum and Impediments: Why Europe Won't Emerge as a Full Political Actor on the World Stage Soon*. Journal of Common Market Studies, Vol. 47, No. 3, str. 555-578

KROTZ, Ulrich; MAHER, Richard (2011). *International Relations Theory and the Rise of European Foreign and Security Policy*. World Politics, Vol. 63, No. 3, str. 548-579

LARSEN, Henrik (2002). *The EU: A Global Military Actor? Cooperation and Conflict*: Journal of the Nordic International Studies Association, Vol. 37, No. 3, str. 283-302

LUCARELLI, Sonia (2006). *Values, identity and ideational shocks in the transatlantic rift*. Journal of International Relations and Development, Vol. 9, No. 3, str. 304-334

LUPOVICI, Amir (2009). *Constructivist methods: a plea and manifesto for pluralism*.
Review of International Studies, Vol. 35, str. 195-218

MACE, Catriona (2004). *Operation Concordia: Developing a 'European' Approach to Crisis Management*. International Peacekeeping, Vol. 11, No. 4, str. 474-490

MAJOR, Claudia (2005). *Europeanisation and Foreign and Security Policy – Undermining or Rescuing the Nation State?* Politics, Vol. 25, No. 3, str. 175-190

MATLARY, Janne Haaland (2006). *When Soft Power Turns Hard: Is an EU Strategic Culture Possible?* Security Dialogue, Vol. 37, No. 1, str. 105-121

MAYER, Hartmut (2008). *Is it still called 'Chinese Whispers'? The EU's rhetoric and action as a responsible global institution*. International Affairs, Vol. 84, No. 1, str. 61-79

MENON, Anand (2009). *Empowering paradise? The ESDP at ten*. International Affairs, Vol. 85, No. 2, str. 227-246

MÉRANDA, Frédéric; BONNEU, Mathias; FAURE, Samuel (2009). *What do ESDP actors want? An exploratory analysis*. European Security, Vol. 18, No. 3, str. 327-344

MERCER, Jonathan (1995). *Anarchy and Identity*. International Organization, Vol. 49, No. 2, str. 229-252

MESSERVY-WHITING, Graham. *ESDP Deployments and the European Security Strategy*. In: DEIGHTON, Anne; MAUER, Victor (eds.) (2006). *Securing Europe? Implementing the European Security Strategy*. Zürich: Center for Security Studies, kap. 2

MEYER, Christoph O. (2005). *Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms*. European Journal of International Relations, Vol. 11, No. 4, str. 523-549

MEYER, Christoph O. (2011). *The Purpose and Pitfalls of Constructivist Forecasting: Insights from Strategic Culture Research for the European Union's Evolution as a Military Power*. *International Studies Quarterly*, Vol. 55, str. 669-690

MEYER, Christoph O.; STRICKMANN, Eva (2011). *Solidifying Constructivism: How Material and Ideational Factors Interact in European Defence*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 1, str. 61-81

MILLIKEN, Jennifer (1999). *The Study of Discourse in IR : A Critique of Research and Methods*. *European Journal of International Relations*, Vol. 5, No. 2, str. 225-254

MÖTTÖLÄ, Kari (2007). *Drivers of defence integration within the European Union*. Sixth (SGIR) Pan-European International Relations Conference Turin, 12-15 September, str. 1-17

OLSEN, Gorm Rye (2007). *Between development policy and foreign policy ambitions: The European Union Strategy for Africa*. EUSA 10th Biennial International Conference, Montreal, May 17-May 19, str. 1-21

ONUF, Nicholas (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press

ORSINI, Dominique (2006). *Future of ESDP: Lessons from Bosnia*. *European Security Review*, Vol. 29, str. 1-5

PENTLAND, Charles C. (2005). *The European Union and Civil Conflict in Africa*. *International Journal*, Vol. 60, No. 4, str. 919-936

PETROV, Petar. (2010). *Early Institutionalisation of the ESDP Governance Arrangements: Insights From the Operations Concordia and Artemis*. *European Integration Online Papers*, Vol. 14, str. 1-22

POSEN, Barry R. (2006) *European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?* *Security Studies*, Vol. 15, No. 2, str. 149-186

- POULIOT, Vincent (2007). ‘‘Subjectivism’’: *Toward a Constructivist Methodology*. *International Studies Quarterly*, Vol. 51, str. 359-384
- RIEKER, Pernille (2004). *EU Security Policy: Contrasting Rationalism and Social Constructivism*. Norwegian Institute for International Affairs Paper, No. 659, str. 1-14
- RIEKER, Pernille. *The Nordic countries and EU security policy: convergent or divergent agendas?* In: BAILES, Alyson J.K.; HEROLF, Gunilla; SUNDELIUS Bengt (eds.) (2006). *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*. Oxford: Oxford University Press, kap. 17
- RISSE, Thomas (2000). *Lets Argue - Communicative Action in World Politics*. *International Organization*, Vol. 54, No. 1, str. 1-39
- ROGERS, James (2009). *From ‘Civilian Power’ to ‘Global Power’: Explicating the European Union’s ‘Grand Strategy’ Through the Articulation of Discourse Theory*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47, No. 4, str. 831-862
- ROMANIUK, Scott Nicholas (2011). *The Entire World’s a Stage: The EU’s Strategic Presence in the Contemporary International Arena*. *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. 11, No. 2, str. 5-30
- RYNNING, Sten (2003). *The European Union: Towards a Strategic Culture?* *Security Dialogue*, Vol. 34, No. 4, str. 479-496
- RYNNING, Sten (2011). *Realism and the Common Security and Defence Policy*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 1, str. 23-42
- SCHIMMELFENNIG, Frank; RITTBERGER, Berthold. *Theories of European Integration. Assumptions and Hypothese*. In: RICHARDSON, Jeremy (ed.). (2006). *European Union. Power and Policy-making*. Oxon: Routledge, str. 71-94
- SCHMIDT, Siegmard (2012). *Soft Power or Neo-colonialist Power? - African Perceptions of the EU*. *Review of European Studies*, Vol. 4, No. 3, str. 100-110

- SEIBERT, Bjoern H. (2010). *Operation EUFOR TCHAD/RCA and the EU's Common Security and Defense Policy*. Carlisle: Strategic Studies Institute
- SHULZ, Michael; SÖDERBAUM, Fredrik (2010). *Theorising the EU's role in regional conflict management*. *European Security*, Vol. 19, No. 3, str. 36-376
- SIKKINK, Kathryn; FINNEMORE, Martha (2001). *Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics*. *Annual Review of Political Science*, Vol. 4, No. 1, str. 391-416
- SMITH, Rogers M. (2004). *Identities, Interests, and the Future of Political Science*. *Perspectives on Politics*, Vol. 2, No. 2, str. 301-312
- SØRENSEN, George (2008). *The Case for Combining Material Forces and Ideas in the Study of IR*. *European Journal of International Relations*, Vol. 14, No. 1, str. 5-32
- TONRA, Ben (2003). *Constructing the Common Foreign and Security Policy: The Utility of a Cognitive Approach*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41, No. 4, str. 731-756
- ULRIKSEN, Ståle; GOURLAY, Catriona; MACE, Catriona (2004). *Operation Artemis: The Shape of Things to Come?* *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 3, str. 508-525
- WALTZ, Kenneth (1979). *Theory of International Politics*. Boston: Addison Wesley Publishing Company
- WENDT, Alexander (1992). *Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization*. Vol. 46, No. 2, str. 391-425
- WENDT, Alexander (1994). *Collective Identity Formation and the International State*. *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, str. 384-396

Abstrakt

Vojenské operace Evropské unie pohledem konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů

Tato práce se zabývá Společnou bezpečnostní a obrannou politikou EU, konkrétně pak jejími vojenskými operacemi ve světě, a ptá se, z jakého důvodu EU buduje autonomní vojenský aspekt své zahraniční politiky. Výzkum je postaven na základních premisách konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů, která jediná umožňuje do hloubky zkoumat sociální aspekty mezinárodních vztahů, jež materialistické teorie zavrhnou jako irelevantní. Hlavním tvrzením této práce totiž je, že EU se snaží prostřednictvím svých vojenských zahraničních misí budovat svou identitu globálního hráče a důležitého aktéra mezinárodní bezpečnosti, a to jak „navenek“, tak „dovnitř“ směrem ke svým členským zemím a jejich občanům. K tomu jsou využívány dvě základní metody konstruktivistického výzkumu – tzv. *process tracing* a diskursivní analýza. *Process tracing* sleduje vývoj zkoumaného procesu, jeho hlavní milníky, širší geografický či historický kontext a dynamiku jednotlivých událostí. Diskursivní analýza pak zkoumá diskurs spojený s daným jevem či procesem, opakující se prvky v něm a vzorce, podle nichž lze vyvozovat obecné závěry. Jedná se tedy o induktivní metodu. Kombinace těchto dvou metod eliminuje jejich slabiny a posiluje jejich interpretativní schopnost. Tyto metody a teoretické předpoklady konstruktivismu jsou představeny v první části práce. Druhá část aplikuje tyto metody při sledování vzniku a vývoje Společné bezpečnostní a obranné politiky a zkoumá také související rétoriku. Třetí kapitola se pak zaměřuje konkrétně na pět hlavních vojenských operací EU do dnešního data a ty postupně analyzuje. Ze závěrů výše popsaného výzkumu vyplývá, že EU se prostřednictvím svých vojenských operací snaží konstruovat identitu globálního bezpečnostního hráče.

Abstract

Military operations of the European Union as seen by the constructivist theory of international relations

This paper examines the Common Security and Defence Policy, in particular its military operations in the world, and asks for what reason does the EU build an autonomous military aspect of its foreign policy. The research is built on basic premises of the constructivist theory of international relations, which is the only one that enables an in-depth study of social aspects of international relations, that materialist theories condemn as irrelevant. The main assertion of this paper is that the EU is trying to build its identity of a global player and an important security actor via its military operations abroad, both „outwards“ and „inwards“ towards its member states and their inhabitants. To this end it uses two basic methods of constructivist research – process tracing and discourse analysis. Process tracing tracks the development of the scrutinized process, its main milestones, broader geographical or historical context and the dynamics of each of the events. Discourse analysis examines the discourse connected to given phenomenon or process, recurrent elements in it and patterns from which we can draw general conclusions. So it is a method of induction. The combination of these two methods eliminates their weaknesses and strengthens its interpretive capability. These methods and theoretical assumptions of constructivism are introduced in the first section of this paper. The second part applies these methods while tracing the emergence and development of the Common Security and Defence Policy, and examines the related rhetoric. The third chapter then focuses specifically on the five major military operations of the EU to date and analyses them one by one. The conclusions of aforementioned research state, that the EU is trying to construct an identity of a global security player through its military operations.